

ESKİŞEHİR ETİ ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN

APHRODİTE VE EROS KONULU ESERLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Funda EMİR

Kütahya – 2022

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Arkeoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**ESKİŞEHİR ETİ ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN
APHRODİTE VE EROS KONULU ESERLER**

Danışman:
Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ COŞKUN

Hazırlayan:
Funda EMİR

Kütahya – 2022

Kabul ve Onay

KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Arkeoloji Ana Bilim Dalı'nda, 201991250003 öğrenci numaralı, Funda Emir'in hazırlamış olduğu "Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Aphrodite ve Eros Konulu Eserler" başlıklı yüksek lisans tez çalışması ile ilgili tez savunma sınavı jüri tarafından yapılmış ve adayın tezinin OY BİRLİĞİ ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ COŞKUN (Danışman)		
Dr. Öğr. Gör. Zerrin ERDİNÇ		
Doç. Dr. Rahşan TAMSÜ POLAT		

Doç. Dr. Arif KOLAY

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım "Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesinde Bulunan Aphrodite ve Eros Konulu Eserler" adlı çalışmamın, öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../2022

İmza

Funda EMİR

Özgeçmiş

Funda EMİR, ilk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 2015 yılında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 2019 yılında lisans eğitimini başarıyla tamamladı. Aynı yıl Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.

Katıldığı Yüzey Araştırmaları ve Kazılar

2018 Yazılıkaya/Midas Vadisi Yüzey Araştırması (Doç. Dr. Rahşan TAMSÜ POLAT başkanlığında)

2019 Eskişehir İli Seyitgazi ve Han İlçeleri Yüzey Araştırması (Doç. Dr. Rahşan TAMSÜ POLAT başkanlığında)

2019 Stratonikeia ve Lagina Kazısı (Prof. Dr. Bilal SÖĞÜT başkanlığında)

2020 Eskişehir İli Seyitgazi ve Han İlçeleri Yüzey Araştırması (Doç. Dr. Rahşan TAMSÜ POLAT başkanlığında)

2021 Eskişehir İli Seyitgazi ve Han İlçeleri Yüzey Araştırması (Doç. Dr. Rahşan TAMSÜ POLAT başkanlığında)

2022 Eskişehir İli Seyitgazi ve Han İlçeleri Yüzey Araştırması (Doç. Dr. Rahşan TAMSÜ POLAT başkanlığında)

2022 Yazılıkaya/Midas Kale Kazısı (Doç. Dr. Yusuf POLAT başkanlığında)

Sertifikalar

2021 Arkeolojik Varlıkların Korunması ve Kurtarılması Eğitim Programı (Koç Üniversitesi, SARAT Projesi)

ÖZET

ESKİŞEHİR ETİ ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN APHRODİTE VE EROS KONULU ESERLER

EMİR, Funda

Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ COŞKUN

Eylül, 2022, 177 sayfa

Eskişehir ili günümüzde İç Anadolu Bölgesi'nde olup, yukarı Sakarya havzasının kuzeybatısında yer almaktadır. Phrygia Epiktetos merkezlerinden birisi olan Eskişehir'de yerleşim izleri tarih öncesi dönemlere dayanmaktadır. Hellen pantheonu içerisinde bulunan ve en çok tapınım görmüş tanrıçalardan birisi Aphrodite'dir. Aşkın, fiziksel güzelliğin, bolluk ve bereketin sembolüdür. Khitonien tanrılar arasında görülmüş ve mezarlarda sıkça betimlenmiştir. Ayrıca koutrophoros tanrıçalardan birisi olduğu için doğum ve bereketle ilişkilendirilmiştir. Antik çağ metinlerinde ve arkeolojik kalıntılarda sıkça karşılaşılan bir diğer varlık Eros'tur. Genel anlamıyla sevgi ve aşk tanrısı şeklinde tanımlanmaktadır. İlk ortaya çıkışından Roma Dönemi'ne kadar olan süreçte ikonografik açıdan pek çok değişim göstermiştir. Aphrodite ve Eros sıkça birlikte tasvir edilmiştir. Bu çalışmada Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Aphrodite ve Eros konulu on yedi adet figürinin ve iki adet fildişi levhanın bilimsel olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Öncelikle Eskişehir ili tarihi coğrafyası araştırılmış ve kentte yapılan arkeolojik çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra Aphrodite ve Eros kültleri detaylı şekilde incelenmiştir. Son olarak tez içerisinde yer alan eserlerin stilistik ve tipolojik özellikleri değerlendirilmiştir. Eserlerin kataloğu oluşturulmuş, fotoğrafları sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi, Aphrodite, Eros, figürin, kabartmalı levha

ABSTRACT**ESKİŞEHİR ETİ ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDE BULUNAN APHRODİTE
VE EROS KONULU ESERLER****EMİR, Funda****Master's Thesis, Department of Archaeology****Supervisor: Assoc. Prof. Figen ÇEVİRİCİ COŞKUN****September, 2022, 177 pages**

Eskişehir province is today in the Central Anatolia Region, it is located in the northwest of the upper Sakarya Basin. Traces of settlement in Eskişehir, one of the centers of “Phrygia Epictetus” dates back to the prehistoric period. Aphrodite is one of the most worshiped goddesses in the Hellenic pantheon. She is a symbol of love, physical beauty, abundance and fertility. She has been seen among the Chitonian gods and is often depicted in tombs. Also, since she is one of the koutrophoros goddesses, she had been associated with childbirth and abundance. Eros is another entity, frequently encountered in ancient texts and archaeological remains. It is generally defined as the god of love and cupid. From its first appearance to the Roman Period, it has undergone many iconographic changes. Aphrodite and Eros were often depicted together. In this study, it was aimed to scientifically evaluate 17 figurines and 2 ivory plates themed Aphrodite and Eros, presented at Eskişehir Eti Archeology Museum. First of all, the historical geography of Eskişehir province was researched and the Archaeological studies in the city were included. After that, the cults of Aphrodite and Eros were examined in detail. Finally, the stylistic and typological features of the works in the thesis were evaluated. A catalog of the works had been created and photographs had been presented.

Keywords: Eskişehir Eti Archaeology Museum, Aphrodite, Eros, figurine, embossed sheet

Önsöz

“Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan Aphrodite ve Eros Konulu Eserler” isimli bu yüksek lisans tezinde, konunun belirlenmesi aşamasından itibaren çalışmalarımı yönlendirip, değerli bilgileriyle bana yol gösteren sevgili danışman hocam Doç. Dr. Figen ÇEVİRİCİ COŞKUN'a teşekkürü borç bilirim. Tez içerisinde değerlendirilen malzeme grubunu çalışmam için gerekli izinleri veren “Eskişehir Eti Arkeoloji” Müzesi müdiresi Sayın Emriye YURT’a, çalışmanın müzede gerçekleşen kısmında benimle ilgilenen ve eserlerin fotoğraflarını çekmem konusunda yardımcı olan müze personeli arkeolog M. Zeki BÜRKÜK’e teşekkür ederim. Lisans eğitimim süresince ve sonrasında yüksek lisans eğitimim boyunca hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen ve her konuda yanımda olan değerli hocam “Anadolu Üniversitesi” Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Rahşan TAMSÜ POLAT’a ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak maddi ve manevi olarak her zaman yanımda olan aileme, her an desteğini hissettiğim sevgili eşime minnet ve teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GÖRSELLER LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİŞEHİR İLİ TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. KENTİN KONUMU VE TARİHİ COĞRAFYASI.....	5
1.2. ESKİŞEHİR İL SINIRLARI İÇİNDE YAPILAN ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR	9

İKİNCİ BÖLÜM

APHRODİTE KÜLTÜ

2.1. ETİMOLOJİK AÇIDAN “Ἀφροδίτη (APHRODİTE)”	22
2.2. TANRIÇA APHRODİTE’NİN KÖKEN PROBLEMİ VE KARAKTER ANALİZİ	23
2.3. APHRODİTE’NİN HELLEN PANTHEONUNA DAHİL EDİLiŞİ (ADAPTASYONU?)	30
2.4. TASVİR SANATINDA APHRODİTE	32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EROS KÜLTÜ

3.1. ETİMOLOJİK AÇIDAN “Ερως (EROS)”	38
--	----

3.2. EROS'UN KÖKENİ VE KARAKTER ANALİZİ	38
--	-----------

3.3. TASVİR SANATINDA EROS-APHRODİTE	43
---	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

APHRODİTE VE EROS KONULU ESER GRUPLARI

4.1. APHRODİTE HEYKELCİKLERİ.....	48
--	-----------

4.1.1. Aphrodite Anadyomene	50
-----------------------------------	----

4.1.2. Aphrodite Louvre-Neapel.....	57
-------------------------------------	----

4.1.3. Knidoslu Aphrodite	63
---------------------------------	----

4.1.4. Venus Felix.....	67
-------------------------	----

4.1.5. Diğer	70
--------------------	----

4.2. EROS HEYKELCİKLERİ	78
--------------------------------------	-----------

4.2.1. Uyuyan/Uykulu Eros	79
---------------------------------	----

4.2.2. Oturan Eros.....	80
-------------------------	----

4.2.3. Eros Figürlü Kabartmalı Levha	82
--	----

4.3. KATALOG	85
---------------------------	-----------

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

5.1. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	109
---	------------

EKLER	114
--------------------	------------

KAYNAKÇA	140
-----------------------	------------

DİZİN	159
--------------------	------------

GÖRSELLER LİSTESİ

Sayfa

Görsel 1.1.: Eskişehir fiziki il haritası	5
Görsel 1.2.: Phrygia Epiktetos bölgesi, merkezleri ve olası yol ağları	8
Görsel 1.3.: Eskişehir’de yapılan arkeolojik çalışmalar ve merkezleri	9
Görsel 2.1.: Elinde aynası ve takılarıyla Aphrodite betimi, The Louvre Museum, K33 bis, N3157	114
Görsel 2.2.: Aphrodite betimli bronz ayna, Staatliche Antikensammlungen Munich, 3482	114
Görsel 2.3.: Kuğu üzerinde oturan Aphrodite, The Ashmolean Museum, AN1891.451.a	115
Görsel 2.4.: Kuğu üzerinde oturan Aphrodite, The British Museum, 1908,0412,1.....	115
Görsel 2.5.: Elinde güvercin tutan Aphrodite ve Ares, Museo Nazionale Tarquiniese, RC6848	116
Görsel 2.6.: Koç üzerinde oturan Aphrodite, Museo Archeologico Nazionale, 25845/13	116
Görsel 2.7.: Kaplumbağa üzerine basan Aphrodite heykeli, Berlin Altes Museum, 1459. (Aphrodite Brazza)	117
Görsel 2.8.: Elinde elma ve ayna tutan Aphrodite heykelciği, Harvard Art Museum, 1971.30	117
Görsel 3.1.: Ressam Macron’un kırmızı figürlü Attika kasesi üzerinde Aphrodite ve Eros, Antikensammlung, Staatliche Museen zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz, F2291	118
Görsel 3.2.: Eros, Himeros ve Aphrodite betimi, Atina National Archaeological Museum, Akr.2526/15131	118
Görsel 3.3.: Kovalamaca oynayan genç Eros betimi, Atina National Archaeological Museum, 15375	118

Görsel 4.1. a-b: Katalog No. 1	119
Görsel 4.2. a-b-c: Katalog No. 2	120
Görsel 4.3. a-b-c: Katalog No. 3	121
Görsel 4.4. a-b-c-d: Katalog No. 4	122
Görsel 4.5. a-b-c: Katalog No. 5	123
Görsel 4.6. a-b-c: Katalog No. 6	124
Görsel 4.7. a-b-c: Katalog No. 7	125
Görsel 4.8. a-b-c: Katalog No. 8	126
Görsel 4.9. a-b-c: Katalog No. 9	127
Görsel 4.10. a-b-c-d: Katalog No. 10	128
Görsel 4.11. a-b: Katalog No. 11	129
Görsel 4.12. a-b: Katalog No. 12	130
Görsel 4.13. a-b-c: Katalog No. 1	131
Görsel 4.14. a-b: Katalog No. 14	132
Görsel 4.15. a-b: Katalog No. 15	133
Görsel 4.16. a-b-c: Katalog No. 16	134
Görsel 4.17. a-b-c: Katalog No. 17	135
Görsel 4.18.: Katalog No. 18	136
Görsel 4.19.: Katalog No.19	136
Görsel 5.1.: Midaion'dan Aphrodite betimli sikke (Diadumenianus MS 217-218).....	137
Görsel 5.2.: Midaion'dan Aphrodite betimli sikke (Diadumenianus MS 217-218).....	137
Görsel 5.3.: Midaion'dan Aphrodite betimli sikke (Diadumenianus MS 217-218).....	137
Görsel 5.4.: Midaion'dan Aphrodite betimli sikke (III. Gordianus 238-244)..	137
Görsel 5.5.: Midaion'dan Eros betimli sikke (III. Gordianus MS 238-244)...	138

Görsel 5.6.: Midaion'dan Tykhe, Tembris ve Eros betimli sikke (Severus Aleksander MS 222 - 235).....	138
Görsel 5.7.: Midaion'dan Tykhe, Tembris ve Eros betimli sikke (Severus Aleksander MS 222 - 235).....	138
Görsel 5.8.: Midaion'dan Tykhe, Tembris ve Eros betimli sikke (I. Maximinus MS 235-238).....	138
Görsel 5.9.: Dorylaion'dan Eros betimli sikke (III. Gordianus MS 238-244)..	139
Görsel 5.10.: Dorylaion'dan Eros betimli sikke(III.Gordianus MS238-244)..	139

ŞEKİLLER LİSTESİ**Sayfa**

Şekil 1: Eserlerin Üretildikleri Malzeme Bakımından Dağılımı	3
Şekil 2: Aphrodite Tipleri	50

KISALTMALAR

Genel Kısaltmalar

A.g.e.	adı geçen eser
Bkz./bkz.	bakınız
cm	santimetre
Çev.	çeviren
Ed.	Editör
Env.	envanter
fig.	figür
gör.	görsel
kat.	katalog
lev.	levha
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
no.	numara
s.	sayfa
vd.	ve diğerleri
yy	yüzyıl

Kaynakça Kısaltmaları

Kaynakça kısaltmalarında Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün belirlemiş olduğu kısaltmalar kullanılmıştır.

Adalya	Adalya. Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı
AJA	American Journal of Archaeology
Ant.K.	Antike Kunst
Ant.Pl.	Antike Plastik
AST	Araştırma Sonuçları Toplantısı
ASTAM	Anadolu Üniversitesi Arkeoloji – Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Kazı Araştırma Seminerleri

Belleten	Belleten. Türk Tarih Kurumu
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
IstMitt	Istanbuler Mitteilungen
İA	İslam Ansiklopedisi
JHS	The Journal of Hellenic Studies
Kernos	Kernos. Revue internationale et pluridisciplinaire de religion greque antique
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
LIMC	Lexicon Iconographicum Mythologie Classicae
MAMA	Monumenta Asiae Minoris Antiqua
MDATA	Mitteilungen Des Deutschen Archäologischen Instituts Athenische Abteilung
MKKS	Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu
OLBA	Olba. Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları
RA	Mitteilungen Des Deutschen Archäologischen Instituts Römische Abteilung
RE	Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft

TEZ METNİ

GİRİŞ

Hellen pantheonu içerisinde yer alan tanrıça Aphrodite, Roma Dönemi'nde de Venüs ismiyle varlığını sürdürmüş, günümüzde halen pek çok kültürel, sanatsal ve edebi çalışmaya konu olmuştur. Yunan dininde en çok tapınım gören tanrı/tanrıçalardan birisidir. Aşkın, fiziksel güzelliğin, bolluk ve bereketin sembolüdür. Denizin ve denizcilerin koruyucusu olarak tapınım görmüştür (Cyrino, 2010, s. 3; Erhat, 1996, s. 42; Durna, 2002, s. 11-26; Farnell, 1896, s. 618-621; Howatson, 2013, s. 196; Kerenyi, 1966, s. 56-66; LIMC II, 1984, s. 2). Erotik zevkin tanrısal simgesi olan Aphrodite, cinsel arzunun kişileştirmesi olan Eros ile tanrıçanın işlevi bakımından ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Yunan vazo resimlerinde ve plastik eserlerde çok sayıda Aphrodite ve Eros'un birlikte tasvir edildiği özellikle düğün sahneleri, tanrıçanın denizden doğum sahneleri ya da erotik sahneler bulunmaktadır (Cyrino, 2010, s. 44-45).

Yunan dünyasında aile yaşamı oldukça önemli olup, çocukların koruyucusu olan yani koutrophoros özelliği taşıyan tanrıçalardan birisi olmuştur (Çevirici-Coşkun, 2010, 183). Günlük yaşamda kendine bolca yer bulan bir karakterdir. Antik çağ yazarları tanrıçanın doğumundan itibaren pek çok konu hakkında bilgi sağlamaktadır. Ayrıca arkeolojik bulgular incelendiği zaman tanrıçanın çok geniş coğrafyalarda tapınım gördüğü bilinmektedir. Bu nedenle plastik eserler (heykel, heykelcik ve kabartmalar), vazo resimleri ve sikkeler başta olmak üzere birbirinden farklı arkeolojik materyaller üzerinde tasvirleri bulunmaktadır.

Aphrodite konulu eserler arasında hatırı sayılır bir yeri olan figürinler antik dönem toplumlarının sosyal ve dinsel karakterlerinin yanında ticaret ağlarının anlaşılması açısından önemli veriler sunmaktadır. Yapımı basit ve az maliyetli olan figürinler ile kutsal alanlarda, evlerde ve mezarlarda sıkça karşılaşılmaktadır. Bu yüksek lisans tezi kapsamında Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan farklı malzemelerden yapılmış Aphrodite ve Eros konulu on yedi figürin ile iki fildişi plaka çalışılmıştır. Çoğunluğu (on tanesi) satın alma yoluyla müzeye gelen eserlerin üç tanesi Bursa Müzesi'nden, bir tanesi Seyitgazi Müzesi'nden devredilmiştir. Ayrıca Pessinus kazısı ve Alpu Kocakızlar Tümülüsü kazısı sırasında bulunan eserler de vardır. Ancak kazı çalışmalarından

gelenler dışında diğerleri herhangi bir kontekst buluntusu değildir. Tez çalışmasında malzemenin yanında Aphrodite ve Eros kültleri detaylı şekilde araştırılmıştır.

Tez kapsamında ilk olarak Eskişehir ili konumu ve tarihi coğrafyasına yer verilmiştir. Tarih öncesi dönemlerden itibaren farklı toplulukların yaşam merkezi olan Eskişehir ili 1500'lü yıllardan itibaren pek çok gezgin ve araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir. Bu kapsamda Eskişehir il sınırları içinde bulunan yerleşimlere ve arkeolojik çalışmalar yapılan alanlara kısaca değinilmiştir.

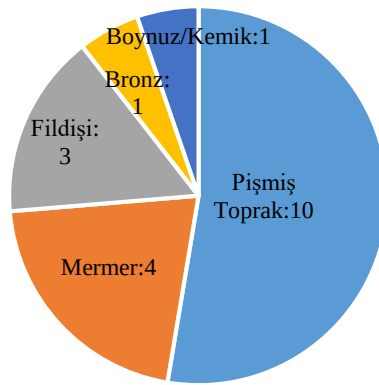
Tez çalışmasının ikinci bölümünde Aphrodite kültü değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sırasında yoğun olarak antik kaynaklar kullanılmıştır. Ayrıca konu üzerine çalışmış pek çok araştırmacının görüşlerine yer verilmiştir. Bu bölüm altında “Ἀφροδίτη (Aphrodite)” etimolojik açıdan incelenmiş, köken problemi tartışılmış ve karakter analizi yapılmıştır. Aphrodite'nin Hellen pantheonuna nasıl dahil edildiği araştırılmıştır. Yunan pantheonunda her tanrı/tanrıçanın fiziksel anlamda belli özellikleri vardır. Pantheon içerisinde yer alan herhangi bir tanrı/tanrıçayı ikonografik açıdan karakterize eden en önemli unsur söz konusu tanrı/tanrıçanın atribütleridir. Bu bağlamda ikinci bölümün sonunda Aphrodite'nin tasvir sanatındaki yeri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, “Ερως (Eros)” etimolojik açıdan incelenmiş, köken problemi tartışılmış ve karakter analizi yapılmıştır. Ayrıca Eros ve Aphrodite'nin nasıl tasvir edildikleri incelenmiştir.

Dördüncü bölümde önceki bölümlerde edinilen bilgiler ışığında Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde yer alan Aphrodite ve Eros konulu eserlerin stilistik ve ikonografik değerlendirmeleri yapılmıştır. Müzeye satılma alma yoluyla gelen veya Eskişehir sınırlarındaki kazı çalışmaları sırasında ele geçen heykelcikler farklı malzemelerden üretilmiştir. On tanesi pişmiş topraktan, dördü mermerden, üçü fildişinden, biri bronzdan ve biri boynuz/kemikten yapılmıştır. Eserler kendi içlerinde iki bölüme ayrılarak öncelikle Aphrodite konulu örnekler incelenmiştir. Kendi içlerinde farklı tipleri temsil eden Aphrodite heykelcikleri sırasıyla; Aphrodite Anadyomene, Aphrodite Louvre-Neapel, Knidoslu Aphrodite, Venüs Felix ve diğerleri şeklinde kategorize

edilmiştir. Son olarak Eros konulu eserlere yer verilmiştir. Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde Uyuyan/Uykulu Eros ve Oturan Eros olarak tanımlanan iki adet heykelcik bulunmaktadır. Ayrıca iki adet fildişinden yapılmış Eros figürlü kabartmalı levha vardır. Eserlere ait tipolojik kökenler incelenmiş, yaygın olarak görüldükleri bölgeler belirtilmiş, teknik özellikleri anlatılmıştır. Büyük atölyeler ve farklı yerleşim yerlerindeki ürünler ile karşılaştırılan Eskişehir eserleri için tarihlendirme önerilerinde bulunulmuştur.

Şekil 1: Eserlerin Üretildikleri Malzeme Bakımından Dağılımı.

Katalog kısmında, müze envanterinde yer alan bilgilerinin dışında, tipleri belirlenen eserlerin yapıldıkları malzeme ve ölçüleri belirtilmiş, tanımlamaları yapılmıştır. En son sunulan levhalar bölümünde ise eserlere ait fotoğraflara yer verilmiştir. Çalışmanın amacı Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Aphrodite ve Eros konulu eserler hakkında stil kritiği yapmak ve yayınlanmamış olan bazı eserler için tarihlendirme önerileri sunmaktır. Aphrodite ve Eros kültü yüzyıllar boyunca oldukça geniş coğrafyalarda var olmuş ve süreklilik göstermiştir.

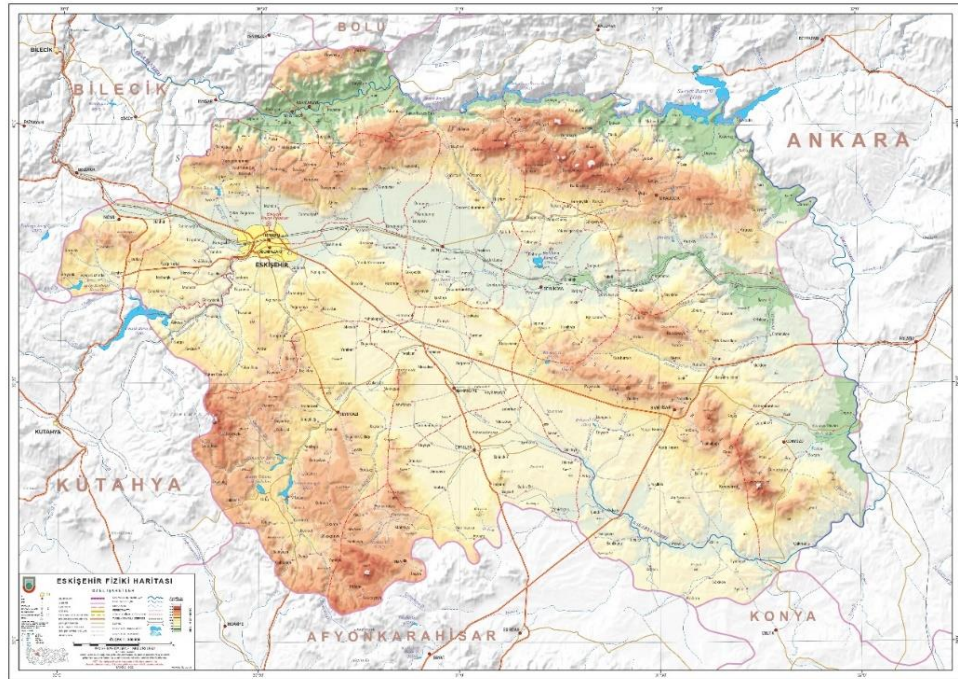

BİRİNCİ BÖLÜM
ESKİŞEHİR İLİ TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. KENTİN KONUMU VE TARİHİ COĞRAFYASI

Eskişehir, İç Anadolu Bölgesi'nde yukarı Sakarya havzasının kuzeybatısında yer almaktadır. Kuzeyinde Batı Karadeniz, kuzey batısında Marmara ve güney batısında İç Batı Anadolu bölgeleri bulunmaktadır. Güneyde Afyon, güneydoğuda Konya, doğuda Ankara, kuzeybatıda Bolu, batıda ise Bilecik ve Kütahya illeri ile komşudur. İlin topografik yapısı Sakarya vadisi ve Porsuk vadilerinden oluşmaktadır. Kuzeyde Sündiken Dağları ile sınırlanan kentin güney ve batı köşesinde Türkmen Dağı ve Emirdağ vardır. Deniz seviyesinden yüksekliği 792-810 m olan ilin fiziki coğrafyasına bakıldığında zaman batı-doğu uzantılı ovalar ve onları çevreleyen dağlar ile platolardan oluştuğu görülmektedir (gör. 1.1). Kent, antik dönemden günümüze kadar uygun arazi şartları sayesinde önemli yolların geçtiği bir nokta olmuş, bu sayede tarım, ticaret ve endüstri alanlarında bir merkez haline gelmiştir (Albek, 1991, s. 3; Çakalgöz, 2011, s. 38; İA, “Eskişehir”, IV, s. 384).

Görsel 1.1.: Eskişehir Fiziki İl Haritası.

Kaynak: <https://www.harita.gov.tr/urun/eskisehir-fiziki-il-haritasi/408>

(05.06. 2022)

Eskişehir ili antik dönemde Phrygia Bölgesi'nde yer almaktadır. Phrygia Bölgesi, Orta Anadolu'nun yüksek yaylaları, Kızılırmak, Konya ve Niğde bölgelerini içine almaktadır. Doğusunda Kappadokia, güneyinde Lykonía ve Pisidia, batısında Lydia, Karia ve Mysia, kuzeyinde Bithynia ve Paphlogonia bölgeleri bulunmaktadır (Barnett, 1987, s.45-46; Wissowa, 1907a, s. 788). Günümüzde ise Eskişehir, Afyonkarahisar ve Ankara illerinin tümünü, Kütahya ilinin doğusunu, Konya, Isparta ve Burdur illerinin kuzey kesimini kapsamaktadır. Ancak sınırların kesin ve net şekilde çizilmesi güçtür (Polat, 2008, s. 8; Wissowa, 1907a, s. 790 vd.).

Bilindiği gibi Phrygler, Thrak kökenli bir toplum olup, MÖ 12. yüzyıldan 8. yüzyıla kadar Makedonia ve Thrakia'dan dalgalar halinde Anadolu'ya inmeye başlamışlardır (Barnett 1987, 43 vd.; Carrington 1977, 117; Tüfekçi-Sivas 1997, 22). Hint-Avrupa kökenli olan Phrygler kısa bir süre içinde bu coğrafyada güçlü bir konuma gelmiş, Hellen ve Geç Hitit uygarlıklarının etkisinde kalmalarına rağmen özgün bir kültüre sahip olmuşlardır (Akurgal, 2005, s. 265). Herodotos, Phryglerin Makedonyalılar tarafından “Bryg ya da Brig” olarak tanınmış olduklarından bahsetmiştir (Herodotos, *Tarih* VII, 73). Asur kaynaklarında ise bu topluluktan “Muşkiler” olarak bahsedilmiştir (Luckenbill, 1926, s. 220-221; Wissowa, 1907a, s. 883).

Ancak arkeolojik çalışmalar Muşkilerin Kafkasya'dan Kuzeybatı İran'a geçmiş olan Hint-Avrupa kökenli göçebelerin bir kolu olduğunu göstermektedir (Sevin, 1988, s. 56). Phryglerin Thrak kökenli bir halk olduğu görüşü kabul edilmiş olmasına karşın, göçlerin gerçekleştiği tarih hakkında tartışmalar devam etmektedir (Wissowa, 1907a, s. 883). Strabon, Homeros'un İlyada'sından yaptığı çıkarımla Troia Savaşı öncesinde göç ve istilaların başladığından söz ederken (Strabon, *Geographika* XII, 8, 4), Lidyalı Xanthos'tan yola çıkarak Troia Savaşı sonrasına işaret etmiştir (Strabon, *Geographika* XIV, 5, 29). “Ege Göçleri” olarak isimlendirilen ve birçok insanın Avrupa'dan doğuya doğru ilerlediği kavimler hareketi ile Balkan Yarımadası'nın güney ve batı bölgelerine Illiryahıların girmesi üzerine Phrygler de yerlerinden ayrılarak Boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelmişlerdir. Küçük Asya'nın batı ve kuzeyindeki kavimlerin kendilerine katılmasını sağlamış ve Hitit Devleti'ne saldırmışlardır. Göç hareketlerinin ve saldırıların etkisiyle Hitit Devleti yıkılmıştır. Böylece

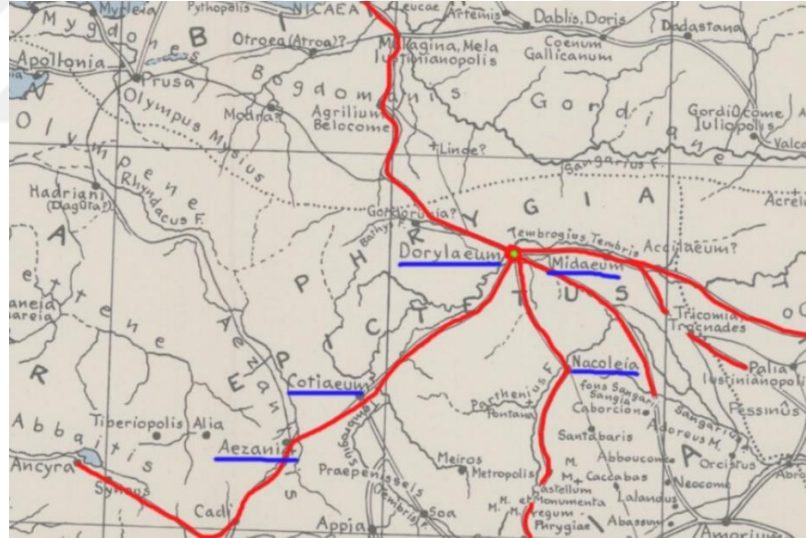
Anadolu'nun etnik ve sosyal kimliğinde ciddi değişiklikler yaşanmıştır (Mansel, 1999, s. 87-88). Antik kaynaklardan edinilen bilgilere göre Phryg Devleti'nin ilk kralı Gordios'tur. İsmi kraldan alan başkent ise bugün Ankara-Polatlı'da yer alan Gordion kentidir. Gordios hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bir diğer ünlü Phryg kralı Gordios'un oğlu ve antik kaynaklarda bahsedilen efsaneler ile tanınan Midas'tır. Kral Midas, Urartu, Kuzey Suriye ve Asur gibi doğu ve güneydoğu Anadolu halklarının yanında batı Anadolu ve Kıta Yunanistan ile ilişkiler içerisinde bulunan Anadolu'nun ilk Demir Çağ kralı olmuştur (Tüfekçi-Sivas, 1997, s. 28). En görkemli dönemlerini yaşadıkları sırada Kimmer saldırılarına uğrayan Phrygia Devleti, aynı dönemde gerçekleşen Kral Midas'ın ölümüyle politik gücünü kaybetmiştir (Barnett, 1987, s. 54; Tüfekçi-Sivas, 1997, s. 29; Wissowa, 1907a, s. 889). MÖ 7. yüzyıldan itibaren devletin gücünü kaybetmesine karşın tarih sahnesinden silinmeyen Phrygler beylikler halinde varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Yüzyılın ikinci yarısında Phrygia'nın Lidya hakimiyetine girdiği görülmektedir. MÖ 547/546 yıllarında ise Akhaemenid (Pers) İmparatorluğu'nun satraplık sistemine katılmıştır. İki yüzyılı aşkın bir süre boyunca Kappadokia, Paphlogonia ve Hellespontos ile birlikte Büyük Phrygia Satraplığı'na dahil olmuştur (Sevin, 2001, s. 195; Wissowa, 1907a, s. 889-890). Hellenistik Dönem'e gelindiğinde, Makedonya kralı Büyük İskender Anadolu topraklarını Pers egemenliğinden kurtarmak ve Pers İmparatorluğu'na son vermek için Hellenizm politikasıyla seferler düzenlemeye başlamıştır. MÖ 334 yılında Phrygia bölgesinin başkenti olan Gordion'u ele geçirmiştir. Böylece Phrygia topraklarında Hellenistik Dönem başlamış sayılmaktadır (Albek, 1991, s. 36).

Phrygia Bölgesi zaman içerisinde siyasi olayların etkileriyle çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Hellenistik Dönem içinde "Phrygia Epiktetos" ismiyle anılmaya başlamıştır. "Sonradan kazanılan/fethedilen Phrygia" anlamına gelen bu terim Pergamon ve Bithynia Krallıkları arasında gerçekleşen savaş sonucunda ortaya çıkmıştır¹. MÖ 184/183 yıllarında Pergamon kralı Eumenes II ile Bithynia kralı Prusias I arasında yaşanan savaştan sonra Bithynialılar tarafından Pergamon krallığına verilen bu topraklar "Phrygia Epiktetos" olarak

¹ Pergamon ve Bithynia arasındaki savaşın başlamasına ve barış anlaşmasının imzalanmasına yol açan olaylar hakkında bkz. Habicht, 2006, s. 1-21.

isimlendirilmiştir (Strabon, *Geographika XII*, 4, 1; Şahin, 1986, s. 265). Strabon'un bölge hakkında vermiş olduğu bilgilerden yola çıkarak Phrygia Epiktetos sınırlarından bahsetmek mümkündür. Kuzeyde Mudurnu (Modrene) ve Mudurnu suyunun bir bölümü olan Gallos'a kadar, kuzey doğuda Bithynia'nın doğu sınırına yani Krateia kentine uzanmaktadır. Batıda ise İznik Gölü'nün güneyinden bir Bithynia kenti olan Prusa ad Olympum'u içine almaktadır. Yani günümüzde Kütahya'nın güneyinden kuzeyde İznik Gölü'ne, kuzeydoğuda Mudurnu ve Gerede'ye kadar olan bölge Phrygia Epiktetos olarak isimlendirilmiştir (Polat, 2008, s. 8; Şahin, 1986, s. 266). Strabon yine bölgeden bahsederken Aizanoi, Nakoleia, Kotiaieion, Midaeion ve Dorylaion kentlerinden oluştuğunu söylemiştir (gör. 1.2) (Strabon, *Geographika XII*, 8, 12)². Hellenistik Dönem'de yaşanan bu oluşum ile bölgenin MÖ 2. – 1. yüzyıllarda Aizanoi kentinde sikkeler bastırdığı ve bu sikkelerin bütün Epiktetos yerleşimlerinde kullanıldığı bilinmektedir (Wissowa, 1907a, s. 827).

Görsel 1.2.: Phrygia Epiktetos Bölgesi, Merkezleri ve Olası Yol Ağları.

Kaynak: Classical Map of Asia Minor (Calder ve E. Bean, 1958)

<https://nla.gov.au/nla.obj-750951469/view> (05.06. 2022)

Phrygler, Lydia ve Pers hakimiyeti altında olmalarına rağmen dillerini ve yazılarını kullanmaya devam etmiş, yaşam biçimi ve kültürlerini

² Harita üzerinde bakıldığı zaman birbirinden kopuk duran bu kentler coğrafi nedenlerin dışında başka etmenlerden dolayı Epiktetos sınırları içinde bulunuyor olmalıdır. Konu hakkında detaylı çalışma E. İznik tarafından doktora tezi kapsamında yapılmıştır. (İznik, 2006.)

değiştirmeden varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hellenistik Dönem’de yaygınlaşan Yunan kültüründen etkilenmiş ancak Phryg kültürünü Roma Dönemi’nde Hristiyanlığın başlangıcına kadar yaşatmışlardır (Tüfekçi-Sivas, 1997, s. 30-31).

1.2. ESKİŞEHİR İL SINIRLARI İÇİNDE YAPILAN ARKEOLOJİK ÇALIŞMALAR

Phrygia Epiktetos merkezlerinden birisi olan Eskişehir ilinde yerleşim izleri tarih öncesi dönemlere dayanmaktadır. Yapılan araştırmalar kentte 200’ün üzerinde yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Günümüze kadar pek çok araştırmacı ve gezgin tarafından çalışmalar yapılmış, arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Ancak devam eden kazı çalışmalarının sayıca azlığı dikkat çekmektedir (gör. 1.3.).

Görsel 1.3.: Eskişehir’de Yapılan Arkeolojik Çalışmalar ve Merkezleri.

Kaynak: Funda Emir.

Eskişehir ve çevresinde ilk araştırmalar gezginler tarafından yapılmış ve aynı zamanda kaleme alınmıştır. İlk çalışmalardan birisi 1554 yılında Alman elçisi Busbecq ve Hans Dernschwam (1923, s. 169-176) tarafından yapılmıştır. O sırada Amasya’da bulunan Kanuni Sultan Süleyman ile görüşmek üzere yola

çıkmiş ve Yenişehir, Bozüyük, Eskişehir, Ankara ve Amasya'ya uğramışlardır. Kaldıkları ve gezdikleri yerler hakkındaki deneyimlerini yayınlamışlar, burada Eskişehir'den bahsetmişlerdir (Albek, 1991, s. 140-141; Parman, 2002, s.5). Samuel ben David Yemşel isimli gezgin 1641-1642 yıllarında haç amacıyla Kırım'dan Kudüs'e geçmiş, yol güzergahında bulunan yerleri İbranice anlatmıştır (aktaran Albek, 1991, s. 141; Parman, 2002, s.5). Lewis tarafından 1956 yılında İngilizceye çevrilen eserde Seyitgazi ilçesi ve çevresi hakkında bilgiler yer almaktadır (Lewis, 1956, s. 104-105; Albek, 1991, s. 141; Parman, 2002, s.5). Paul Lucas (1712), 18. yüzyıl başlarında Fransa kralının emriyle Yunanistan, Küçük Asya Makedonya ve Afrika'yı ziyaret etmiş, 1705 yılında Eskişehir'de bulunmuştur (A.g.e., s. 127-131; Albek, 1991, s. 142; Parman, 2002, s. 5). Kentin hamamlarından ve çeşmelerinden bahsederken, Eskişehir'in ikiye bölündüğünü, Türklerin evlerinin dağın hemen kıyısında yer aldığını anlatmıştır (A.g.e., s. 129). Uğradığı bir köyde kale kalıntılarına rastladığından ve kalenin çift duvarla çevrili olduğundan bahsetmiştir. Duvarların içinde girbantlar ve alçak kabartma motiflerle süslenmiş bir kapıdan geçerek mermer yığınlarıyla karşılaşmıştır. Ayrıca kilise olduğunu düşündüğü bir yapı ve bir mezarlık alanına rastlayıp yedi tane mezar stelini kopyalamıştır (A.g.e., s. 131). 18. yüzyıl başında Eskişehir'e gelen bir diğer gezgin Pitton de Tournefort'dur (1717). Ayaş-Beypazarı, Mihaliççık ve Muttalip'e uğrayan Tournefort gördüğü mermer bloklardan bahsetmiştir. Ayrıca Türklerin başına "Eski" kelimesini koydukları her yerde antik kalıntılara rastlandığını söylemiştir (aktaran Albek, 1991, s. 143; Parman, 2002, s. 6). 19. yüzyıl başlarında Anadolu'da bir gezi yapmış olan J. Macdonald Kinneir (1818, s. 38-40) Eskişehir'de bulunmuş ve deneyimlerini yayınlamıştır (aktaran Albek, 1991, s. 143-146; Parman, 2002, s. 6). Antik bir yapısı olan kubbeli hamamda yıkanmış, halkın yönlendirmesiyle bulduğu yazıtlı ve kabartmalı blokları kaydetmiş ve Kurşunlu Camii'ni ziyaret etmiştir (Kinneir, 1818, s. 38-40). Fransız araştırmacı Alexandre de Laborde (1838, s. 70 vd.), 1826 yılında Eskişehir'de bulunmuş, Midas Vadisi Doğanlı Kale çevresinde araştırmalar yapmış ve kaydetmiştir (aktaran Parman, 2002, s. 6). Daha sonra E. Haspels tarafından "Bitmemiş Anıt" olarak isimlendirilecek olan anıtı keşfetmiş ve çizmiştir (De Laborde, 1838, lev. XXV, fig. 60). Bölgede araştırmalar yapan bir diğer önemli gezgin Charles Texier'dir (1839, s. 77 vd.). 1834 yılında Phrygia bölgesinde bulunan ve diğer gezginler gibi bölgenin tek

konaklama yeri olan Hüsrev Paşa Hanı'nda (Eskişehir, Han ilçesi) kalan Texier, Midas Anıtı'na Yazılıkaya ismini vermiştir (A.g.e., s. 154). Diğer araştırmacılardan farklı olarak arkeoloji ve sanat tarihi bakımından oldukça önemli yere sahip gravürler yapmıştır. Phrygia Bölgesi ve Anadolu 19. yüzyıl boyunca pek çok gezgin tarafından ziyaret edilmiş ve araştırılmıştır. Özellikle Midas Vadisi ve çevresinde bulunan kaya anıtları ve mezarlar Perrot (1864, s. 181 vd.), Ramsay³, Radet (1895, s. 9 vd.), Körte⁴, Anderson (1897; 1898) ve Von Diest (1898, s. 22-32) gibi isimler tarafından ziyaret edilmiştir.

Eskişehir'in en önemli yerleşim yerlerinden birisi olan ve kaya anıtları ile dikkat çeken Yazılıkaya/Midas Vadisi, il merkezinin yaklaşık 70 km güneyinde yer almaktadır (gör. 1.3.). Dağlık Phrygia (Haspels, 1971, s. 20) olarak tanımlanan ve Eskişehir, Afyon, Kütahya illerini içine alan bölgededir. Vadide, Phryg, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönemlerine ait kült anıtları, kaya mezarları ve kale tipi yerleşimler görülmektedir. Vadinin güneydoğusunda, Yazılıkaya Köyü'nün hemen batısında Midas Kale bulunmaktadır. Stratejik açıdan ulaşılması zor olan bir plato üzerindeki Midas Kale, vadiyi kuzeyden sınırlayan Akpara, Gökgöz, Pişmiş ve Kocabaş Kalelerini görmektedir (Haspels, 1971, s. 36). Vadinin içinde çok sayıda kült anıtı (Tamsü, 2008, s. 439) olması, yerleşimin Phryg Dönemi'nde dinsel bir metropol olduğunu düşündürmektedir (Haspels, 1981, s. 2; Tüfekçi-Sivas, 2012, s. 112). Vadide yapılan ilk araştırmalar W. M. Leake (1824) tarafından 1800'lü yıllarda gerçekleştirilmiştir Midas Kale'de yer alan ve bugün Midas Anıtı olarak bilinen anıtın üzerindeki "Midai" kelimesinden yola çıkarak kral Midas için yapıldığını söylemiştir (A.g.e., s. 31-32). Yukarıda da bahsedildiği gibi C. Texier (1839, s. 154-155), Midas Anıtı, Bitmemiş Anıt ve kaya mezarların gravürlerini yapmıştır. Anıtın ve hemen yanındaki köyün isminin "Yazılıkaya" olduğundan bahsetmiştir. Dağlık Phrygia Bölgesi'nde kazı çalışmaları yapılan tek kale olan Midas Kale'de ilk kazılar 1936 yılında A. Gabriel (1948) tarafından başlatılmıştır. Daha sonra

³ Ramsay, Anadolu'ya ilk kez 1881 yılında gelmiş, 1884-1887 ve 1907'de gezilerini tekrarlamıştır. Anadolu tarihi coğrafyası hakkında önemli çalışmalarda bulunmuş ve bir ekol haline gelmiştir. Phrygia Bölgesi'nde pek çok yazıt keşfetmiştir. Ramsay, 1895; Ramsay, 1897.

⁴ Körte, 1893 yılında Eskişehir ve çevresinde bulunmuş, antik kaynaklardan yola çıkarak Phrygia'nın başkenti Gordion'u keşfetmiş ve arkeolog olan kardeşi ile birlikte 1990 yılında Gordion'da ilk kazı çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Körte, 1896.

kazılar Gabriel'in daveti üzerine gelen arkeolog C. H. E. Haspels (1971; 1981) tarafından 1939 yılına kadar devam etmiştir. 1948 yılında tekrar başlayan kazılar Halet Çambel (1948) başkanlığında yürütülmüş ve 1951 yılına kadar sürmüştür. Taciser Tüfekçi Sivas (1997) doktora tezi kapsamında Midas Kale'deki kaya anıtlarını incelemiş ve 2001-2007 yılları arasında alanda yüzey araştırmaları gerçekleştirmiştir (Tüfekçi-Sivas, 2003). 2017-2018 sezonlarında Doç. Dr. Rahşan Tamsü Polat (vd., 2019) başkanlığında yüzey araştırmaları yapılmıştır. Araştırmalar sonucunda vadide bilinenin aksine Alt Paleolitik Dönem'den itibaren yerleşimin devam ettiği görülmüştür (A.g.e., 2019, s. 238). Ayrıca vadide sur duvarları, yeraltı merdivenleri, sarnıçlar, mezarlar vb. pek çok arkeolojik kalıntı bulunmaktadır. 2022 yılında Doç. Dr. Yusuf Polat başkanlığında Midas Kale Kazısı çalışmalarına başlanmıştır.

Eskişehir'deki önemli ve ilk keşfedilen yerleşim yerlerinden bir diğeri Pessinus (Ballıhisar)'dır. Ankara'ya 150 km uzaklıktaki yerleşim, Eskişehir Sivrihisar ilçesinin 13 km güneyinde, Ballıhisar Köyü'nde, deniz seviyesinden 950 m yükseklikte yer almaktadır (gör. 1.3.). Kenti ilk keşfeden araştırmacı Charles Texier'dir⁵. İlk kazılar 1967 yılında Belçika'daki Ghent Üniversitesi'nden Pierre Lambrechts (1973) ve ekibi tarafından yapılmıştır. Öncelikli amaç antik dönem için oldukça önem taşıyan Kybele tapınağının bulunmasıdır. Ancak kazılan alanın MS 1. yüzyıldan daha erken bir tarihe ait olamayacağı anlaşılmıştır. 1973 yılında Lambrechts'in vefatıyla son bulan kazılar, 1987 yılında John Devreker başkanlığında yeniden başlamış ve 2008 yılına kadar devam etmiştir (Claerhout-Devreker, 2008; Krsmanovic, 2018). Daha sonra Avustralya Melbourne Üniversitesi adına Gocha Tsetschladze (2018) başkanlığında çalışmalar devam etmiştir. Araştırma, kentin büyük bir kısmı günümüzde köy yerleşimi olduğu için sınırlı bir alanda kalmış ve ağırlıklı olarak "Alan B ve H" de yürütülmüştür⁶. Pessinus'un ana tanrıça kültünün ünlü kutsal kenti olduğu bilinmektedir. Strabon (MÖ 63 - MS 23), kentten bahsederken dünyanın bu kısmındaki en büyük ticaret merkezi olduğunu söylemiştir. Ayrıca kentte ana tanrıça için yapılmış bir kutsal alan olduğundan

⁵ Araştırmacı kentin konumunu Strabon'dan öğrendiği topografik bilgilerden yola çıkarak bulmuştur. Bkz. Texier, 1839, s. 163-170.

⁶ "B" ve "H" alanlarının planı için bkz. Verlinde, 2015, fig. 2.

söz etmiştir. Bu alanda tapınak ve beyaz mermerden yapılmış portikolar vardır (Strabon, *Geographika* XII, V, 3). Kent asıl ününe, MÖ 204 yılında Pessinus'taki Kybele kült heykelinin Roma senatosu tarafından Palatinus Tepesi üzerinde bulunan bir tapınağa yerleştirilmesi ile kavuşmuştur (Albek, 1991, s. 80). Augustus tarafından MÖ 25 yılında Galatia eyaletinin kurulması ile kent Roma yönetimine geçmiştir. Kültürel kalıntılar ağırlıklı olarak Roma Dönemi'ne ait olup, yerleşimin MÖ 6.-5. yüzyıllardan MS 7.-8. yüzyıllara kadar kesintisiz olarak iskan edildiğini söylemek mümkündür (Krsmanovic, 2018, s. 465).

Eskişehir ili Yunanca “Dorylaion” ya da Latince “Dorylaeum” ismi ile anılmaktadır (Albek, 1991, s. 63; İA, “Eskişehir”, IV, s. 384; İznik, 2006, s. 44 Plinius, *Naturalis Historia* V, 105; Strabon, *Geographika* XII, 8, 12; Umar, 1993, s. 223). 19. yüzyılda Eskişehir’de bulunan gezginler Dorylaion’un asıl merkezinin neresi olduğunu keşfetmeye çalışmış ve farklı görüşlerde bulunmuşlardır⁷. Dorylaion’un yürütülen arkeolojik çalışmalar sonucu bugün kabul edilmiş olan merkezi Şarhöyük’tür. Eskişehir’in 3 km kuzeydoğusunda, Porsuk Çayı’nın güneyinde, kent merkezine 2 km mesafede bulunmaktadır (gör. 1.3.). Höyük, İç Anadolu’nun Marmara Denizi’ne, Ege ve Akdeniz bölgesine açılan önemli yolların kavşak noktasında konumlanmıştır (Baştürk vd., 2016, s. 263; Darga, 1993, s. 481). Kentte ilk sistemli arkeolojik kazılar Prof. Dr. Muhibbe Darga (1993) başkanlığında 1989 yılında başlamıştır. Çalışmalar, 2005-2012 yılları arasında Prof. Dr. Taciser Tüfekçi Sivas başkanlığında devam etmiştir (Darga ve Tüfekçi-Sivas 2000). 2013 yılında Doç. Dr. Hakan Sivas başkanlığında yürütülen temizlik çalışmalarının ardından 2015 yılından itibaren Doç. Dr. Mahmut Bilge Baştürk (vd., 2016) başkanlığında sürdürülmeye devam etmektedir. Yerleşimde MÖ 3. binyıldan MS 13. yüzyıla kadar arkeolojik ve tarihsel veriler bulunmaktadır. Höyükte yedi farklı tabakalanma görülmektedir. Bunlar sırasıyla İlk Tunç Çağ ve Assur Ticaret Kolonileri, Geç Tunç Çağ, Demir Çağ, Hellenistik Dönem, Roma Dönemi ve Bizans Dönemi tabakalarıdır (A.g.e., s. 265). Son yıllarda yapılan kazı çalışmaları sonuçlarına bakıldığında Eskişehir’in en erken tarihi için MÖ 4. binyıla yani Geç Kalkolitik Dönem’e kadar gidildiği görülmektedir (Baştürk, 2019, s. 4). Şarhöyük Hellenistik Dönem

⁷ 19. yüzyıl gezginlerinin kentin konumu hakkındaki tartışmaları için bkz. Albek, 1991, s. 63-66.

tabakalarında taş temelli kerpiç duvarlı evlerden oluşan bir mahalle kompleksi yer almaktadır. Erken ve Geç olarak ikiye ayrılan tabakada evler arasında açık avlular ve depo alanları bulunmaktadır. Mekanlarda çok sayıda dönem özelliğini yansıtan seramik grupları ele geçirilmiştir. Roma Dönemi'ne ait tabaka tahrip olmuş durumda olmasına rağmen küçük konutlar, işlikler, ocaklar ve fırınlar açığa çıkartılmıştır (Baştürk vd., 2016, s. 266).

Eskişehir'de bulunan bir diğer önemli yerleşim yeri Demircihöyük'tür. İl merkezinin yaklaşık 25 km batısında, Bursa-İstanbul yolundaki bir sapakta bulunmaktadır (gör. 1. 3.). Orta Anadolu'yu Marmara Bölgesi'ne bağlayan bir yol üzerinde olması açısından önemli bir konuma sahiptir. Çapı 80 m, ova düzeyine göre yüksekliği 7 m civarındadır. Prehistorik dönemle ilgili veriler veren yerleşimde ilk kazılar 1937 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından Kurt Bittel başkanlığında yapılmıştır. Daha sonra 1975-1978 yılları arasında Manfred Korfmann başkanlığında çalışmalara devam edilmiştir. Korfmann (1938) tarafından gerçekleştirilen kazılar beş cilt halinde yayınlanmıştır. Höyük surlarla çevrili İlk Tunç Çağ yerleşmesidir. Yaklaşık 70 m çapındaki savunma duvarı ve 15-20 hanesiyle bir köy yerleşimidir. Evler iki odalı, tek katlı ve düz damlıdır. Daire biçiminde yerleşmiş olan ev gruplarının ortasında avlular vardır. Ev içlerinde fırın ve ocaklar bulunmaktadır. Kazılarda İlk ve Orta Tunç Çağı'na ait çanak çömleklere, madeni aletlere, ağırşak ve öğütme taşlarına rastlanmıştır. Verimli arazileri olan alanda arpa ve buğday çeşitleri ile baklagiller tüketilmiştir. Korfmann höyüğü bir "kale yerleşimi" olarak nitelendirmektedir. Yerleşimin ne zaman ve neden terkedilmiş olduğu tam olarak açıklanamamış, farklı ihtimaller üzerinde durulmuştur. Hellenistik ve Roma Dönemlerinde höyüğün çevresinde yeniden bir yerleşme söz konusudur (A.g.e., s. 184-194). Höyüğe hemen 250 m uzaklıkta bulunan nekropol alanı 1990-1991 yılları arasında Bursa Arkeoloji Müzesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü işbirliği ile Jürgen Seeher (1991) tarafından kazılmıştır. Demircihöyük'e ait bu İlk Tunç Çağ nekropolünde kurtarma kazıları yapılmıştır. Turan Efe tarafından saptanan nekropolde çok sayıda İlk Tunç Çağı sanduka ve küp mezar bulunmuştur. Mezar hediyeleri arasında pek çok kap formu, metal buluntular, taş aletler ve takılar ele geçirilmiştir. Alanda Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilmiş mezarlar da vardır. Bunlar ya taş plakalardan yapılmış sandukalar ya da küp mezarlardır.

Demircihöyük, Anadolu'nun batısında bu döneme ait hem yerleşim hem de nekropol alanının bir arada kazıldığı merkezlerden birisi olması nedeniyle oldukça önemlidir (A.g.e., s. 163-175)

Strabon tarafından Phrygia Epiktetos kentleri arasında sayılan (Strabon, *Geographika XII*, 8, 12) ve Eskişehir il sınırları içerisinde yer alan bir diğer yerleşim yeri Midaion/Karahöyük'tür. İlin 30 km doğusunda, Karahöyük Köyü'nün 1 km güneydoğusunda ve aynı köy sınırları içerisinde yer almaktadır (gör. 1.3.). Höyüğün çapı, ortalama yüksekliği ve yayılım alanı göz önüne alındığında Phrygia Bölgesi'nin en büyük höyüklerinden birisidir. Ayrıca Dorylaion ve Troknada (Sivrihisar-Kaymaz) arasındaki yol hatları üzerinde yer aldığı için Roma Dönemi'nde önemli kentlerden birisi olmuştur. Kent ismini ünlü Phryg kralı Midas'tan almıştır (Bilgen, 2007, s. 111; Parman, 2002 b, s. 76). Yaklaşık olarak 500x500 m ölçülerinde ve 20 m yükseklikteki höyükte 2004 yılında Prof. Dr. A. Nejat Bilgen (2005a) başkanlığında yürütülen yüzey araştırması çalışmaları yapılmıştır. Araştırmalarda görülen MÖ 3. binyıl, MÖ 2. binyıl, Phryg Dönemi, Klasik Dönem, Hellenistik ve Roma Dönemleri, Bizans ve İslami Dönemlere ait seramik buluntuları, höyüğün bu dönemlerde kesintisiz olarak yerleşim gördüğünü kanıtlar niteliktedir. Ayrıca Hitit Dönemi'ne ait seramik parçalarına da rastlanmıştır (A.g.e., s. 405). Höyük ve çevresindeki kaçak kazılar sırasında ortaya çıkan Roma Dönemi'ne ait Asklepios heykeli (Çalık-Ross, 2002), iki adet Asklepios heykelciği, steller ve sikkeler Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir.

Eskişehir il merkezinin 16 km doğusunda, Alpu Ovası'nda yer alan Çavlum Köyü'nde "Mezar Tarla" ismiyle bilinen alan, 1995 yılında Eskişehir Arkeoloji Müzesi tarafından keşfedilmiştir (gör. 1.3.). Çavlum Köyü mezarlığında kurtarma kazıları 1999 yılında Prof. Dr. A. Nejat Bilgen (2005b) başkanlığında başlayarak 2002 yılına kadar sürdürülmüştür. Toplam 73 mezarda kazılar yapılmış ve nekropol alanının Orta Tunç Çağına ait olduğu anlaşılmıştır. Çoğunlukla küp ve çömlek mezardan oluşan mezar tipleri arasında basit toprak, taş sanduka ve oda mezarlara da rastlanmıştır. Tekli veya çoklu gömüler bulunmuştur. Erken Hitit Dönemi veya başka bir deyişle MÖ 2. binyılın ilk çeyreğine ait olan mezarlarda toplam 110 birey saptanmıştır. Bebek, çocuk, kadın ve erkek mezarlarında çok sayıda pişmiş toprak eser, seramik kap, metal

eser, takı, iğne, gümüş ve taş eser, süs eşyası, ağırşak, mühür (Bilgen, 2006) ve deniz kabuğu ele geçirilmiştir. Nekropol alanının ait olduğu yerleşim yeri araştırılmış ancak bir sonuca ulaşılamamıştır. Yerleşim yerinin Çavlum Köyü altında kalmış olabileceği düşünülmüştür. Çavlum Köyü mezarlık kazısı Eskişehir'in Orta Tunç Çağı için oldukça önemli veriler vermiş ve bu döneme ışık tutmuştur.

Eskişehir, Han ilçesi, il merkezinin 101 km güneyinde, Türkmen Dağları'nın uzantısında bir plato üzerinde yer almaktadır (gör. 1.3.). 18. ve 19. yüzyıllarda bölgede bulunan gezginlerin konaklama noktalarından birisidir. İlk çalışmalar 1992 yılında Eskişehir Arkeoloji Müzesi tarafından kısa süreli kurtarma kazısı şeklinde yapılmıştır. 2004 yılında tekrar başlayan kazılar Doç. Dr. A. Oğuz Alp başkanlığında 2009 yılına kadar devam etmiştir (Alp ve Çağlar, 2009). Kazı çalışmaları ilçe merkezinin güney ve batısında yer alan Roma-Geç Roma Dönemi'nde nekropol, Bizans Dönemi'nde ise savunma amaçlı yapılmış yeraltı galerileri ve tahıl ambarları olarak kullanılan alanda gerçekleştirilmiştir. Güneybatı nekropolünde Roma-Geç Roma Dönemlerine ait 90 civarında kayaya oyulmuş mezar tespit edilmiştir. İç Anadolu'nun bu kesimindeki en büyük nekropol alanlarından birisidir. Çoğunluğu soyulmuş veya tahrip edilmiş durumdaki mezarlardan seramik kaplar (Alp ve Oransoy, 2015), kandiller ve süs eşyaları bulunmuştur. Nekropol alanında ve çevresine dağılmış durumda olan mezar stellerinin büyük çoğunluğu yerel mermerden üretilmiş olup Phrygia bölgesinde yaygın bulunan "Kapı Tipi" nde yapılmış steller grubunu temsil etmektedir (Alp ve Çağlar, 2009, s. 190). Bir diğer önemli nokta yeraltı galerileridir. Temizlik çalışmaları yapılan üç galeriden en büyük olanı halk tarafından "Kımının Mağarası" olarak isimlendirilen "Büyük Galerî"dir. Farklı yönlerle giden iki dar galeri aynı şekilde dairevi büyük bir odaya açılmaktadır. Üst kotta küçük boyutlu mekanlar ve su kanalı vardır. Güneyde Roma ve Geç Roma Dönemlerine ait mezarlar bulunmaktadır (A.g.e., s. 191). Phrygia'nın bu kesiminin jeolojik yapısı incelendiği zaman görülen işlenmesi kolay olan volkanik kayalar sıklıkla kullanılmıştır. Bu galerilerin ve tahıl ambarlarının yapılmasında Bizans İmparatorluğu'nun 8.-12. yüzyıllarda yaşadığı siyasi olaylar ve tehditler etkili olmuştur. Kazı çalışmalarının yürütüldüğü bir diğer alan Han ilçe merkezine 5 km'lik mesafede bulunan Başara Köyü'ndeki yerleşimdir. Derin olmayan bir vadinin kuzey yamacında kurulan yerleşimde

2006-2007 yıllarında çalışılmıştır. Kazı çalışmaları ile açığa çıkarılan kilisenin (Alp, 2009) bulunduğu tepenin aslında prehistorik bir höyük olduğu anlaşılmıştır. Höyükte Erken Tunç Çağı II Dönemi'ne ait seramik formları ve pek çok farklı küçük buluntu grupları ele geçirilmiştir (Alp ve Çağlar, 2009, s. 196).

Eskişehir'de arkeolojik kazılar gerçekleştirilen bir diğer alan Orman Fidanlığı mevkiidir. İl merkezinin yaklaşık 5-6 km güneybatısında, Yukarı Porsuk Vadisi'nin Eskişehir Ovası'na açıldığı kısımda yer almaktadır (gör. 1.3.). Alanın 140 m güneyinde Porsuk Nehri akmaktadır. Orta Anadolu Platosu'nu Marmara Bölgesi'ne bağlayan önemli bir geçiş yolu üzerindedir. Orman Fidanlığı mevkiinin tam karşısında, vadiyi güneyden sınırlayan tepelerin en yüksek noktasında Karacahisar Kalesi yer almaktadır. Yol yapım çalışmaları sırasında ortaya çıkan arkeolojik dolgu ilk olarak Eskişehir Arkeoloji Müzesi tarafından 1985 yılında fark edilmiştir. 1989 yılında Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1992-1994 yılları arasında Efe (1995) tarafından kurtarma kazıları yapılmıştır. Tabakalanma alttan yukarı doğru I-V ve VII şeklinde numaralandırılmıştır. Evler doğal tahribat sonucu yeterince saptanamamıştır. Ancak taş temel üzerine kerpiçten inşa edildiklerini söylemek mümkündür (A.g.e, s. 97). Alanda çok sayıda seramik grubu, figürinler, bilezik parçaları, taş ve kemik aletler ele geçirilmiştir. I-V. tabakalarda bulunan malzeme yalnızca Yukarı Porsuk Vadisi yerleşimlerinde görülen karakteristik bir grup olduğu için Efe tarafından bu yeni kültüre "Porsuk" ismi önerilmiştir. Kazı sonuçları Erken Neolitik Dönem sonlarından itibaren Balkanlar ile Kuzey Anadolu Bölgesi arasındaki yoğun ilişkileri kanıtlar nitelikte olması açısından oldukça önemlidir (A.g.e, s. 100). Phrygia Epiktetos bölgesinin ve Eskişehir'in en erken dönemlerden itibaren kültür alışverişinde etkin rol oynadığını göstermektedir.

Eskişehir'in prehistorik dönemlerine ışık tutan ve kazı çalışmaları devam etmekte olan bir diğer yerleşim yeri Küllüoba'dır. Küllüoba, Yukarı Sakarya ovasının batısında, Seyitgazi ilçesinin kuzeydoğusunda, Yenikent Köyü yakınlarında bulunan bir höyük yerleşimidir (gör. 1.3.). 350x150 m boyutlarındaki höyüğün ova seviyesinden yüksekliği 10 m'dir (Efe vd., 2019, s. 317). Oldukça verimli tarım arazilerine sahip olan coğrafya aynı zamanda Orta

Anadolu ile Marmara Bölgesi arasına geçiş sağlayan ulaşım yolları üzerindedir. Alanda ilk kazı çalışmaları 1996 yılında Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında başlamış, 2019 yılından itibaren ise Doç. Dr. Murat Türkteki başkanlığında devam etmektedir. Höyükte MÖ 3300 ile MÖ 1850 yılları arasında kesintisiz yerleşim görülmektedir. Ayrıca güney kesimde Geç Hellenistik ve Osmanlı Dönemlerine ait kalıntılara da rastlanmıştır (Türkteki vd., 2021, s. 107). İlk Tunç Çağı başlarına ait bilgiler sınırlı olmakla birlikte yapı tiplerinin Demircihöyük ile benzer olduğunu söylemek mümkündür. İTÇ II Dönemi'nde anıtsallık kazanan yapılar, Küllüoba'nın bu dönem için önemli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu dönemde önce yakın daha sonra uzak bölgeler ile yoğun ticari ilişkilerin kurulduğu anlaşılmaktadır. İTÇ III Dönemi'ne ait tabakalarda bulunan çanak çömlekler bu ticaret ağının Küllüoba'da devam ettiğini gösterir niteliktedir. Bu anlamda Küllüoba, İç Batı Anadolu'da İlk Tunç Çağı ile ilgili önemli veriler sunmakta ve Assur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yazılı belgeler ile desteklenmiş olan ticaret ağlarını göstermekte olan Eskişehir'in bilinen en eski şehridir (A.g.e., s. 125-126).

Eskişehir ilinde 2006-2009 yılları arasında arkeolojik kazı çalışmaları yapılan Keçiçayırı yerleşmesi, Seyitgazi ilçesinin 18 km güneyindeki Bardakçı Köyü yakınlarında yer almaktadır (gör. 1.3.). Yerleşim, 1988-1995 yılları arasında Prof. Dr. Turan Efe tarafından yürütülen Bilecik, Eskişehir, Kütahya illerini kapsayan yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilmiş, 2006-2009 yılları arasında yine Turan Efe başkanlığında kurtarma kazıları gerçekleştirilmiştir (Efe ve Türkteki, 2007). Keçiçayırı mevki olarak isimlendirilen ova fazla yüksek olmayan dağlarla çevrilidir. Köy içinden geçen Bardakçı Çayı Sakarya Nehri'nin kolu olan Seyit Suyu ve Esen Çayı ile birleşmektedir. Yerleşim prehistorik dönemlerden Roma ve Erken Hristiyanlık Dönemlerine kadar veri vermektedir. Yerleşimin önemi kuzeybatı Anadolu'nun Paleolitik ve Erken Neolitik Dönemlerine ışık tutuyor olmasıdır. Ayrıca Geç Kalkolitik Dönem'e ait olan nekropol alanı keşfedilmiştir. Keçiçayırı Phrygia Epiktetos'un Neolitik ve İTÇ II Dönemlerinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından değerlidir. Erken Neolitik Dönem çanak çömlekleri Demircihöyük A Grubu ile benzerdir. Ayrıca Çatal Höyük, Erbaba ve Bademağacı ile çağdaş olan malzeme, Çatal Höyük çanak çömleğinin bu dönemde İç Batı Anadolu'ya kadar yayıldığını

göstermektedir. İTÇ II Dönemi'ne tarihlenen kale buluntuları dönemin metal işçiliğini göstermesi bakımından önemlidir (Efe, Sarı ve Fidan 2011, s. 16).

Eskişehir'in prehistorik dönemlerine ışık tutan yerleşim yerlerinden bir diğeri Kanlıtaş'tır. Höyük, İnönü ilçesine bağlı Aşağı Kuzfindık Köyü'nün 1,5 km doğusunda yer almaktadır (gör. 1.3.). Kuzfindık vadisinin ortasında olup büyük bir kaya bloğuna yaslanır halledir. Alan ilk olarak Prof. Dr. Turan Efe (1990) tarafından yürütülen Eskişehir, Bilecik, Kütahya illerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında keşfedilmiştir. 2008-2009 yılları arasında Doç. Dr. Ali Umut Türkcan (2011) tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmaları, 2013 yılından itibaren kazı çalışmalarıyla devam etmiştir (Türkcan vd., 2017). Höyük doğusunda ve batısında bulunan tarım arazileriyle birlikte yarıçapı 150 m'nin üzerinde olan bir alanı kapsamaktadır. Efe tarafından Orman Fidanlığı Kurtarma Kazıları ile önerilmiş olan Porsuk kültürünü Kalkolitik Dönem için temsil eden en iyi korunmuş yerleşim yerlerinden birisidir. Orta Anadolu ve Marmara arasındaki etkileşim yolları üzerinde yer alması nedeniyle önem taşımaktadır. Kerpiç, kemik gibi parçalar üzerinde yapılan laboratuvar çalışmaları sonucu MÖ 6. binin ilk yarısı, Erken Kalkolitik Dönem verileri sunan höyük Porsuk Havzası'nda bulunan en eski yerleşim yerleri arasındadır (A.g.e., 2017). Mekanlara ait duvarlar anakaya uzantıları üzerine yapılmış ve yerleşimin eğimli topografyasına oturur şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca yerleşim mimarisinde fırınların önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür (A.g.e., 2017, s. 247).

Eskişehir'de arkeolojik kazılar ile araştırmaları devam eden yerleşim yerlerinden birisi Karacahisar Kalesi'dir. Kent merkezine yaklaşık 7 km mesafede bulunan Karacahisar Kalesi, Porsuk Çayı'nın kenarında, deniz seviyesinden 1010 m yükseklikte bir plato üzerinde yer almaktadır (gör. 1.3.). Yaklaşık olarak 200x300 m ölçülerindeki kalenin doğuda tek girişi vardır. Hangi dönemde ve kimler tarafından inşa edildiği hakkında kesin bilgi yoktur (Altınsapan vd., 2015, s. 621; Parman, 2002, s. 69). Ankara-İstanbul-Kütahya yollarını kuşbakışı gören oldukça stratejik bir konuma sahiptir (Yılmazyaşar, 2021, s. 14). Alanda ilk çalışmalar 1999 yılında Prof. Dr. Halil İncelik danışmanlığında ve Doç. Dr. Halime Doğru (2001) başkanlığında yüzey araştırmaları ile gerçekleşmiştir. 2002-2005 yıllarında ise Prof. Dr. Ebru Parman (2002a) danışmanlığında ilk kazı çalışmaları başlamıştır. Bir süre ara verildikten

sonra kazı çalışmaları 2011-2014 yılları arasında Prof. Dr. Erol Altınsapan başkanlığında yapılmıştır. Kazı alışmaları halen devam etmekte olup 2019 yılından itibaren Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmazyaşar başkanlığında yürütölmektedir. Karacahisar, 1288 yılında Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey tarafından fethedilmiştir. İlk hutbe burada okunmuş, ilk sikkeler burada basılmış ve Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olmuştur. Araştırmalar sonucunda kalenin Geç Bizans Dönemi'nden Erken Osmanlı Dönemi'ne kadar yerleşim gördüğünü söylemek mümkündür. Bizans ve Osmanlı Dönemlerine tarihlendirilmiş olan çok sayıda ahşap, cam, kemik, metal ve seramik eser ele geçirilmiştir⁸. Kalede, Memlüklü, Karamanoğulları, Menteşeoğulları, Germiyanogulları, Aydınoğulları, Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde ait çok sayıda sikke bulunmuştur (Altınsapan ve Gerengi, 2017, 2).

⁸ 2011-2014 kazılarında bulunan küçük buluntular ve mimari birimler M. Palalı tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Palalı, 2015.

İKİNCİ BÖLÜM
APHRODİTE KÜLTÜ

2.1. ETİMOLOJİK AÇIDAN “Ἀφροδίτη (APHRODİTE)”

Etimolojik açıdan ele alındığı zaman “Ἀφροδίτη (Aphrodite)” isminin, Grekçe “köpük” anlamına gelen “ἀφρός (aphros)” kelimesinden türediği ve “köpüğe batmış, dolanmış ya da sarılmış” anlamına geldiği düşünülmektedir. Tanrıçanın isminin Aphrodite, Aphrodita, Aphrodeite, Aphorodita gibi farklı formlarının olduğu bilinmektedir (Boedeker, 1974, s. 6-14; Durna, 2002, s. 12-13; Erhat, 1996, s. 42; Nilsson, 1992, s. 520). Bu isim Hesiodos’un *Theogonia*’sında tanrıçanın doğumunu anlattığı mitos ile bağlantılıdır. Mitosa göre Kronos, babası Uranos’un cinsel organını kesmiş ve denize dökülen hayaların oluşturduğu ak köpüklerden tanrıça dünyaya gelmiştir. Köpükler içinden var olduğu için Aphrodite ismini aldığı ayrıca belirtilmiştir (Hesiodos *Theogonia*, 154-206). Bazı araştırmacılar tarafından “aphros” kelimesinin “köpük” anlamının yanında “meni” anlamına geldiği ve tanrıçanın doğumunun buradan gerçekleştiği düşünülmektedir (Hansen, 2000, s. 6).

İtalya’nın batı kıyısında bulunan Ischia adasında MÖ 8. yy’ın başlarında Euboialılar tarafından kurulmuş bir Yunan kolonisi olan Pithekoussai kazıları sırasında “Nestor’un Kadehi” adı verilmiş bir şarap kabı ele geçirilmiştir. Kadeh üzerinde Yunan alfabesiyle yazılmış en eski yazıt örneklerinden biri bulunmaktadır. Üç satırdan oluşan yazıtta: “*Ben Nestor’un kadehiyim, bu kupadan içmek iyidir ama bu kupadan içen herkes, güzel taçlı Aphrodite’nin arzusuyla yanıp tutuşur.*” yazmaktadır. Yaklaşık olarak MÖ 730-720 yıllarına tarihlendirilmiş olan kadeh tanrıçanın adının tam olarak geçtiği en eski arkeolojik buluntulardan birisi olması açısından oldukça önemlidir (Cyrino, 2010, s. 25-26; West, 1994, s. 9-15).

Herodotos, Yunan tanrılarının isimlerinin Pelasgoslardan geçtiğinden bahsetmiştir (Herodotos, *Tarih* II, 52). Pelasgoslar olarak bahsedilen topluluğun Luwi dili ya da bu temele dayalı bir dil konuştukları düşünülmektedir. Aphrodite isminin son harfi Ionlarda “e” değil, “a”ya yakın değer taşıyan “h yani eta”dır. Dorlar ve Aioller ise doğrudan Aphrodita ismini kullanmışlardır. Tanrıçanın ismini etimolojik açıdan ele alıp inceleyen B. Umar’a göre; “Dida/Dinda”, “bol memeli ana tanrıça” anlamına gelmektedir. Aphrodite’nin kökeni göz önüne alındığı zaman bir ana tanrıça kimliğinin de söz konusu olması sebebiyle,

Aphrodite/Aphrodita isminin Luwi dilinden uyarlanmış, Hellen dilinde bir kelime olduğundan bahsetmiştir. “Aba/Apa” kelimelerinin “su” ve “Abra/Apra” kelimelerinin “bol su, gür su” anlamlarına geldiğini söyleyen Umar, bu durumu tanrıçanın doğum yeri olarak görülen Kıbrıs’taki Paphos yerleşimi ile bağlantı kurarak açıklamıştır. Ona göre Paphos adının geçmişi, “Aba/Apa” kelimelerinin kökeni olan “Apauwa/Pauwa” kelimelerine dayanmaktadır. “Sulak” anlamına gelen bu kelimedenden yola çıkarak, “Apauwa-Dida” ya da “Apwa-Dida” kelime grubunun daha sonra dönüşerek “Aphrodite/Aphrodita” olduğunu söylemiştir (Umar, 1993, s. 85-86). Ancak bu değerlendirmenin ne kadar sağlam temellere dayandırılarak yapıldığı tartışmalı bir konudur.

M. L. West ise Aphrodite’nin Yunan Pantheonuna Myken Dönemi sonrasında dahil olduğunu kabul ederek, diğer pek çok tanrı/tanrıçanın adı olmasına rağmen Aphrodite’nin Linear B yazılı metinlerde adının geçmediğinden bahsetmiştir. “Aphrodite” isminin Semitik kökenli olduğunu iddia etmiştir (L.West, 2000, s. 134). İsmi Astarte’den türeyerek oluştuğunu düşünenler olsa da bu kabul edilmeyen bir görüştür. Semitik kökenli bu ismin Yunan ve Fenike kültürlerinin ortak noktası olan Kıbrıs adasındaki tanrıçanın başka bir adından veya sıfatından türetildiği de düşünülmektedir (Cyrino, 2010, s. 27).

2.2. TANRIÇA APHRODİTE’NİN KÖKEN PROBLEMİ VE KARAKTER ANALİZİ

Hellen pantheonu içerisinde bulunan ve en çok tapınım görmüş tanrıçalardan birisi olan Aphrodite, Roma mitolojisinde Venüs ismi ile varlığını sürdürmüştür. Aşkın, fiziksel güzelliğin, bolluk ve bereketin sembolüdür. Denizin ve denizcilerin koruyucusu olarak tapınım görmüştür (Cyrino, 2010, s. 3; Durna, 2002, s. 11-26; Erhat, 1996, s. 42; Farnell, 1896, s. 618-621; Howatson, 2013, s. 196; Kerenyi, 1966, s. 56-66; LIMC II, 1984, s. 2; Seifert, 2009, s. 7-9; Wissowa, 1907b, s. 2769). Antik çağda bazı tanrılar “chthonios” olarak görülür ve onlara adaklar adanırdı. Bu tanrı / tanrıçalar inanışa göre öbür dünyada insanlara daha güzel bir hayat sunarlardı. Aphrodite de khitonien tanrılar arasında sayılmıştır (Korkut, 2005, s. 154; Tamsü-Polat, 2013, s. 360).

Yunan dünyasında aile yaşamı oldukça önemli olup, çocukların koruyucusu olan yani koutrophoros özelliği taşıyan tanrıçalardan birisi olmuştur (Çevirici-Coşkun, 2010, s. 183). Bir Yunan kolonisi olan Bosphorus'ta "Ourania" sıfatı ile tapınım görmüştür. Aphrodite'nin bitki ve hayvanlar alemini yönettiğine, insanlara güç verdiğine, zafere ulaştırdığına, ölüleri koruduğuna ve bereket verdiğine inanılmıştır (Ustinova, 1998, s. 209). Antik Yunan ve Roma inanç sistemi dışında, günümüzde de halen çağdaş edebiyata, kültürel ve sanatsal çalışmalara konu olmaya devam eden mitolojik bir karakterdir.

Antik yazarlardan elde edilen bilgiler ışığında tanrıçanın doğumu hakkında iki farklı anlatım söz konusudur. Bunlardan ilki Hesiodos'un (MÖ 8. yy) "*Theogonia (Tanrıların Doğuşu)*" adlı eserinde geçmektedir (Hesiodos, *Theogonia* 154-206). Ona göre Aphrodite birinci kuşak tanrılardandır. Mitolojide; Uranos (Gök), Gaia (Toprak) ile birlikteliğinden doğan çocuklarını istemez ve onları doğar doğmaz tekrar toprağın altına saklar. Gaia acı çekmeye başlar, bu durum zamanla dayanılmaz bir hale gelir ve bir plan yapmaya karar verir. Oğullarından, babaları da olsa kötülöklere sebep olan Uranos'u cezalandırmalarını ister. Gaia'ya karşılık oğlu Kronos'tan gelir. Bu işi halledeceğini söyleyen Kronos, gece vakti pusuya yatıp, annesinin ona verdiği tırpan ile babası Uranos'un hayalarını keser ve denize atar. Hesiodos'a göre Aphrodite, bu hayaların denizde köpürmesi sonucu doğar. Ak köpükler içinden çıkan yetişkin kız önce Kythera'ya, oradan da Kıbrıs'a geçer. Eros ve Himeros'un eşlik ettiğı tanrıça böylece Olymposlu tanrılar arasına dahil olur. Nesillerin ortaya çıkması ve doğumların gerçekleşebilmesi için Gaia (Toprak) ile Uranos (Gök) arasında bir mesafe bulunmalıdır. Böylece Gaia'nın çocukları gün ışığına çıkacaktır. Bu ayrılık ile bütünleyici bir birleşme meydana gelmiştir. Daha sonra gelen tüm tanrı ve tanrıçalar Aphrodite ve ona eşlik eden Eros'un yardımıyla var olmuştur (Athena ve Hephaistos gibi bazı istisnalar hariç) (Bonney, 2000a, 224, s. 225). Aphrodite genellikle çevresinde onun emirlerini yerine getirecek ve yardımcı olacak alayıyla birlikte hüküm sürmüştür. Bunlar başta Eros (aşk) ve Himeros (arzu) olmak üzere, Dionysos'tan doğan oğlu düğün tanrısı Hymenaios, Pathos, kandırma ve ikna tanrıçası Peitho, sabah yıldızı Phosphoros, akşam yıldızı Hesperos, Horalar ve Kharitlerdir (Breitenberger, 2007, s. 67; Yörökan, 2000, s. 18). Onlarla birlikte olarak çok yönlü bir tanrıça

olma özelliği kazanmıştır. Tanrıçanın doğumu Hesiodos tarafından aşağıdaki dizelerle anlatılmıştır (Hesiodos, *Theogonia* 154-206):

*“Dalgalı denize atar atmaz onları
Gittiler engine doğru uzun zaman,
Ak köpükler çıkıyordu tanrısal uzuvdan:
Bir kız türeyiverdi, bu ak köpükten,
Önce kutsal Kythera’ya uğradı bu kız
Oradan da denizlerle çevrili Kıbrıs’a gitti,
Orada karaya çıktı güzeller güzeli tanrıça,
Yürüdükçe yeşil çimenler fışkırtıyordu,
Narin ayaklarının bastığı yerden.
Aphrodite dediler ona tanrılar ve insanlar,
Bir köpükten doğmuş olduğu için”.*

Antikçağ yazarlarından Homeros (MÖ 9.-8. yy) ise “*İlyada*” adlı eserinde Aphrodite’nin, Olymposlu tanrıların babası Zeus ile denizlerin tanrıçası Dione’nin birlikteliğinden doğduğunu söylemiştir. Demircilerin tanrısı usta Hephaisthos’un karısı ve savaş tanrısı Ares’in sevgilisidir. Troia Savaşı sırasında yaralanan Aphrodite’yi, annesi Dione iyileştirmeye çalışmıştır (Homeros, *İlyada* V, 370-380). Daha sonraki dizelerde ise babası Zeus’un tanrıçayla diyalogu aşağıdaki şekildedir (Homeros, *İlyada* V, 430):

*“Böyle dedi o, gülümsedi insanların, tanrıların babası,
Çağırdı yanına altın Aphrodite’yi, dedi ki:
‘Cenk işleri sana vergi değil, yavrum,
Sen evliliğin gönül açan işlerine ver kendini,
Çevik Ares’le Athena uğraşacak savaşla”.*

Homeros, “*Odyseia*” adlı eserinde Aphrodite ile ilgili olarak, Ares ile yaptığı görüşmeden sonra Kıbrıs’a gittiğinden söz etmektedir. Tanrıça, Paphos’da⁹ bulunan evine gider ve yıkanır (Homeros, *Odyseia* VIII, 360-366). Ayrıca hem “*Hymn (İlahiler)*” adlı eserinde (Homeros, *Hymn* V, 1-6, 58-66), hem de *İlyada*’sında (Homeros, *İlyada* V, 330) tanrıçadan “Kypris” ismi ile bahsetmektedir (LIMC II, 1984, s. 2).

⁹ Paphos ya da Baf, Kıbrıs’ın güneyinde bulunan bir liman kentidir. Roma Dönemi’ne kadar adanın başkentliğini yapmıştır. Kentin kuruluş efsanesinde Aphrodite ismi geçer, tanrıçaya ait en eski tapınaklardan birisi buradadır. MS 332-342 yıllarında geçirdiği deprem sonucu görkemini kaybetmiştir.

“Kypros’ta doğan Kythereia’dan şarkılar söyleyeceğim.

Erkeklerle nazik hediyeler verendir o

Gülümseyişi her zaman güzel yüzünde durur...

Selam sana Tanrıça,

Sağlam inşa edilmiş Salamis’in kraliçesi

Ve etrafı denizlerle çevrili Kypros’un sahibesi;

Bana neşeli bir şarkı bağışla.

Ve hep seni hatırlayacağım ve tüm şarkılarını da” (Homeros, Homeric Hymn X, 1).

Bir diğer önemli antikçağ yazar Herodotos (MÖ 5. yy), Pers-Yunan Savaşlarını konu edindiği “*Historia (Tarih)*” adlı eserinde tanrıça Aphrodite’nin kökeni hakkında bilgiler vermektedir. Kültü, Kıbrıs ve Kythera’ya Fenikelilerin getirdiğinden bahsetmiştir. Geç dönem Asurlular ve Araplar tarafından Pers dünyasına da dahil edildiğini ve Asurlu ismi olan “Mylitta” şeklinde tapınım gördüğünü anlatmıştır. Ayrıca Suriye-Askalon’da bulunan Aphrodite Ourania (Göksel Aphrodite) tapınağının Fenikeliler tarafından inşa edildiğini ve tanrıçaya ait olan en eski tapınak olduğunu söylemiştir (Herodotos, *Tarih* I, 105).

Pausanias (MS 2. yy) ise Aphrodite Ourania kültürünün ilk kez Asurlular tarafından kurulduğunu söylemiştir. Ona göre Kıbrıslı Paphoslular tarafından sahiplenilen kült, buradan Fenikeliler ile bütünleşmiş ve Askalon’daki tapınak inşa edilmiştir. Kythera halkına bu tapınımı öğretenlerin Fenikeliler olduğundan bahsetmiştir (Pausanias, *Description of Greece* I, 14, 5-7).

Platon (MÖ 427-347) “*Symposium (Şölen)*” adlı eserinde Pausanias’ın konuşmasını aktarırken Aphrodite’den de bahsetmiştir. Ona göre iki farklı Aphrodite vardır. Bunlardan ilki Aphrodite Ourania’dır. Daha eskidir ve annesi olmayan, “Uranos’un (göğün) kızı” anlamına gelir. Diğeri ise daha gençtir ve Zeus ile Dione’nin kızı olan Aphrodite Pandemos’tur. Pandemos kelimesi “halka ait” anlamına gelir (Farnell, 1869, s. 658-664; Platon, *Şölen* 180D-180E).

Tüm bunlar ışığında tanrıçanın köken analizi hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Düşük bir ihtimal olarak görülse de bazı araştırmacılar tarafından Aphrodite’nin Hint-Avrupa kökenli olduğu düşünülmektedir (Boedeker, 1974, s. 1-18; Witczak, 1993, s. 115-123). Bu düşünceye göre Hint-Avrupa pantheonunda yer alan “ışık ve şafak tanrıçası Ushas”, Yunan pantheonuna, ikiye ayrılarak fakat yine de bağlantılı kalarak, Eros ve Aphrodite şeklinde katılmıştır. Bu görüşü savunan araştırmacılar Ushas ve Aphrodite-Eros

arasındaki benzerliği epithetler, mitolojik yazınlar ve anlatılan işlevleri üzerinden kurmuşlardır¹⁰. Bir diğer görüşe göre Aphrodite'nin Kıbrıs'a ait yerel bir Bronz Çağ tanrıçası olduğu düşünülmektedir (Budin, 2014, s. 195-215; Larson, 2007, 114). Kıbrıs adası, tarihi, dini ve kültürel anlamda her zaman bir kavşak noktası olmuştur. Paphos'ta yer alan tapınağın tanrıça için önemli kült alanlarının başında gelmesi, Amatus ve Golgoi gibi diğer önemli kült alanlarının varlığı, Kıbrıs'ı Aphrodite kültü için ön plana çıkarmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi pek çok antik çağ yazarı tanrıçanın Kıbrıs'la olan bağlantısından söz etmiştir. Bazı akademisyenlere göre, çok daha erken dönemlerde doğu dünyasından etkilenecek var olan kült, Kıbrıs'ın yerel bir tanrıçası haline geldikten sonra Fenikeli tüccarlar aracılığıyla Yunan anakarasına taşınmıştır (Cyrino, 2010, s. 21-23). Herodotos'un da verdiği bilgilerden yola çıkarak Aphrodite kültünün Asurlular, Fenikeliler ve Kıbrıslılar arasındaki temasın sonuçlarından olabileceğini düşünen araştırmacılar da bulunmaktadır (Clark, 2015, s. 8).

En çok kabul gören görüş ise doğu kökenli inanışlar ile güçlü bağlantıları bulunduğudur. Yakın Doğu ile Yunanistan arasındaki kültürel alışveriş sonucu ve Fenikeliler aracılığıyla Kıbrıs'tan Yunan dünyasına taşınmış olmasıdır. Hesiodos tarafından anlatılan doğum efsanesi ile Hurri kökenli “Kumarbi” efsanesi¹¹ oldukça benzerdir. Efsaneye göre Anu (Gökyüzü Kralı)'nın erkeklik organı, oğlu Kumarbi tarafından kesilir ve yeryüzüne atılır. Bunun sonucunda Toprak Ana hamile kalır. Bu hamilelikten Fırtına Tanrısı Teşup, Aranzah (Dicle Irmağı) ve tanrıça Taşmışu doğar. Bu efsane Yunan mitolojisindeki Uranos, Kronos ve Aphrodite arasındaki ilişki ile benzer bulunmuştur (Breitenberger, 2007, s. 154; Çapar, 1991, s. 81; Walcot, 1956, s. 202).

Antikçağ yazarlarının anlatımlarından ve arkeolojik çalışmalar sonucu elde edilen yazıt, sikke, figürin ya da heykel gibi maddi kalıntılardan anlaşılabileceği üzere tanrıçanın doğulu özellikler taşıdığı, Kıbrıs'ın Aphrodite kültü açısından önemli bir merkez olduğu ve kültün Fenikeliler ile bir ilişkisinin bulunduğu

¹⁰ Hint-Avrupa tanrıçası Ushas hakkında detaylı bilgi, Hinduizmin kutsal metinlerinden Vedalar'ın en eski ve ilk bölümü olan Rigveda'da anlatılmıştır.

¹¹ Kumarbi efsanesi ve detayları için bkz. Güterbock, 1945.

aşıkardır. Tanrıçanın kökenini Yakın Doğu'yla ilişkilendiren bilim insanlarına göre kült, gezginler ve tüccarlar aracılığıyla Kıbrıs, Ege Adaları ve doğu Yunan adalarına taşınmıştır. Daha sonra zamanla Yunanlı özellikler göstermeye başlayan tanrıça “Olymposlu Aphrodite” karakterine bürünmüştür (Breitenberger, 2007, s. 8-9; Cyrino, 2010, s. 21).

Aphrodite, taşıdığı özellikleriyle, kültüyle, epithetleriyle ve ikonografik açıdan değerlendirildiği zaman Mezopotamya'da ana tanrıça olarak görülen İştâr/Astarte ile oldukça benzerlikler göstermektedir (Breitenberger, 2007, s. 7-12; Burkert, 1992, s. 96-100; Burkert, 2011, s. 236-237; Durna, 2002, s. 17-25; Farnell, 1869, s. 618-669; Graves, 2004, s. 57; Kılıç-Uncu, 2011, s. 197-200; Nilsson, 1992, s. 519-520; Penglase, 2005, s. 136). Tanrıça İştâr tüm özellikleriyle birlikte ve Astarte adıyla, Mezopotamya inanç sisteminden kültürel ve ticari etkileşimler sonucu Fenikelilere geçmiş, Fenikeliler ise bu kültü gittikleri diğer yerlere taşımışlardır. Bunun sonucunda da oldukça geniş bir yayılım alanına sahip olmuştur (Kılıç-Uncu, 2011, s. 184). Her iki tanrıça da aşk, güzellik, baştan çıkarıcılık, hırs ve kurnazlık ile ilişkilendirilmiş ve çift cinsiyete sahip olmuşlardır (Penglase, 2005, s. 136). Bunun yanında, İştâr Babil'de, Aphrodite ise Kıbrıs ve Korinth'de fahişelikle ilişkilendirilip fahişelerin koruyucusu kabul edilmiştir (Black-Green, 1992, s. 109). Yunanistan'da kutsal fuhuş ve din dışı fuhuş olarak ikiye ayrılan organizasyondan kutsal sayılanlar, Korinthos ve Efes'teki Aphrodite tapınaklarının din adamları tarafından yönetilmiştir. Kutsal fahişelik yalnızca Yunanistan'da değil, Mezopotamya ve Roma'da da karşımıza çıkmaktadır (Gürgen, 2017, s. 452-453). Ayrıca Aphrodite, “Ourania” yani “göksel, göğe ait” epitheti ile de doğuyla bağlantılıdır. Doğu mitolojisinde; Sümerlerde İnanna, Babil'de İştâr ve Fenikelilerde Astarte “göksellik, gökyüzünün kadın egemeni” olarak tapınım görmüştür. Kythera'da oldukça önemli bir yeri olan Aphrodite Ourania tapınımı, Hellen dünyasından sonra “Venüs Caelestis” adıyla Roma dininde de kendine yer bulmuş ve uzun süre varlığını sürdürmüştür (Durna, 2002, s. 18-19). Aphrodite ve Astarte'nin benzer özelliklerinden birisi de her iki tanrıça için güvercin kurbanının uygulanıyor olmasıdır. Güvercinler ikisinin de kültürlerinde önemli yere sahip olmuştur (Breitenberger, 2007, s. 15-16). Tanrıça İştâr, Babil ve Asurlular için savaşlarda önemli role sahip bir tanrıça olmuş ve düşmanlarını

yenmelerinde onlara yardım etmiştir (Penglase, 2005, s. 137). Homeros'un *İlyada*'sında, aynı şekilde Aphrodite'nin de Troia Savaşı'nda yer alarak Troialılara yardım ettiği anlatılmıştır. Bunun yanında Aphrodite'ye ait silahlı ve başında sur şeklinde taç bulunan betimlemeler bulunması savaşçı kimliğinin de bulunduğunu göstermektedir (Farnell, 1869, s. 700). Sparta, Aphrodite'nin savaşçı kimliğiyle tapınım gördüğü Yunanistan'daki sayılı toplumlardandır (Breitenberger, 2007, s. 12). İki tanrıçanın bir diğer ortak özelliği ise koruyucu ve kutsal kıyafetlere sahip olmalarıdır. Mitolojiye göre İhtar ölümler diyarına giderken geçtiği yedi kapının her birinde elbisesinden bir parça bırakmış ve en sonunda üzerinde bir şey kalmayınca bir ölümlü olarak yaşamına devam etmiştir. Tanrıça Aphrodite de doğum efsanesinde anlatıldığı üzere denizden çıktıktan sonra Kıbrıs adasına ayak bastığında ölümsüzlük giysilerini giymiş ve Olympos'a gitmiştir (Penglase, 2005, s. 140). Yunan mitolojisindeki Aphrodite ile Adonis'in aşkı, Mezopotamya'daki İhtar ve Tammuz arasındaki ilişkiye benzetilmiştir (Bonney, 2000a, s. 25; Graves, 2004, s. 86; LIMC II, 1984, s. 4). Adonis, her bahar geldiğinde yeryüzüne çıkar, ölüm ve yeniden doğuş ile bolluk ve bereketin simgesidir. Başlıca Atina ve İskenderiye gibi önemli kentler olmak üzere birçok yerde Adonis adına Adonia bayramları düzenlenmiştir (Bonney, 2000a, s. 25-28; Friese, 2009, s. 91). Benzer şekilde Tammuz'un ölümünün kuraklığa neden olduğu düşünülmüş ve her yıl "kutsal evlilik" adına törenler düzenleyerek bereketin artacağına inanılmıştır (Kılıç-Uncu, 2011, s. 198-199). İhtar/Astarte dışında, Aphrodite'nin benzerlik gösterdiği bir diğer doğulu tanrıça Kybele'dir. Kybele ile Attis arasındaki ilişkinin (Roller, 2004, s. 231 vd.); Aphrodite ile Troialı çoban Ankhises arasındaki ilişki¹² ile benzerlikler gösterdiği düşünülmektedir (Çapar, 1991, s. 87). Ayrıca Tanrıça Aphrodite zaman zaman tasvirlerinde yaşam ağrını dokumayı temsil eden iğ ve eğirme aletleri ile görülmüştür. Bu aletler ve temsil ettiği anlam Kybele ve Astarte kültünde de görülmektedir. Her birisi yaşamın ağrını ören ve kaderi belirleyen tanrıçalar olarak tapınım görmüştür (Suhr, 1963, s. 67)

¹² Aphrodite ile Ankhises arasındaki ilişki Homeros tarafından anlatılmıştır. Bkz. *Hymns* V, 75-195.

2.3. APHRODİTE’NİN HELLEN PANTHEONUNA DAHİL EDİLİŞİ (ADAPTASYONU?)

Aphrodite’nin ve bu kültün, Hellen pantheonu içerisinde varoluşuna ilişkin net bir tarih vermek mümkün olmamakla birlikte, yukarıda da anlatıldığı üzere nasıl geldiği hakkında yapılan araştırmalar sonucunda bazı çıkarımlar elde edilmiştir. Antik çağ yazarlarından MÖ 8. yy’da yaşamış olan Homeros ile MÖ 8. yy sonu-7. yy başında yaşamış olan Hesiodos’un; tanrıçadan Hellen pantheonunda bulunan önemli üyelerden birisi olarak bahsetmiş olmalarıyla Aphrodite’nin bu yüzyıllarda pantheon içinde önemli bir yer tuttuğunu, benimsendiğini ve tapınım gördüğünü söylemek mümkündür. Ancak daha önceki yüzyıllarda tanrıçaya ait bir kültün var olup olmadığı belirsizdir (Farnell, 1896, s. 618).

Tanrıça Aphrodite söz konusu olduğu zaman, doğum mitosundan ve antik kaynaklarda tanrıçanın “Kypris” ismi ile anılmasından yola çıkılarak, Kıbrıs adasının kült için önemli bir merkez olduğu aşıkardır. Kıbrıs, stratejik konumunun da etkisiyle en erken dönemlerden itibaren tarihi, dini ve kültürel anlamda hem doğu hem de batı ile ilişki içerisinde olmuştur. Adada Hellen, Suriye, Mısır ve Asur kültürlerine ait kalıntılar bulmak mümkündür (Durna, 2002, s. 25). Arkeolojik çalışmalardan elde edilen veriler ışığında Geç Tunç Çağ’dan itibaren adada erotik bir kadın tanrısalığının varlığından bahsedilmektedir. Bu figür olasılıkla, MÖ 15. yy’da Suriye’den etkilenerek var olmuş ve Kıbrıslı yerli kadın ikonografisi geleneğiyle gelişmiştir. Bu döneme ait olup Kıbrıs’ta bulunmuş olan figürinler MÖ 1450-1200 yıllarına tarihlendirilmiş ve pişmiş topraktan yapılmışlardır. Figürinlerin başları kuş şeklinde olup çıplaktırlar. Suriye-Asi Vadisi bölgesinde ele geçirilen figürinler ile benzerlik gösterirler (Budin, 2014, s. 196). İştari/Astarte figürü, Kıbrıs tanrıçasının gelişiminde önemli role sahip olduğu için bu tanrıçaların da ikonografik ve edebi kişiliklerinin Kıbrıs ikonografisini nasıl etkilemiş olabileceği önemli bir konudur (Budin, 2002, s. 317). Kıbrıs’ta bulunanlar kourotrophos özelliğine sahip olup genellikle bebek tutarken tasvir edilirler. Orta Tunç Çağı’na geldiği zaman tanrıçanın annelik özelliğini kaybettiği, artık bebek tutmayan figürinlerin çıplak oldukları görülmektedir (Budin, 2014, s. 195-198). MÖ 12. yy’dan itibaren

Kıbrıs'a Akhalı kolonistlerin de gelişiyle batı dünyası ile dinsel anlamda etkileşimler görülmeye başlamıştır. Bu etkileşimin bir sonucu olarak Hellen tanrı ve tanrıçaları ile doğulu kültler arasında ilişkiler kurulmuştur. Paleo Paphos yerleşiminde tespit edilen Aphrodite'ye ait kült alanı bu duruma verilebilecek en güzel örneklerden birisidir. Alanda Bronz Çağ öncesi dönemlerden itibaren yerel bir bereket tanrıçasına tapınılmış, daha sonra Demir Çağ'ın başlangıcında bu tanrıça Fenikeliler etkisiyle ve sinkretizm yoluyla Astarte'ye dönüşmüştür (A.g.e., s. 212-213; Durna, 2002, s. 26). Ayrıca Kıbrıs'taki Kition kentinde yaşayan Fenikeli tüccarların MÖ 333 yılında Atina'da atalarının tanrıları olarak gördükleri Astarte adına bir Aphrodite Tapınağı kurmak için izin istedikleri epigrafik buluntular sayesinde bilinmektedir (Breitenberger, 2007, s. 13).

Hesiodos doğum mitosunu anlatırken tanrıçanın Kıbrıs'ta doğduktan sonra Kythera adasında karaya ayak bastığından bahsetmiştir. Kythera adası, Peloponnessos yarımadasının güneydoğusunda ve Laconia yakınlarında stratejik konuma sahip bir adadır. Burada bulunan yerel tarzda ve Dor düzeninde inşa edilmiş Aphrodite tapınağı ise Hesiodos'un söyleminden yola çıkılarak tanrıçaya ait Yunanistan'da yer alan en erken kült merkezlerinden biri olarak tanımlanmıştır. Ancak arkeolojik veriler ışığında tapınak Klasik Dönem'e tarihlendirilmiştir. Alanda kazı çalışmaları halen devam etmekte olup, Fenikeliler tarafından mor boya elde etmek için kullanılan deniz kabuklarının ele geçirilmiş olması Orta Tunç Çağı'ndan itibaren adada olduklarını ve Hesiodos zamanında kültün buradaki varlığını göstermektedir (Breitenberger, 2007, s. 9; Larson, 2007, s. 116). Eski Girit uygarlığı altında bulunan Kythera, ticaretle uğraşan Fenikelilerin sıkça uğradığı bir yerleşimdir. Orta Doğu, Anadolu ve Ege uygarlıklarına ait kültürün Yunanistan'a taşınmasında önemli bir basamak olmuştur. Ayrıca Girit'teki Kato Symi isimli yerleşimde bulunan ve Aphrodite ile Hermes'e adanmış tapınak da Yunanistan'daki en eski kült merkezlerinden birisi sayılmaktadır. Arkeolojik kazılar sonucunda Arkaik Dönem'e tarihlendirilmiş olan alanın daha önceki dönemlerde de kullanıldığı tespit edilmiştir¹³. Öncül kabul edilen bu merkezler dışında ve daha sonraki

¹³ Kutsal alan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Lebessi, 1976.

dönemlerde Yunanistan'ın neredeyse bütün yerleşimlerinde tanrıçaya ait kült alanları bulunmaktadır.

Bu verilerden yola çıkılarak; Akhalar tarafından MÖ 12. yy'da tapınım gören yerel bir bereket tanrıçası olan Ana Tanrıça, Kıbrıs'a gelen Fenikeliler tarafından Astarte olarak tapınım görmüştür (LIMC II, 1984, s. 2). Daha sonraki dönemlerde adanın Hellen dünyasıyla olan teması sonucunda Yunan anakarasında da var olmuştur. Bu geçişin kara üzerinden değil, daha çok deniz yoluyla mümkün olduğu düşünülmektedir. Çünkü bahsedilen tarihlerde Anadolu topraklarında Hitit uygarlığı hakimdir. Ege havzası ve Yunanistan'da Hititlere ait arkeolojik buluntuların olmaması kültürel etkileşimin zayıflığını göstermektedir. Ayrıca yine aynı döneme denk gelen Ege göçleri ile Anadolu yarımadasında kaotik bir ortamın varlığı söz konusudur. Aphrodite kültü, Kıbrıs'tan sonra Kythera 'ya taşınmış, Girit'te tam anlamıyla var olmuş ve sonraki dönemlerde tüm Yunanistan'da varlığını sürdürmüştür. Ege bölgesini tamamen etkisi altına alarak Anadolu'da başlıca Karia bölgesi olmak üzere pek çok yerde tapınım görmüştür. Ticari faaliyetlerin ve kolonileşme hareketlerinin bir sonucu olarak kuzeyde Karadeniz ve batıda Sicilya'ya kadar uzanan topraklara yayılmıştır (Durna, 2002, s. 27-28; Erhat, 1996, s. 100; Graves, 2004, s. 58).

Tanrıçaya ait köken problemi ve Hellen pantheonuna dahil ediliş şekli halen tartışılan bir konu olmakla beraber hangi yolla, nereden ve nasıl gelmiş olursa olsun kesinlikle söylenebilir ki; Aphrodite kozmopolit bir Akdeniz dünyasında var olmuştur. Çok kültürlü, farklı etniklere sahip, pek çok farklı dili konuşan toplumlardan oluşan, yoğun ve hareketli bir fikir alışverişi ortamında doğmuştur (Cyrino, 2010, s. 18).

2.4. TASVİR SANATINDA APHRODİTE

Pantheon içerisinde yer alan herhangi bir tanrı/tanrıçanın genel hatlarıyla ikonografisinden bahsederken ve karakter analizi yapılırken incelenmesi gereken en önemli konulardan biri, o tanrı/tanrıçayı tasvir ederken kullanılan atribütlerdir. Yunan pantheonundaki her tanrı/tanrıça fiziksel anlamda güzel ve birbirinden farklı özelliklere sahip şekilde gösterilmiştir. Aphrodite

antik dünya sanatçıları için kadınsı güzellik idealinin cisimleştirilmiş halidir. Bazen sempatik, bazen de ciddi ve boş bakışlara sahiptir. Tasvirlerde vücudun yumuşak formu dikkat çekmektedir. Giyinik olabileceği gibi yarı çıplak ya da daha geç dönemlerde tamamen çıplak olarak tasvir edilmiştir. Aphrodite'nin atribütleri onun gökselliği, denizden doğması ve yeryüzüyle olan bağlantısı ile ilişkilidir. Tanrıçaya ait ilk betimlemeler siyah figürlü vazo resimleri üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Büyük boyutlu plastik çalışmalar ise MÖ 5. yüzyılın sonlarında yapılmaya başlanmıştır. Bu eserlerin orijinaleri çoğunlukla ele geçmemiş olup Roma kopyaları bulunmaktadır (Seitfert, 2009, s. 9.). Aphrodite'nin görsel sanatlardaki betimlemeleri MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısından yani Arkaik Dönem'den sonra köklü bir değişim göstermiştir. Tanrıçanın vücudunun vurgulandığı ve genç kadın vücudunu merkeze alan bir anlatım söz konusu olmaya başlamıştır (Koçak, 2016, s. 237).

Tanrıçanın atribütlerinden başlıcaları çeşitli takılar, çiçekli taç, deniz kabukları, ayna ve parfümdür (Cyrino, 2010, s. 61; Erhat, 1996, s. 43; Larson, 2007, s. 114). Kişisel süslenmenin parçaları olan bu objeler tanrıçanın güzelliğini ve cazibesini arttırmak için onunla birlikte anılan sembollerdir. Süslenmek onun bireysel gücünün fiziksel bir tezahürüdür ve Hellen pantheonu içerisindeki işlevini tamamlar (Breitenberger, 2007, s. 56). *Homeric Hymn V*'te tanrıçanın Ankhises'i etkilemek için süslendiğinden ve takılar taktığından bahsedilir (Homer, *Homeric Hymn V*, 85). VI. hymnosun sonunda ise diğer tanrılar da onun süslerinden, kıyafetlerinden ve güzelliğinden etkilenip ona sahip olmak isterler (Homer, *Homeric Hymn VI*, 15). Her iki hymnosda da tanrıçanın takıları vurgulanmıştır ve bununla birlikte ondan yayılan parlak ışıktan bahsedilmiştir. Aphrodite bununla paralel olarak, Yunan vazoları üzerinde, plastik eserlerde ve sikkelerde bolca takıyla tasvir edilmiştir (Ammerman, 2002, s. 150). Ressam Python'a atfedilen ve MÖ 5.-4. yy'a tarihlendirilmiş olan kırmızı figürlü kylix krater üzerinde Thebai şehrinin kahramanı sayılan Kadmos'a ait mitolojik sahne konu alınmıştır. Sahnenin üst kısmında tanrıça Aphrodite de tasvir edilmiştir. Sol elinde ayna tutan tanrıçanın saç bandı, küpesi, kolyesi, her iki kolundaki bilezikleri ve yüzüğü dikkat çekmektedir (lev. 1, gör. 2.1.). Özellikle MÖ 4.yy'a tarihlendirilmiş olan pek çok bronz ayna Aphrodite ve Eros figürleriyle süslenmiştir. Aynalar genellikle

Aphrodite'ye ait tapınaklara ya da kutsal alanlara adak eşyası olarak bırakılmıştır (lev. 1, gör. 2.2.). Ayrıca bronzun tercih edilmesinin sebepleri arasında tanrıçanın Kıbrıs'la olan bağlantısı ve Kıbrıs'ta bolca bronz yapımında kullanılan bakır madeninin bulunması da sayılabilmektedir (Breitenberger, 2007, s. 16; Cyrino, 2010, s. 66).

Kuğular, kazlar, güvercinler, koçlar, tavşanlar, yunuslar ve kaplumbağalar onun kutsal hayvanlarındandır. Sık sık kuşlar ile birlikte ya da onların üzerinde otururken betimlenmiştir (Ammerman, 2002, s. 150; Cyrino, 2010, s. 3; Larson, 2007, s. 114). Örneğin ressam Akhilleus tarafından yapılmış olan ve MÖ 5. yy'a tarihlendirilen, Kıbrıs'ta bulunmuş bir kırmızı figürlü lekythos üzerindeki resimde Aphrodite uçmakta olan bir kuğu üzerindedir (lev. 2, gör. 2.3.). Taranto'dan bulunan ve yaklaşık olarak MÖ 380 yılına tarihlendirilmiş olan pişmiş toprak figüründe ise Aphrodite ve Eros'un büyük bir kaz üzerinde oturduğu görülmektedir (lev. 2, gör. 2.4.) (Higgins, 1954, lev. 179, fig. 1308). Kaz, yunus gibi su hayvanları onun denizle yeryüzü arasındaki bağlantısının ikonografik tasviri iken; kuğu, güvercin gibi kuşlar gökyüzü ve yeryüzü arasındaki bağlantısını sağlamıştır. Komedyacı Aristophanes'e göre kuşlar, Eros ve Khaos'un birleşmesinden doğmuştur. Bu nedenle Olympos tanrılarından daha önce var olmuşlardır ve aşk ilişkilerini kolaylaştırırlar (Aristophanes, *Kuşlar*, 685-707). Tanrıça Aphrodite ile ilişkilendirilmeleri kaçınılmazdır. Hellenistik Dönem'den önce kült için ne anlama geldiği bilinmemekle birlikte, özellikle MÖ 6-5. yüzyıldan itibaren onunla birlikte tasvir edilen kuşlardan en önemlisi güvercinlerdir. Güvercinler şefkat, uyum, barış, huzur ve sevgi gibi değerler ağını temsil eder. Bu durum bazı araştırmacılar tarafından İhtar/Astarte kültürünün bir mirası olarak yorumlanmıştır (Cyrino, 2010, s. 121). Tanrıçaya ait kutsal alanlarda ona güvercin sunularının yapıldığı bilinmektedir¹⁴. Ressam Oltos'a atfedilmiş ve MÖ 515-510 yıllarına tarihlendirilmiş olan kırmızı figürlü Attika kyliksi üzerinde Aphrodite, tanrıların ziyafeti sırasında Ares'in yanında otururken sol elinde büyük bir güvercin tutmaktadır (lev. 3, gör. 2.5.). Aphrodite kültü için en önemli kentlerden olan

¹⁴ Örneğin; Aphrodisias kutsal alanında bulunan mermer bir kaide üzerindeki yazıtta güvercinleri korkutmanın ve yakalamanın yasak olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca kutsal alanda adak olarak bırakılmış çok sayıda pişmiş topraktan yapılmış güvercin figürü bulunmuştur. Brody, 2001, s. 99.

Korinth, Kythera, Paphos, Sicyon, Eryx gibi yerleşimlerde basılan sikkeler üzerinde güvercinler olduğu görülmektedir (Breitenberger 2007, 15). Aphrodite adına kurban edilen hayvanlardan olan koçlar da tanrıçanın ikonografisinde oldukça popülerdir. Bronz aynaları ve takıları süslemek için tanrıçanın koç üzerine biner şekilde betimi sıkça kullanılmıştır (lev. 3, gör. 2.6.). Kaplumbağalar ise her zaman kendi evleri içinde oldukları için Yunanlı kadınlarla ilişkilendirilmiştir. Tanrıçanın bir ayağının altında kaplumbağa olan farklı betimlemeleri bulunmaktadır (Larson, 2007, s. 117). Ayrıca Pausanias, Elis'te bulunan Aphrodite Ourania tapınağından bahsederken altın ve fildişiinden yapılmış olan Aphrodite heykelinin bir ayağının kaplumbağa üzerinde durduğunu söylemiştir (lev. 4, gör. 2.7.) (Pausanias, *Description of Greece* VI, 25, 1)¹⁵.

Mersin ağacı, gül ve elma da tanrıçayla birlikte tasvir edilen bitkilerdir ve çiçek açan bahçelerle ilişkilendirilmiştir (Cömert, 1999, s. 37; Larson, 2007, s. 114). Pausanias gül ve mersin ağacının özellikle tanrıçanın ölümlü sevgilisi Adonis ile bağlantılı olduğu için Aphrodite kültüründe önemli olduğundan bahsetmiştir (Pausanias, *Description of Greece* VI, 24, 7). MÖ 1. yy'a tarihlendirilen ve Suriye'den ele geçirilen bir bronz heykelcikte tanrıçanın sağ elinde ayna, sol elinde elma tuttuğu görülmektedir. Başında ise çiçekli bir taç taşımaktadır (lev. 4, gör. 2.8.). Elma, Paris'in karar sahnesi mitosuna¹⁶ ile bağlantılı olarak Aphrodite'ye atfedilen atribütlerden olmuştur. Bu mitos ile birlikte elma, Yunan dünyasında aşkın sembollerinden birisi haline gelmiştir. Pek çok farklı çiçekle ve çiçekli taşlarla tasvir edilen tanrıça bu yolla hem tanrısallığını vurgulamıştır hem de çiçeklerden yayılan kokular onun herkesi daha kolay etkilemesine yol açmış olmalıdır (Cyrino, 2010, s. 65).

Yukarıda da bahsedildiği gibi, MÖ 5. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ama özellikle Parthenon sonrası, Atina ve Attika'da tanrıçaya ait betimlemelerde bazı değişiklikler görülmektedir. Eski Aphrodite kültleri tekrar canlanmış dolayısıyla Phidias ve Alkamenes gibi dönemin ünlü heykeltıraşları tarafından

¹⁵ Phidias'ın bahsettiği kült heykeli (Aphrodite Brazza) hakkında tartışmalar ve benzer örnekler için bkz. Koçak, 2013, s. 7 vd.

¹⁶ "Paris'in Karar Sahnesi" isimli mitos için bkz. Graves, 2004, s. 829-838; Yörük, 2000, s. 161-166.

pek çok yeni heykeli yapılmıştır. Bu eserlerin en önemli ve belirgin özelliği tanrıçanın vücut hatlarının ön plana çıkartılmasıdır. Vücudun duruşu ve kıyafetlerin taşınışı geleneksellikten ayrılarak daha akıcı ve açık bir hale gelmiştir. Buradan hareketle tanrıça Aphrodite'nin duruşu ve vücudu da atribütlerinden birisi olarak sayılabilmektedir. Çünkü tanrıçaya ait herhangi bir eserde (heykel, kabartma, vazo resmi, figürin vb.) onun bedenini görmek kim olduğunu anlamaya yeterli bir hale gelmiştir (Koçak, 2016, s. 238).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EROS KÜLTÜ

3.1. ETİMOLOJİK AÇIDAN “Έρως (EROS)”

Etimolojik açıdan ele alındığı zaman “έρως (Eros)” kelimesi aşk, sevgi, arzu anlamlarına gelmektedir. Aynı zamanda “tutkun olmak, erotik, aşık olmak, tutkulu bir şekilde arzulamak” gibi farklı anlamaları da bulunmaktadır. Güzelle birleşme ve cinsel arzuyu temsil eder (Breitenberger, 2007, s. 138; Cyrino, 2010, s. 44; Peters, 2004, s. 115; Preus, 2007, s. 153). Eski Yunancada “aşk” duygusunu ifade etmek için üç farklı kelimenin kullanıldığı düşünülmektedir. Bunlar: “philia (φιλία)”, “agape (αγάπη)” ve “eros (έρως)” şeklindedir. İlk olarak “philia” oldukça geniş bir içeriğe sahiptir. Arkadaşlar, aile üyeleri, evlatlar ve kardeşler arasındaki sevgiyi ve bağlılığı ifade eder. “Agape”, tanrının çocukları sevmesi ve insanların tanrıyı sevmesi gibi daha çok dini sevgi için kullanılır¹⁷. “Eros” ise erkekle kadın, kadınla kadın ya da erkekle erkek arasındaki erotik ve seksüel sevgiyi anlatmak için kullanılan bir kelime olmuştur (Santas, 1988, s. 9). Eros, tutkulu, arzulu ve yoğun yaşanan cinsel aşkı ifade etmektedir. Günümüzde kullanılan “erotik” kelimesinin kökü “Eros” tur.

Platon’un *Şölen*’inde, konuşmacılardan Sokrates’in bölümünde aşk, “genel anlamda iyi şeylere ve mutlu olmaya duyulan her türlü arzu” şeklinde tanımlanmıştır (Platon, *Şölen* 205 D). Buradaki aşk kişinin her zaman iyi olan şeye sahip olmaya duyduğu arzu ve aşktır.

3.2. EROS’UN KÖKENİ VE KARAKTER ANALİZİ

Yunan mitolojisinde “aşk” oldukça büyük öneme sahiptir ve tüm varlıkların temelinde aşk vardır. Tanrılar dünyasında meydana gelen teogonik ve kozmogonik doğumların tümüne sebep olan fenomen aşktır (Wissowa, 1907, “Eros” VI/1, s. 484). Mitolojik yazında yağmur, gök gürültüsü, güneş ve hastalık gibi tüm fiziksel olguların tanrısallıkla açıklanmış olması göz önüne alındığı zaman, aşk gibi duyusal ve güçlü bir dürtünün de mitolojik anlamda bir karşılığının bulunması kaçınılmazdır. Antik çağ metinlerinde ve arkeolojik kalıntılarda sıkça karşılaşılan Eros, genel anlamıyla sevgi ve aşk tanrısı şeklinde

¹⁷ “Agape”nin taşıdığı anlam ve “Eros” ile arasındaki benzerlik ve farklılıklar için bkz. Nygren, 2004.

tanımlanmaktadır. İlk ortaya çıkışından Roma Dönemi'ne kadar olan süreçte ikonografik açıdan pek çok değişim göstermiştir. Boiotia'daki Tanagra'da bulunmuş bir heykel grubunda sevgilisi Psykhe'yi kollarında taşıyacak kadar güçlü ve kanatlı bir genç olarak gösterilirken, Hellenistik Dönem ile birlikte daha çok kanatlı ve sevimli bir çocuk olarak tasvir edilmiştir. Kanatları ölümlüler ve ölümsüzler arasında hızlıca hareket edebilme özelliği katarken, genç ve dinç duruşu karşı koyulamayan cazibesini göstermektedir (Cyrino, 2010, s. 45). Tanrıların en güzellerinden sayılan Eros, aşkın, çiftleşme ve üremenin başlatıcısı konumundadır. Bir güç olarak ortaya çıkar, her şeyi birleştirir ve tanrıların soyu bu birleşmelerden doğar (Aydın, 2013, s. 46). Erotik zevkin tanrısal simgesi olan Aphrodite, cinsel arzusunun kişileştirmesi olan Eros ile tanrıçanın işlevi bakımından ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Yunan vazo resimlerinde ve plastik eserlerde çok sayıda Aphrodite ve Eros'un birlikte tasvir edildiği özellikle düğün sahneleri, tanrıçanın denizden doğum sahneleri ya da erotik sahneler bulunmaktadır (Cyrino, 2010, s. 44-45).

Hmeros (MÖ 9.-8. yy) Aphrodite'ye oldukça önem vermiş olmasına rağmen hiçbir eserinde Eros'tan bahsetmemiştir. Eros ismi ilk defa antik çağ yazarlarından Hesiodos'un (MÖ 8. yy) "*Theogonia (Tanrıların Doğuşu)*" isimli eserinde geçmektedir (Hesiodos, *Theogonia* 115-195). Hesiodos'a göre Eros, cinsel tutkuyu simgeleyen bir soyutlamadır.

*"Khaos'tu hepsinden önce var olan,
Sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak,
Sürekli, sağlam tabanı bütün ölümsüzlerin,
Onlar ki tepelerinde otururlar karlı, Olympos'un
Ve yol yol toprağın dibindeki karanlık Tartaros'ta,
Ve sonra Eros, en güzeli ölümsüz tanrıların,
O Eros ki elini ayağını çözer canlıların,
Ve insanların da, tanrıların da ellerinden alır
Yüreklerini, akıl ve istem güçlerini"* (Hesiodos, *Theogonia* 115-123).

Bazı efsanelerde Eros'un Aphrodite'nin oğlu olduğu söylenmektedir. Ancak Hesiodos'a göre tanrıçadan çok daha önce "parthenogenesis" yoluyla yani kendi kendine doğmuş ve Aphrodite doğduktan sonra onun alayına katılmıştır (Erhat, 1996, s. 43).

*“Doğup da yürüyünce tanrılara doğru
Eros'la Himeros (arzu) takıldılar hemen peşine.
İlk günden bu oldu onun tanrılık payı
İnsanlar arasında da, ölümsüzler arasında da;
Ona düştü kız cilveleri, gülüşmeleri, oynaşmaları.
Sevmenin, sevişmenin tadı, büyüü”* (Hesiodos, Theogonia 201).

MÖ 427-347 yıllarında yaşamış olan Platon'un "*Symposion (Şölen)*" isimli diyalogunun temel konusu Eros yani aşk ve sevgidir. Bu diyalogda yer alan altı konuşmacı¹⁸ Hellen dünyasındaki övgüyle ilgili edebi kurallara uyararak, onu bir tanrı olarak değil, daha çok felsefi bir kavram olarak ele almış ve doğasını tanımlamaya çalışmışlardır. Phaidros bu konuşma sırasında Eros ve kökeni hakkında aşağıdaki cümleleri söylemiştir:

"Eros yüce bir tanrıdır; ne tanrılar ne de insanlar arasında eşi benzeri vardır. Her bakımdan böyledir bu, hiç değilse soyu bakımından. Çünkü tanrıların en eskisi olması saygın kılar onu. Bunun kanıtı da şudur: Anası babası yoktur Eros'un, ne yazar ne şair hiç kimse söz etmez onlardan. Ama Hesiodos önce Khaos'un oluştuğunu söyler"... (Platon, *Şölen* 178 A - 180 B).

Aynı metinde Sokrates, bir kadın bilici olan Mantineia'lı Diotima'nın Eros hakkındaki görüşlerini aktarmıştır. Diotima, Eros'un bir tanrı değil, tanrısal bir varlık yani "daimon" olduğunu söylemiştir. Tanrılar ile ölümlüler arasında, adakların ve tanrılardan gelen karşılıklarının aktarılmasını sağladığını anlatmıştır. Ona göre Eros, bu yolla bütün evreni birbirine bağlayan bir aracıdır (Platon, *Şölen* 202 E - 203A). Hangi anne babadan doğduğu sorulunca yeni bir doğum efsanesi anlatmıştır. Annesi Tanrıça Penia (Yoksulluk), babası ise tanrı Poros (Bolluk, her derde deva)'tur. Bu nedenle Eros yani aşk, karakter olarak arada kalmış, kimi zaman yoksul ve sefil, kimi zaman ise bolluk içinde ve zengindir (Platon, *Şölen* 203 B - 204 A).

"*Symposion (Şölen)*" 'daki konuşmacılardan birisi olan Pausanias (MÖ 5. yy sonu-4. yy), daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi iki farklı Aphrodite olduğunu ifade etmiştir. Eros'un ise tanrıçadan ayrı düşünülemez olduğunu ve bu nedenle iki farklı Eros olduğunu söylemiştir (Platon, *Şölen* 180 D - 180 E):

¹⁸ Konuşmacılar; Phaidros, Agathon, Pausanias, Eriksimakhos, Aristophanes ve Sokrates'tir.

“Hepimiz biliyoruz ki Eros olmadan Aphrodite olmaz. O bir tane olsaydı, Eros da bir tane olabilirdi. Ama ondan iki tane olduğuna göre Eros da iki tane olmak zorunda”...

Ünlü komedya yazarı Aristophanes (MÖ 427-386) “*Kuşlar*” isimli oyununda, Eros’un, kaostan sonraki düzenin oluşmasında sevgi ve aşkla önemli bir rol oynadığını anlatmıştır. Ona göre Eros, tüm tanrı ve tanrıçaların yani ölümsüzler ırkının var olmasını sağlayan güçtür (Aristophanes, *Kuşlar* 693-702).

“Her şeyin başında Khaos vardı, Nyks vardı,
Nyks, Erabus ve derin-engin Tartaros.
Gaia, Aer ve Ouranos yoktu.
Derken Nyks bir yumurta yumurtladı bembeyaz,
Erabus’un geniş göğsüne koydu yumurtasını,
İşte bu yumurtadan Eros doğdu,
Eros altın kanatlarıyla deldi karanlığı.
Dünyaları dolaşan rüzgarlardan hafifti Eros,
Tartaros’un göğsündeki Karanlık Khaos’la birleşip,
Kuşlar soyunu getirdi dünyaya.
Eros şeyleri birbiriyle birleştirmeden önce
Ne Olympos vardı ne de ölümsüz tanrılar”... (Aristophanes, *Kuşlar*, s.118-119).

Romalı siyasetçi, hatip, yazar ve filozof Cicero (MÖ 106-43), din ve tanrıbilim konusunda yazdığı eserlerinden birisi olan “*De Nature Deorum* (Tanrıların Doğası)” ‘da Eros’tan soy ağacı karışık bir tanrı olarak bahsetmiştir. Ona göre Eros, Aphrodite ile Hermes’in oğludur (Cicero, *De Nature Deorum* III, 60-62).

Sonuç olarak, antik kaynaklarda da görüldüğü ve tartışıldığı üzere Eros’un doğumu ve kökeni hakkında pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Evrenin varoluşundan itibaren kendi kendini doğurduğunu düşünenlerin yanında ona atfedilen farklı anne babalar olmuştur. Aphrodite ve Hermes¹⁹, Eileithya²⁰ ve İris²¹ bunlardan bazılarıdır (Erhat, 1996, s. 101). Bu durum Eros’un ne kadar çok yönlü olduğunu göstermektedir ve onu Olymposlu tanrılar arasına entegre

¹⁹ Titanlar soyundan Atlas ile Pleione’nin kızı Maia’nın Zeus ile birleşmesinden doğmuştur. Tanrıların ve özellikle Zeus’un habercisi olarak görev alır. Erhat, 1996, s. 134.

²⁰ Zeus ile Hera’nın kızı; Ares, Hephaistos ve Hebe’nin kız kardeşidir. Doğumlara bakan ebe tanrıçadır. Erhat, 1996, s. 93.

²¹ Thaumias ile Elektra’nın kızı; Harpya’ların kız kardeşidir. Gökkuşağını simgeler. Gökkuşağı, gökle yeryüzü arasındaki ilişkiyi kurduğu için, Olympos tanrıları onu da Hermes gibi ulak olarak, haber göndermek için kullanırlar. Erhat, 1996, s. 156.

etme girişimleridir. Aynı zamanda dünyayla birlikte Khaos'tan çıktığı ya da evren yumurtasının ikiye bölünmesiyle Uranos ve Gaia ile birlikte ortaya çıktığı düşünülürse, Eros'un çift cinsiyetli ve yönlü yani "androgyn" bir tanrı olduğu söylenebilmektedir (Aydın, 2013, s. 50-51). Ancak hiçbir zaman Olympos'un on iki önemli tanrısı arasında yer almamıştır. Ondan hiçbir zaman tam anlamıyla güvenilir bir tanrı olarak bahsedilmemiştir (Graves 2004, s. 70). Tüm insanların ve tanrıların aklını ve iradesini fetheder. Daima ok veya yanan meşale ile gezen tanrı, insanlara aşk, sevgi ve şefkat gibi hazların yanında acı ve ıstırapı da yaşatır. Çok yönlü oluşu, bu noktada da paradoksal bir biçimde kendini göstermektedir. Bu iki farklı Eros türü arasında ayırım yapılamamakta olup aynı olgunun farklı yönlerine odaklandığı düşünülmektedir. Kozmik ilkel bir varlığın, Olympos tanrılarının görünüşü ve işlevleriyle birleştirilmiş halidir (Breitenberger, 2007, s. 153-162). İnsanlara yaydığı bu dürtünün toplumsal düzeni bozmasından korktukları için Antik Yunanlılar tarafından "Ker" ya da "Kanatlı Bela" şeklinde tasvir edilmiştir (Graves, 2004, s. 69). Eros'un tasviri hakkında erken dönemlere ait veri bulunmamaktadır. Ancak MÖ 6. yüzyıl sonları 5. yüzyıl başlarından itibaren vazo resimleri üzerinde kanatlı bir genç veya erkek çocuk olarak gösterilmeye başlamıştır. Genellikle elinde bir ok ve yay tutar (Wissowa, 1907c, s. 498). Yunan şiirlerinden ve sanatından olduğu gibi devralınan kült Roma Dönemi'nde de "Cupid ya da Amor-Amores" ismiyle varlığını sürdürmüştür. "Cupid" ismi, "Amor"dan daha şiddetli bir şehveti temsil etmektedir (Wissowa, 1907c, s. 485). Onunla ilgili en önemli efsanelerden birisi Roma Dönemi'nde de uyarlanarak devam eden Psykhe ile yaşadığı aşkın anlatıldığı mitostur²². Eros, zamana ve mekana göre değişik biçimlerde yansıtılmıştır. Fırlattığı oklarla insanları etkileyen, yaramaz ve biraz da tehlikeli bir çocuk olarak antik çağdan günümüze kadar pek çok sanatsal çalışmaya konu olmuştur (Erhat, 1996, s. 101). Tasvir edildiği eserlerde Aphrodite'nin oğlu mu, yoldaşı mı yoksa hizmetkârı mı olduğunu tespit etmek genellikle güçtür (Cyrino, 2010, s. 44; LIMC II, 1984, s. 3; Wissowa, 1907c, s. 488).

Klasik Dönem'in sonuna kadar Yunanistan'da büyük bir Eros kültü bulunmamaktadır. Tanrıya ait en önemli tapınak Yunanistan'ın Boiotia

²² Bu mitos, Latin yazar, hatip ve filozof Madauruslu Apuleis (MS 2. yy) 'un "*Metamorphoseis (Dönüşümler)*" adlı eserinde anlatılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bonnefoy, 2000b, s. 932.

bölgesindeki Thespieae'dedir. Kentteki kutsal alanda cinsel gücü temsil eden ve düz bir sütun şeklinde simgelenen Eros adına farklı oyunların düzenlendiği bilinmektedir (Graves, 2004, s. 69; Wissowa, 1907c, s. 489-490). Thespieae Kutsal Alanı, MÖ 370-36 yıllarında Praksiteles tarafından burası için yapılan Eros heykeli ile ün kazanmıştır. Praksiteles tarafından yapılan bir diğer önemli Eros heykeli Parion kentinde yer almaktadır. Bu nedenle Parion kenti de kült adına önemli merkezlerden birisi olmuştur. Antonius Pius'tan sonra Parion sikkeleri üzerinde Eros tasvirleri yer almıştır (Bonnesfey, 2000a, s. 231). Ayrıca Atina akropolisinin kuzey yamacında kayaya oyulmuş, Aphrodite ve Eros'a adanmış bir kutsal alan bulunmaktadır (Breitenberger, 2007, s. 140). Alanda 1930'larda yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde edilen yazıtlar ve bazı dikkat çekici adak nesneleri Atinalı kadınların evlenmeden önce onlara çocuk doğurma konusunda sunularda bulunduklarını göstermektedir (Robertson, 2010, s. 197). Kutsal alandan ele geçirilen iki yazıttan yola çıkılarak MÖ 5. yy'dan itibaren orada Aphrodite ve Eros'a tapınıldığını söylemek mümkündür. Yazıtlarda Mounychion ayının dördüncü gününde Eros adına bir festival düzenlendiğinden bahsedilmektedir. Ancak antik çağ yazarlarından hiçbirinin bu festivallerden bahsetmemiş olması dikkat çekicidir. Bu durum Eros'un MÖ 5. yy'da henüz Aphrodite'den bağımsız olarak tapınım görmediği şeklinde açıklanmıştır (Breitenberger, 2007, s. 140-141).

Sonuç olarak Eros'un çok yönlü kişiliği ve farklı ikonografik betimlemeleri ile kökeni konusunda pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Hiçbir zaman Olymposlu tanrılar arasında yer almamasına rağmen tasvir sanatında kendine sıkça yer bulmuş ve günlük hayatta önemli karakterlerden birisi olmuştur. Tek başına ya da diğer tanrılarla birlikte görülebilmesine karşın Aphrodite ile özdeşleşmiştir.

3.3. TASVİR SANATINDA EROS-APHRODİTE

Kanatlı tanrı Eros, plastik eserlerde, vazo resimlerinde veya sikkeler gibi buluntu grupları üzerinde sıklıkla tasvir edilmiş bir karakterdir. Pek çok farklı tipte gösterilmiş olan Eros, kimi zaman genç bir oğlan olarak kimi zaman ise hareketli ve sevimli bir çocuk olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken

dönemlerden farklı olarak özellikle Hellenistik Dönem’de katı duruşundan sıyrılmış ve günlük yaşamdan pozlarla betimlenmiştir. Ayrıca sevimli yüz ifadeleri, tombul yüz ve vücut hatları, hafif aralık bırakılan dudaklardaki gülümseme ifadesi ile betimlenen Eroslar, saflığı, çocukluğu ve neşeyi çağrıştırmaktadır (Dereboylu, 2012, s. 115). Bu tasvirlerde aşk tanrısı niteliği arka planda kalırken insani eylemler sergilemektedir. Tanagra terrakottaları arasında onu kanatlarını açmış havada iken, hayvanlarla ya da oyuncaklarla oynarken, hatta ağır bir amphorayı sürüklemeye çalışırken görürüz (Köster, 1926, s. 79).

Eros ve Aphrodite’nin sıklıkla birlikte tasvir edildikleri ve en popüler çiftler arasında olduklarını söylemek mümkündür. Tanrıça Aphrodite daha önce de bahsedildiği gibi ona hizmet eden bir alay ile birlikte görülmektedir. Aphrodite’nin yoldaşları olan Kharitler, Peitho ve Eros tanrıçanın etki alanlarının kişileştirilmiş halleridir. Bununla birlikte Kharitler ve Peitho onun görevlileri iken Eros kendine özgü yapısı ile onlardan farklıdır. Kişiliğinin çok daha bireysel ve rafine olmasının nedenlerinden birisinin Yunan eşcinselliği fenomeniyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Bazı araştırmacılara göre Eros ikinci bir aşk tanrısı ve Aphrodite’nin erkek karşılığı olarak yaratılmıştır (Breitenberger, 2007, s. 195). Tanrıçanın alayına katılan ve onunla birlikte tasvir edilen varlıkların başında Eros ve Himeros gelmektedir. Hesiodos’a göre tanrıça doğduktan sonra Kıbrıs’a ayak basar basmaz Eros (aşk) ve Himeros (arzu) hemen onun peşine takılmışlardır (Hesiodos, *Theogonia*, 201). Eros hiçbir zaman Aphrodite’nin peşinden ayrılmamış gibi görünmektedir. Aphrodite aşk ve güzellik tanrıçası olarak, cinsel arzusunun temsili olan Eros’tan bağımsız olamaz. Onunla birlikte tanrılar ve insanlar arasındaki aşk ve sevgi işlerini yürütmüştür. Antik çağ yazarları Eros’tan kimi zaman Aphrodite’nin yardımcısı, kimi zaman arkadaşı, çoğunlukla ise bu yakınlığın bir sonucu olarak oğlu şeklinde bahsetmişlerdir (Wissowa, 1907b, s. 2270). Cicero Eros’un, Aphrodite ve Hermes’in oğlu olduğunu söylemiştir (Cicero, *De Nature Deorum* III, 60-62). Rodoslu Apollonios (MÖ 3.yy) ise Aphrodite’nin oğlu olduğunu söylemiş ancak babasının kim olduğundan bahsetmemiştir (Rodoslu Apollonios, *Argonautika* III,26). Özellikle Hellenistik Dönem’den itibaren görülen anne ve çocuk tasvirlerinin artışıyla ve mitolojik karakterlerin daha insani özellikler

kazanmasıyla birlikte Eros ve Aphrodite en sık betimlenen anne-oğul figürlerinden olmuştur (Hanfmann, 1963, s. 86). MÖ 490-480 yıllarına tarihlendirilmiş olan Macron'un kırmızı figürlü Attik kasesi, Aphrodite ve Eros ilişkisinin en eski tasvirlerinden birisidir. Tanrıça Paris'in karar sahnesine doğru ilerlerken genç bir erkek gibi görünen Eros ona eşlik etmekte ve etrafında kanat çırpılmaktadır (lev. 5, gör. 3.1.).

Eros ve Himeros ikonografik anlamda çok benzer şekilde tasvir edilmiş olup ayırt etmek oldukça güçtür. Antik çağ metinlerinde ise bu ayrım ifade ettikleri anlamlar açısından yapılabilmektedir. Eros doğrudan ve fiziksel anlamda cinsel arzuyu temsil ederken, Himeros ulaşılması zor bir aşk nesnesine duyulan duygusal arzuyu ifade etmektedir (Cyrino, 2010, s. 45). Bu ikiliye ait en eski tasvirlerden birisi Atina Akropolü'nde bulunan ve MÖ 570-550 yıllarına tarihlendirilmiş siyah figürlü pinaks üzerindedir (lev. 5, gör. 3.10.). Gösterişli kıyafetlere sahip Aphrodite, Eros ve Himeros'u kolları üzerinde tutmaktadır. Figürler kanatsız betimlenmiştir. Yunan vazoları üzerinde pek çok kez görülen Eros ve Himeros özellikle düğün sahnelerinde veya tanrıçanın denizden doğumunu anlatan sahnelerde yer almaktadır. Her ikisi de kanatları sayesinde ölümlü veya ölümsüzler arasında Aphrodite'nin isteklerini yerine getirmek için hızlıca hareket edebilmişlerdir. Genç olmaları ve güzel fiziksel özellikleri ise onların sahip oldukları cazibeyi vurgulamaktadır. Yunan lirik şiirlerinde ağırlıklı olarak Eros ve Himeros'un yarattığı aşk ve arzusun şiddetli yönü konu alınmıştır. Bu duyguların tehlikeli ve öngörülemeyen yıkımlara neden olduğu düşünülmüştür (A.g.e., s. 45).

Eros'un, yanında Aphrodite olmadan tek başına tasvir edildiği ilk örnekler MÖ 520'den itibaren Atina siyah figürlü vazoları üzerinde görülmeye başlamıştır. MÖ 500'den itibaren bu tasvirlerin sayılarının arttığı görülmektedir (Breitenberger, 2007, s. 192). Çoğunlukla kanatlı bir genç ya da çocuk olarak betimlenen Eros, bazı tasvirlerde elinde bir aşk hediyesi taşımaktadır. Çok sayıdaki örnekte bir flüt veya lir çalmaktadır. Ayrıca diğer genç veya çocuklarla kovalamaca oynarken gösterildiği de olmuştur (lev. 5, gör. 3.11.). Hellenistik geleneğe göre yaramaz ve eğlenceli bir çocuk olarak kişileştirilmiştir (Breitenberger, 2007, s. 192-193). Plastik eserlerde bir çocuk vücuduna sahip olan Eros'un, tombul kol ve bacakları vardır. Yuvarlak kalça ve hafif çıkıntılı

karın bölgesi bulunmaktadır. Bazen elinde eserin boyutuyla doğru orantılı olarak bir nesne tuttuğu görülmektedir. Bu nesne bir müzik aleti, ok, yay, mücevher kutusu, ayna, amphora, meşale ya da maske olabilmektedir. Genellikle aşkla ilgili olan nesnelerin bu kadınlar tarafından kullanıldıkları görülmektedir (Higgins, 1986, s. 155; Huguenot, 2001, s. 95).

Tasvir sanatında ayrı ayrı önemli yerleri olan Aphrodite ve Eros, aynı zamanda sıkça beraber betimlenen bir ikidir. Tanrıçanın yanında genellikle çocuk şeklinde betimlenen Eros bazen onun kıyafetini çekerken, bazen omzuna oturmuş şekilde, bazen tanrıçaya bir meşale uzatırken, tanrıçanın göğsüne uzanırken ya da alay sırasında ona eşlik ederken görülebilmektedir. Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi tasvir edildiği eserlerde Aphrodite'nin oğlu mu, yoldaşı mı yoksa hizmetkarı mı olduğunu tespit etmek genellikle güç olmasına rağmen (Cyrino, 2010, s. 44; LIMC II, 1984, s. 3; Wissowa, 1907c, s. 488). her ikisinin de işlevleri ve atfedilen özellikleri değerlendirildiği zaman ayrılmaz iki karakter olmaları kaçınılmazdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

APHRODİTE VE EROS KONULU ESER GRUPLARI

4.1. APHRODİTE HEYKELCİKLERİ

Bu çalışma kapsamında değerlendirilen on beş adet Aphrodite heykelciğinin yapımında farklı malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Dokuz tanesi pişmiş topraktan, dördü mermerden, biri fildişinden ve biri bronzdan üretilmiştir. Pişmiş topraktan yapılmış olan figürinler önceleri seramik atölyelerinde çömlekçiler tarafından üretilmiştir. MÖ 700'den itibaren çömlekçiler ve terrakotta figürin üreticileri birbirinden ayrılmış ve farklı atölyeler yaygınlaşmaya başlamıştır (Higgins, 1970, s. 272). Antik dönemde pişmiş topraktan heykelcikler üreten sanatkarlara “*koroplastes*, *koroplathos* veya *koroplast*” ismi verilmektedir (Chesterman, 1974, s. 17; Higgins, 1967, s. 1). Figürinlerin teknik özelliklerinin değerlendirilmesi hem tarihsel açıdan hem de üretim yerlerinin belirlenmesi için oldukça önemlidir (Işın, 2007, s. 12; Töpperwein, 1976, s. 6). Pişmiş topraktan üretilmiş olan figürinlerin ana malzemesi kildir. Dinlendirme havuzlarında bekletilen kil daha sonra yoğurularak şekillendirilmiştir. Pişirme sırasında dayanıklılığı artırmak, daha kolay uygulama sağlamak ve rengi değiştirmek için bazen içerisine mika, kum, kireç gibi katkı maddelerinin eklendiği görülmektedir (Tamsü-Polat, 2013, s. 350; Uhlenbrock, 1990, s. 16). Figürin yapımında pişmiş toprak dışında zaman zaman fildişi, taş, metal (altın, gümüş, bakır, çoğunlukla bronz), mermer, ahşap, boynuz, kemik gibi farklı malzemeler de kullanılmıştır.

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan pişmiş toprak Aphrodite figürinlerinin tamamı çift kalıp tekniği ile içi boş olarak üretilmiştir. Kalıpların birleşim yerleri bir çatlak şeklinde görülen örnekler Kat. No. 2 ve Kat. No. 8'dir. Eserlerin arkasında işçilik yok denecek kadar azdır. Ancak Kat. No. 7'nin arkasının tümünde kıyafet kıvrımları kazıma çizgiler ile işlenmiştir. Kat. No. 8, Kat. No.9 ve Kat. No. 12 ile temsil edilen Aphrodite figürinlerinde kıyafet kıvrımlarının ve kalçanın belirginleştirildiği görülmektedir. Hellenistik Dönem'den itibaren kalıp tekniği ile üretilmiş olan terrakotalarda bazı uzuvların sonradan eklendiği bilinmektedir. Böylece kafa, kol, bacak veya bazı küçük detaylar sonradan eklenerek her parçaya ayrı bir bireysellik kazandırılmış ve farklı açılar kullanılmıştır (Higgins, 1986, s. 119). Kat. No. 9'da olasılıkla baş kırılmış ve sonradan başka bir baş eklenmiştir. Kat. No. 2 'nin kolları sonradan

eklenmiş olmalıdır ve eksiktir. Pişmiş toprak figürinlerde bazen başın sonradan eklenen bir başlık, çelenk veya saç stili ile süslendiği görülmektedir (Uhlenbrock, 1990, s. 18). Kat. No. 13'te baş etrafındaki fiyonklu saç modeli sonradan eklenmiştir. Ayrıca kollar oldukça şematik silindirler halinde sonradan eklenmiş ve eller figürinin arkasındaki desteğe yassı şekilde yapıştırılmıştır. Arkası düz şekilde bırakılan örnekler Kat. No. 1, Kat. No. 2, Kat. No. 5, Kat. No. 6 ve Kat. No. 13'tür. Eskişehir Müzesi'nde bulunan bronz Aphrodite heykelciği (Kat. No. 3) ise döküm tekniği ile içi dolu olarak üretilmiştir. Eserin ön ve arkası aynı kalitede işlenmiştir. Sarı renkteki heykelciğin üzerinde siyah patina (oksit tabakası) görülmektedir. Eski Yunan sanatında her kalıp bir kez kullanıldığı için bu yöntem ile üretilen bronz heykel ya da heykelcikler birer özgün ve ünik eserdir (Kızıgut, 2004, s. 6; Richter, 1915, s. xx).

Pişmiş toprak Aphrodite figürinleri içinde pişirme deliği bulunan eserler Kat. No. 5, Kat. No. 6, Kat. No. 7, Kat. No. 8 ve Kat. No. 9'dur. Yalnızca Kat. No. 7'nin pişirme deliği üçgen formda olup diğerleri yuvarlak formda yapılmıştır. Kat. No. 1'de pişirme deliği bulunmadığı için altı açık bırakılmıştır. Bunların dışında Kat. No. 12'nin arkasında bulunan iki delik vardır. Bu delikler hem pişirme deliği işlevi görmüş hem de figürini iple asmak için kullanılmış olabilir. Kat. No. 13'te kalçanın hemen altında bir delik bulunmaktadır.

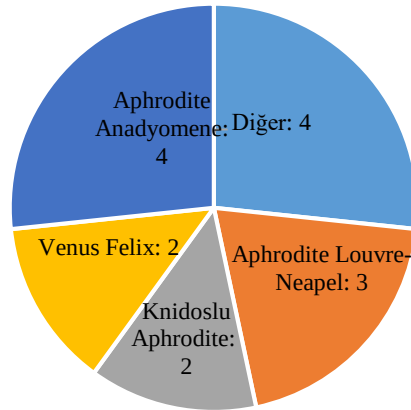
Pişmiş toprak figürinlerden kaide kısmı korunabilmiş olanlarda (Kat. No. 1, Kat. No. 5, Kat. No. 6, Kat. No. 7, Kat. No. 9, Kat. No. 13) kaidenin gövde ile aynı kalıptan çıktığı görülmektedir. Özellikle yüksek ve kareye yakın dikdörtgen profilli kaideler kullanılmıştır. Kat. No. 1, Kat. No. 5 ve Kat. No. 6 bu tipte yapılmış örneklerdir. Kat. No. 7 (profilli), Kat. No. 9 (profilsiz) ve Kat. No. 13 (profilsiz) ile temsil edilen örneklerde basit dikdörtgen kaide görülmektedir. Kat. No. 5'te kaide üzerinde yunus balığı kabartması bulunmaktadır. Kat. No. 6'da yine kaidenin ortasında yay şeklinde gırlant motifleri işlenmiştir.

Bu çalışmada incelenen pişmiş topraktan yapılmış Aphroditelerden Kat. No. 2, Kat. No. 6, Kat. No. 8 ve Kat. No. 9 üzerindeki engobe kalıntısı belirgin bir şekilde görülmektedir. Kat. No. 5, Kat. No. 7 ve Kat. No. 12 üzerinde ise yine belirgin olmakla beraber daha azdır. Farklı malzemelerden yapılmış Aphrodite figürinlerinden bazılarının üzerinde yer yer boya kalıntılarına

rastlanmıştır. Pişmiş topraktan yapılmış olan Kat. No. 1’de başörtüsünün ön kısmında pembe renkte boya izi vardır. Ayrıca Kat. No. 15’te sunulan mermer başta saçlar üzerinde kırmızı renginin kullanıldığı görülmektedir.

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi’nde yer alan ve tez kapsamında değerlendirmeye alınan farklı malzemelerden yapılmış toplam on beş adet Aphrodite figürini bulunmaktadır. Bunların dört tanesi tanrıçanın doğum sahnesinden esinlenilerek yapılan Aphrodite Anadyomene tipindedir. Üç tanesi Aphrodite Louvre-Neapel olarak isimlendirilen tipe aittir. İki tanesinde Knidoslu Aphrodite ve iki tanesinde Venüs Felix tipi uygulanmıştır. Stilistik ve tipolojik açıdan değerlendirildiği zaman tanrıça Aphrodite olduğu anlaşılan son dört figürin ise belli bir tipi temsil etmemekle birlikte yerel atölyelerin ürünleri olmalıdır.

Şekil 2: Aphrodite Tipleri.

4.1.1. Aphrodite Anadyomene

“Anadyomene” kelimesi Yunanca “yükselmek, ayağa kalkmak” anlamına gelen “anaduomani” fiilinden türemiştir (Cyrino, 2010, s. 5). Anadyomene tipi, İkinci Bölüm’de de ele alınan doğum mitosundan yola çıkılarak oluşturulmuş ve tanrıça denizden çıktığı anda saçlarının suyunu sıkarken tasvir edilmiştir. Antik çağ yazarlarından Plinius (MS 23-79) tarafından bu sahneyi tasvir eden ilk sanatçının ünlü ressam Apelles olduğu aktarılmaktadır (Plinius, *Naturalis Historia* 35, 91-97). MÖ 4. yy’da bir duvar resmi olarak Kos

Asklepios kutsal alanına yerleştirilmiştir. “Denizden Doğan Aphrodite” konulu resimde tanrıçanın tam olarak ne şekilde resmedildiği tartışmalı bir konudur²³. Ancak Anadyomene tipinin bu resimden ilham alınarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Geç Hellenistik Dönem’de yani yaklaşık olarak iki yüzyıl sonra bu tipin plastik sanatında da yoğun olarak işlenmesi, deniz ticaretinin gelişmesi ve Romalı tüccarların Kos’a yaptıkları sık ziyaretleri ile bağlantılı olmalıdır (Işın, 2007, s. 39).

Hellenistik Dönem boyunca pek çok varyasyonu görülmüş ve plastik eserlerde sıkça işlenmiştir. Ayrıca Roma Dönemin’de de pek çok kopyası yapılmıştır. Aphrodite Anadyomene tipinin çıkış yeri Ionia Bölgesi olmalıdır (Havelock, 1995, s. 92). Üç farklı varyasyonda tasvir edilen figür, çıplak veya yarı çıplak olabilir. İlk varyasyonda tamamen çıplak olan tanrıça sağ bacağını dizden hafifçe bükerek geriye atmış ve yukarı kaldırdığı kollarıyla saçlarını tutmaktadır (Smith, 1991, fig. 103). Bir diğerinde yine çıplak ve ayakta olan Aphrodite’nin yanında duran yunus balığı kuyruğu ile tanrıçanın cinsel organını kapatır (Winter, 1903a, lev. 211, fig. 4, 5, 8, 9). Üçüncü varyasyonda ise yarı çıplak olan tanrıça yukarı kaldırdığı kollarıyla saçlarını tutmaktadır. Gövdesi çıplak iken genital bölgenin hemen üzerinde düğümlenen kıyafeti belden aşağısını sarmıştır (Havelock, 1995, fig. 28; LIMC II, 1984, fig. 667). Tanrıça yukarı kaldırdığı elleriyle bazı örneklerde saçının suyunu sıkarken bazı örneklerde saçlarını toplarken betimlenmiştir (Atlan, 1966, s. 182). İlk olarak hangi dönemde ortaya çıktığı tartışmalı bir konudur. Farklı araştırmacılar çeşitli görüşlerde bulunmuştur. Bieber, Mısır’da bulunan ve Arsinoe II Dönemi’ne tarihlendirilmiş bir kült heykelinden yola çıkarak Anadyomene tipinin ilk olarak MÖ 3. yy’da ortaya çıkmış olması gerektiğini savunmuştur (Bieber, 1955, s. 98). Brinkerhoff (1978, s. 79-87), Çömelen Aphrodite ile karşılaştırmış ve kompozisyonun daha açık olması nedeniyle MÖ 3. yy ortasını önermiştir. Neumer Pfau (1982, s. 201-212), yarı çıplak Anadyomene tipinin çıplak versiyondan daha erken bir prototip olduğunu düşünerek MÖ 300-230 yılları arasını belirtmiştir. Lullies’e (1954, s. 83) göre MÖ 100 civarında ortaya çıkmış bir tiptir. Tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak bir sonuca varmaya çalışan

²³ Resim hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Havelock, 2007, s. 86-88.

Havelock (2007, s. 89) ise Anadyomene tipinin ve farklı varyasyonlarının Geç Hellenistik Dönem’den daha eskiye tarihlendirilemeyeceğini söylemiştir.

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi’nde bulunan dört Anadyomene tipinden iki tanesi yarı çıplak iken (Kat. No 1, Kat. No. 2), bir tanesi tamamen çıplaktır (Kat. No. 3). Kat. No. 4 ile sunulan Anadyomene ise belirsizdir. Bunlardan ilki **Kat. No.1**’de yer alan yarı giyimli Aphrodite Anadyomenedir (lev. 6, gör. 4.1. a-b). Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi tarafından kazıları gerçekleştirilen Alpu ilçesindeki Kocakızlar Tümülüsü, bu figürinin de dahil olduğu diğer mezar buluntuları ile birlikte MÖ 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir²⁴. Figürinin işçiliği, duruş özellikleri ve vücut oranları Hellenistik Dönem geleneği ile uyumlu görünmektedir. Erken Hellenistik Dönem’de görülen orantılı vücutlar MÖ 1. yüzyıl başlarından itibaren Diphilos atölyesinin de etkileriyle daha uzun ve ince hale gelmeye başlamıştır (Çevirici-Coşkun, 2019, s. 14; Işın, 2007, s. 39). Bu figürinin gövde yapısında da nispeten uzama söz konusudur ancak vücudunda herhangi bir orantısızlık görülmemektedir. Her iki elini havaya kaldırarak stephane altındaki başörtüsünü tutan figürinin vücudunda görülen belirgin “S” hareketi MÖ 1. yüzyıl stilindedir. Figürinin yüz hatlarında, vücudunda ve elbise kıvrımlarında görülen yüzeysel işçilik, Erken Hellenistik Dönem eserlerindeki özenli işçilikten uzaklaşıldığını gösterir niteliktedir. Boynunda bulunan kolyesi ve vücut üzerindeki küçük tümsekler ile açıkça taşra işçiliği göstermektedir. Myrina (LIMC II, 1984, fig. 779; Winter, 1903a, 220, fig. 5). ve Pergamon (Mollard-Besques 1971, lev. 121, fig. b; Töpperwein 1976, lev. 35, fig. 212). gibi merkezlerde de vücut üzerinde benzer şekilde tümsekler ile betimlenen figürinlerin üretildiği bilinmektedir. Genital bölge üzerinde düğümlenerek aşağı sarkıtılan kıyafet kıvrımları eseri Geç Hellenistik Dönem örneklerine yaklaştırmaktadır. Olasılıkla İskenderiye’de bulunan ve MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiş olan bir heykelcik ile duruş ve kıyafet açısından benzemektedir (LIMC II, 1984, fig. 672). Ancak bu heykelcik daha kaliteli bir işçiliğe sahip olduğu için eserimize göre daha erken bir tarihe ait olmalıdır.

²⁴ Tez kapsamında ele alınan A-249-72 env. nolu eser ile Kocakızlar Tümülüsü’ü kazıları Çalık-Ross ve Atasoy tarafından yayınlanmıştır. Çalık-Ross, A. (2013). Stratonikeia’dan Lagina’ya Ahmet Adil Tırpan Armağanı. İçinde B. Söğüt (Ed.), *Sculptural Objects From The Kocakızlar Tumulus in Alpu* (s. 147-153). İstanbul: Ege Yayınları. Ve Atasoy, S. (1974). The Kocakızlar Tumulus in Eskişehir, Turkey. *AJA* 78, 255-263.

Gövde yapısı ve duruş açısından en yakın paralellerinden birisi olan Ionia örneği (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 148, no. 1144). ile karşılaştırıldığı zaman, Kat. No. 1'in yerel üretim ürünü olması nedeniyle işçilik açısından daha basit ele alındığı görülmektedir. Aralarındaki işçilik farklılığı Ionia örneğinin daha kaliteli bir atölyeden çıkmış olması ile açıklanabilir. Ayrıca kıyafet kıvrımlarının yüzeysel işçiliği açısından benzer olan fakat daha az kaliteli bir diğer örnek Parion'da (Kasapoğlu, 2015, lev. 29, kat. no. 7, lev. 29, kat. no. 8). bulunmuştur. Eleonte (Mollard-Besques, 1971, lev. 54, fig. b), Sardes (Mollard-Besques, 1971, lev. 156, fig. c), Stratonikeia (Tamsü-Polat, 2013, lev. 100, fig. c) ve Tarsus (Mollard-Besques, 1971, lev. 339, fig. g). gibi merkezlerde de benzer eserlere rastlanılmıştır. Bu örneklerle göre Eskişehir örneğinde aşınmış durumdaki kıyafet kıvrımlarının daha yüzeysel işlenmiş olmasına rağmen yumuşak kumaş işçiliğine sahip olduğu görülmektedir.

Ortadan ikiye ayrılan dalgalı saçlar önde çene hizasına kadar inerken, ensede bir topuz oluşturulmuştur. Eserin arka yüzü işlenmemiş olmasına rağmen topuz belirginleştirilmiştir. Kaplan tarafından çalışılan Kilia örneği (Kaplan, 2009, lev. 10, kat. no. 34). ile yerel atölyelere ait olmalarının yanında; ortadan ayrılan dalgalı saçlar, yüz şekli, iyice kalınlaştırılmış alt ve üst göz kapağı gibi benzer özelliklere sahiptir. MÖ 2. yüzyıl ortalarından itibaren oldukça basık görünen stephanelerin zamanla ay biçimli forma kavuşarak yükselmeye başladıkları bilinmektedir. Burr-Thompson'a (1963, s. 49 vd.) göre Hellenistik Dönem ile birlikte stephanelerin kullanımı yaygınlaşmıştır. Başında bulunan stephanenin yanında benzer örnekler ve stilistik özellikler de dikkate alınarak Kat. No. 1 ile temsil edilen eseri MÖ 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl aralığına tarihlendirmek mümkündür.

Bir diğer yarı giyimli Aphrodite Anadyomene örneği **Kat. No. 2** ile temsil edilmektedir (lev. 7, gör. 4.2. a-b-c). Kat. No. 1'de incelenen eser ile benzer bir duruş sergilemektedir. Ancak Kat. No. 2 'nin vücut hareketine bağlı olarak gösterilen "S" kıvrımı daha fazladır. Bu hareket taşıyıcı bacak ile kalçada belirgindir. Ayrıca esere yandan bakıldığı zaman daha net anlaşılacağı üzere, Kat. No. 1'e oranla daha kalın ve hacimlidir. Tarihlemeye yardımcı olacak bir diğer unsur vücudunda görülen ince ve uzun formdur. MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısında önceki dönemlere göre proporsiyon hatalarının ve daha özensiz bir

işçiliğin görülmesi söz konusudur. Bunun yanında kıyafetlerde stilize ve şematik kıvrımlar görülmektedir (Çevirici-Coşkun, 2019, s. 17). Benzer stilistik ve ikonografik özellikler gösteren örnekler Sidon (Winter, 1903a, 212, fig. 4), Pergamon (Töpperwein, 1976, lev. 34, fig. 207) ve Ionia (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 148, no. 1144) gibi merkezlerde rastlanılmıştır. Ayrıca benzer şematik kıvrımlar ve basit işçiliğe sahip eserler Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunmaktadır. MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısı ile MS 1. yüzyıl arasına tarihlenen dört adet pişmiş toprak eser (Çevirici-Coşkun, 2019, kat. no. 4 – 8) arasında özellikle MÖ 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen 4931 envanter numaralı Afyonkarahisar örneği, Eskişehir örneğine oldukça yakındır (Çevirici-Coşkun, 2019, kat. no. 4). Patara'dan MÖ 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiş olan 6.41.93 envanter numaralı terrakotta (Işın, 2007, K15) benzer işçilik ve kıyafet kıvrımlarına sahiptir (Işın, 2007, lev. 142, fig. 20). Parion'da bulunan ve MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiş 10326 ve 10327 envanter numaralı iki örnek (Kasapoğlu, 2015, lev. 29, kat. no. 7, lev. 29, kat. no. 8) ile karşılaştırıldığında ise gövde yapıları benzer olmakla birlikte Kat. No. 2'nin hareketi kalçada daha belirgindir. Ayrıca özellikle bacaklar arasından dökülen kıyafet kıvrımlarının daha doğal olduğu görülmektedir.

Figürinin yüzünde donuk bir ifade hakimdir. Alt ve üst göz kapaklarında sert işçilik görülür ve kalındır. Saçlar ise ortadan ikiye ayrılarak oldukça basit işlenmiştir. Tüm bu özelliklerden yola çıkarak Kat. No.2'nin, Kat. No. 1'den biraz daha geç bir tarihe ait olduğunu söylemek mümkündür. MÖ 1. yüzyıl sonu ile MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen eserler arasında çok belirgin bir değişim görülmemektedir. Bu nedenle benzer örnekler de dikkate alınarak Kat. No. 2 ile temsil edilen Eskişehir örneğinin bu aralığa tarihlenmesi uygun görülmektedir.

Aphrodite Anadyomene tipinin çıplak tasvirlerine örnek olarak **Kat. No. 3'**de sunulan bronz heykelcik incelenmiştir (lev. 8, gör. 4.3. a-b-c). En eski endüstriyel alaşımlardan birisi olan bronz doğada saf halde bulunmamaktadır. Belli miktarlarda bakır ve kalayın yüksek ısıda karıştırılması ile elde edilmiştir. Alaşımdaki orana göre sertliği değişen bronz, silah yapımında, farklı kap formlarında, strigilis, ayna ve süs eşyaları gibi kişisel eşyalarda, ahşap ürünlerin birleşim aksanlarında ve küçük veya büyük boyutlu heykeltıraşlık eserlerin

yapımında sıkça kullanılmıştır (Şahin, 2010, s. 24-25). Üretim teknikleri ile ilgili edebi kaynakların azlığı pratik hakkındaki bilgilerin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Antik dönemde bronzdan üretilmiş olan heykel veya heykelciklerin yapımında temel olarak iki yöntem kullanılmıştır. Bunlar “döküm” tekniği ve “çekileme/dövme” teknikleridir. Döküm tekniğinde içi boş ve içi dolu şekilde üretim yapılmıştır. Her iki döküm tekniğinde de çoğunlukla pişmiş toprak kalıplar kullanılmıştır. Masif üretim ürünü yani içi dolu olanların kökeni Myken Dönemi’ne kadar uzanmaktadır ve en eski yöntemlerden birisidir. Öncelikle dökülecek nesnenin balmumundan bir modeli hazırlanır. Daha sonra bu model kil ve kireç karışımı ile sıvanır. Bu karışım tamamen kurduğunda uygun yerlerinden delik açılır ve içindeki balmumu eriyinceye kadar ısıtılır. İçine eritilmiş metal dökülür ve soğuduğunda kalıp parçalanır. Ancak bu yöntem hem kullanılan malzeme miktarı çok olduğu için hem de büyüklüğe bağlı olarak ağırlık yapacağı için dezavantajlıdır (Richter, 1915, s. xviii). Eski Yunan sanatında her kalıp bir kez kullanıldığı için bu yöntem ile üretilen bronz heykel ya da heykelcikler birer özgün ve ünik eser olarak kabul edilmektedir (A.g.e. s. xx; Kızılgut, 2004, s. 6). İçi boş döküm tekniğinde ise kil veya alçıdan yapılan çekirdek, bronz heykelcikle aynı kalınlıkta yapılan bir balmumu ile modellenerek kaplanır. Dış mantolama yapılmadan önce hem daha sonra havalandırma olarak kullanılmak için hem de çekirdeğin yerinden oynamaması için metal çubuklar batırılır. Daha sonra masif döküm tekniğinde olduğu gibi dışa mantolama yapılır ve içteki balmumu eriyene kadar ısıtılır. Onun yerine sıvı bronz dökülür (Richter, 1915, s. xix). Kalıp aşamasında yapılamayan bazı saç ve kıyafet detaylarının sonradan yapıldığı bilinmektedir. Bu uygulamanın MS 2. yüzyılda yaygınlaştığı ve 3. yüzyılda yoğun şekilde kullanıldığı bilinmektedir (Kızılgut, 2004, s. 7). Kat. No. 3 döküm tekniği ile içi dolu olarak üretilmiştir. Eserin ön ve arkası aynı kalitede işlenmiştir. Sarı renkteki heykelciğin üzerinde siyah patina (oksit tabakası) görülmektedir.

Figürin, İ. Kızılgut (2004, s. 241-242) tarafından doktora tezi kapsamında çalışılmış ve MS 2.-3. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Sarı metal üzerinde siyah patinalı figür yukarı kaldırdığı elleriyle saçlarını tutmaktadır. Tamamen çıplak olan figürinin göğüsleri vücudun diğer bölgelerine göre yukarıda verilmiştir ve gövde uzundur. Kalçası geniş, bacaklar kalındır. Bu stil

ile tasvir edilen figürin Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait olmalıdır. Dolgun yapısı, gövde işlenişindeki sertlik ve keskinlik de bunu destekler niteliktedir. Gövde yapısı ve duruş olarak, Roma'daki Caracalla Hamamı'nda bulunmuş olan bir heykel (Giuliano, 1981, s. 310, fig. IV, 23; LIMC II, 1984, fig.425) ve bugün Palazzo Colonna'da sergilenmekte olan bir diğer heykel (Bieber, 1955, fig. 604; Havelock, 2007, fig. 29; LIMC II, 1984, fig. 424) ile oldukça benzerdir. Ayrıca Mısır'da bulunan Karanis kazılarında ele geçirilen ve MS 3. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiş olan bronz Aphrodite Anadyomene figürini (Burkhalter, 1990, 56, fig. 2) ile duruş, işçilik, vücut dolgunluğu ve stilistik açıdan benzemektedir. Eseri bu veriler ışığında değerlendirdiğimiz zaman, Kızıgut (2004) tarafından önerilen tarih (MS 2.-3. yüzyıllar) akla yakın görülmektedir.

Aphrodite Anadyomene tipine dahil edilen bir diğer eser **Kat. No. 4** ile temsil edilen, mermerden yapılmış olan eldir (lev. 9, gör. 4.4. a-b-c-d). İnce ve zarif bir işçilik gösteren el, bilekten itibaren korunmuştur. Parmaklar uzun, ince ve oldukça narindir. Avuç içinde bir saç tutamı bulunmaktadır. Aphrodite'ye ait olduğu düşünülen el parçasının tanrıçanın denizden çıkarken saçını sıkmasını konu edinen Anadyomene²⁵ tipine ait olduğu düşünülmektedir. Saç tutamının avuç içinde işlenmeden bırakılırken, avcun dış kısmında örgü şeklinde işlendiği görülmektedir. Bu nedenle eserin tamamı göz önüne alındığında elin dıştan görüntüsüne daha çok önem verildiğini söylemek mümkündür. Örgü detayının tam ortasındaki derinlik matkap işçiliği kullanılarak oluşturulmuştur. Ayrıca heykel parçasının işaret parmağı ile başparmağının narince birleştiği görülmektedir. Tam bu noktada saç örgüsü ile parmaklar arasında yine matkap kullanılarak nokta vuruş tekniği ile bir delik açılmıştır. Figürün elinde tuttuğu saç tutamı örgü şeklinde avuç içinden geçip el üzerinden kola doğru dökülmektedir. Kat. No. 4 ile sunulan mermer el için net bir tarihlendirme yapmak mümkün değildir. Ancak uygulanan işçilik ve stilistik açıdan incelendiği zaman Roma Dönemi'ne ait olmalıdır.

²⁵ Saçını benzer açıdan tutuyor olabilecek Anadyomene örnekleri; Bald-Romano, 2006, Kat. No. 29; Havelock, 2007, fig. 30; LIMC II, 1984, fig. 667. Ayrıca Bieber, 1955, fig. 605.

4.1.2. Aphrodite Louvre-Neapel

MÖ 5. yüzyılda yapıldığı düşünülen türe ait orijinal eser hakkında araştırmalar halen devam etmektedir. Farklı heykeltıraşlar ve farklı kökenler incelenmiş, pek çok farklı öneri ortaya çıkmıştır. Ancak günümüzde konu hakkında çalışan araştırmacılar iki temel düşünce üzerinde durmaktadır. İlk görüşe göre Aphrodite Louvre-Neapel tipinin yaratıcısı, antik yazarlar tarafından heykeltıraş ve ressam olarak bahsedilen ve dikkatli yüzey işçiliği ile bilinen, Polykleitos'un öğrencisi Kallimachos'tur. Bronz arketip MÖ 420 civarına aittir (Karusu, 1974, s. 157; LIMC II, 1984, s. 34; Vermeule, 1968, s. 555). Bir diğer görüş ise, orijinalin Atina surlarının dışında bir yere dikilen ve "Bahçedeki Aphrodite" olarak adlandırılan bir kült heykeli olduğu düşüncesidir. Phidias'ın öğrencisi Alkamenes tarafından yapılmıştır (Brinke, 1996, s. 7; Koçak, 2013, s. 31). Plinius, MÖ 46 yılında Arkesilaos tarafından, Caesar Forum'unda bulunan Venüs Genetrix tapınağı için bir kült heykeli yapıldığından bahsetmiştir (Plinius, *Naturalis Historia* 35, 155). *Naturalis Historia*'sında Alkamenes ve Agorakritos arasındaki yarışmadan bahsederken heykele son rötuşların Phidias tarafından yapıldığını anlatmıştır (Plinius, *Naturalis Historia* 36, 16). Bu anlatımdan yola çıkan araştırmacılar bu tipin kayıp kült heykeli olduğunu düşünerek tipe "Venüs Genetrix" adını vermişlerdir. Ancak bu Aphrodite tipi ile Caesar öncesine ait büyük ve küçük heykellerde karşılaşılması, Arkesilaos'a atfedilemeyeceğini göstermektedir. Daha sonra sikke ve rölyefler üzerinde yapılan araştırmalarda bahsedilen Venüs Genetrix kült heykelinin tamamen giyimli olduğu ve bu tip ile arasında bir bağlantı olmadığı anlaşılmıştır (Bieber, 1933, s. 261; Brinke, 1996, s. 8; Harcum, 1927, s. 146-147).

Tipe "Aphrodite Louvre-Neapel" ismini veren, 1650 yılında keşfedilen ve bugün Paris Louvre Müzesi'nde bulunan 525 no'lu Aphrodite heykelidir (LIMC II, 1984, fig. 225). Eserin öncelikle güneydoğu Fransa'daki Frejus'tan bulunduğu düşünülmüştür. Daha sonra yapılan araştırmalarda "Venüs Frejus" ismini alan heykelin Napoli çevresinden ele geçtiği anlaşılmış ve "Aphrodite Louvre-Neapel" olarak adlandırılmıştır (A.g.e., s. 34). Louvre-Neapel tipinde Aphrodite yere kadar uzanan ve sol göğsü açıkta bırakan bir khiton üzerine himation giyimlidir. Himationun bir ucunu omuz üzerinden uzatarak yukarı

doğru kalkan sağ el ile tutmaktadır. Diğer ucu ise sırtından dolanarak sol alt kola sarılmıştır. İleriye doğru uzattığı sol elinde genellikle Paris'in karar sahnesinde ona verilen "elma" bulunmaktadır. Himationu düzeltmeye mi çalıştığı yoksa çıkartmak üzere mi olduğu bilinmemektedir. "Venüs Genetrix", "Aphrodite Louvre-Neapel" ve "Venüs Frejus" olarak farklı şekillerde adlandırılan tipin etkileri Geç Hellenistik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar izlenebilmektedir. Pek çok kopyası ve varyantı yapılmıştır (LIMC II, 1984, s. 34). Erken İmparatorluk Dönemi'nde özellikle Roma'da kopyaların sayısı oldukça fazladır. Aphrodite Louvre-Neapel tipindeki figürinler MÖ 4. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır (Öztepe, 2003, s. 78-79). Tapınaklar ve kutsal alanlar, evler, nymphaion, tiyatro gibi halka açık alanlar vb. pek çok yerde ele geçirilmiştir. Üretimde Anadolu'da özellikle Miletos ve Perge, Yunanistan'da Atina başrolde (Brinke, 1996, s. 14).

Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Aphrodite figürinlerinden üç tanesi Aphrodite Louvre-Neapel tipine aittir. Bunlardan ilki **Kat. No. 5**'te yer almaktadır (lev. 10, gör. 4.5. a-b-c). Yukarı kaldırdığı sağ eli ile himationunu tutan figür bu karakteristik duruşuyla Aphrodite Louvre-Neapel tipini temsil etmektedir. Yüksek ve kareye yakın dikdörtgen şeklindeki bir kaide üzerinde ayakta durmaktadır. Profilli kaidenin üzerinde, detayları silinmiş olmakla birlikte, tanrıçayla olan bağlantısından yola çıkılarak yunus balığı olduğu düşünülen bir kabartma yer almaktadır. Benzer tarzda kareye yakın ve yükselen kaidelerin Geç Hellenistik - Erken Roma Dönem'lerinde Myrina (LIMC II, 1984, fig. 404; Mollard-Besques, 1963, lev. 13, fig. b, lev. 14, fig. d), Pergamon (Töpperwein, 1976, s. 7) ve Troia (Burr-Thompson, 1963, s. 17) gibi merkezlerde görüldüğü bilinmektedir (Aydın-Tavukçu ve Coşkun 2018, s. 1281; Işın, 2007, s. 15; Kaplan, 2009, s. 163). Figürin oldukça aşınmış durumda olduğu için saç şekli, yüz uzuvları ve kıyafet detayları anlaşılamamaktadır. Sağ ayağın öne doğru atılmasıyla dizde hafif kırılma görülmektedir. Bu durum vücuda hareket kazandırmıştır. İki bacak arasında aşağı doğru uzanan kıyafet kıvrımlarının bulunuyor olması Aphrodite Louvre-Neapel tipinin bir özelliğidir. Sağ kol yukarı doğru kaldırılmışken, sol elinde bir elma tutması beklenmektedir. Fakat Kat. No. 5'te, sol kol vücuda yakın şekilde aşağı doğru serbest bırakılmıştır. Elinde herhangi bir nesne olup olmadığı belirsizdir. Özellikle

Erken İmparatorluk Dönemi'nde bu tipte yapılan Aphroditelerde sol kol serbest şekilde aşağı sarmaktadır (Brinke, 1996, s. 11).

Eskişehir örneği, oldukça aşınmış durumda olması nedeniyle stil kritiği yapmaya uygun görünmemektedir. Ancak benzer örneklerden yola çıkılarak incelenmiştir. Benzer stilistik ve tipolojik örneklere Myrina'da (Mollard-Besques 1963, lev. 14, fig. a, fig. b) rastlanmaktadır. MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiş olan heykelcikler dolgun vücut hatları, bacak hareketinin kıyafet ile olan uyumu ve kıyafet kıvrımlarının daha doğal olması sebebiyle olasılıkla Kat. No. 5'ten daha erken bir tarihe aittir. Eserimize bir diğer yakın örnek Tymbra'dan ele geçirilmiştir (Kaplan, 2009, lev. 9, kat. no. 31; Winter, 1903a, s. 214, fig. 1). Kaplan tarafından kıyafet özellikleri Klasik Dönem geleneğini yansıttığı için MÖ 1.yüzyıla tarihlendirilmiştir. Kalça hizasındaki sol elinde patera tutmaktadır. Sağ ayağın öne atılmasıyla bacakları arasında oluşan boşluk kıyafet kıvrımlarıyla doldurulmuştur. Kıvrım detayları kaybolmuş olmasına rağmen aynı durumun Kat. No. 5'te de görüldüğünü söylemek mümkündür. Tymbra örneğinde saçlar ortadan ikiye ayrılıp ensede topuz yapılmış, bir tutam saç ise sağ omuzdan aşağı dökülmüştür. Fakat başı oldukça aşınmış durumda olan bizim eserimizde herhangi bir saç şeklinden bahsetmek güçtür. Aydın Tavukçu ve Coşkun tarafından çalışılan, Kocaeli Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi'nde bulunan bir diğer eser, Tymbra örneği ile karşılaştırıldığı zaman, benzer özelliklerine rağmen daha ince ve uzun olması nedeniyle MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Aydın-Tavukçu ve Coşkun 2018, lev. 1, fig. 4). Tymbra örneğine göre yozlaşmış olan vücut yapısı ve bizim eserimiz ile benzer şekilde kaidesinde bulunan yunus balığı kabartması göz önünde bulundurulduğu zaman daha geç bir döneme ait olduğu düşünülmüştür. Kaide şekli ve kabartması, duruş, boyut ve vücut oranları, ayrıca kaybolan kıyafet detayları incelendiği zaman Kat. No 5 ile oldukça benzer durumdadır. Eskişehir örneği de Tymbra örneğine göre daha uzundur ve ince görünmektedir. Bir başka karşılaştırma örneği olan ve Parion buluntuları arasında yer alan Aphrodite Louvre-Neapel tipine ait heykelcik (Aydın-Tavukçu, 2006, lev. 28, kat. no. 37; Kasapoğlu, 2015, lev. 26, kat. no. 1) sağ eli ile omzunun üzerinden kıyafetini tutarken, dirsekten hafifçe kırdığı sol elinde elma bulunmaktadır. Eskişehir örneği ile benzer bir duruşa sahip olan heykelcik, kıyafet kıvrımları, saç tipi ve benzer

örnekler dikkate alınarak MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir (Aydın-Tavukçu, 2006, s. 50; Kasapoğlu, 2015, s. 84). Ayrıca benzer yüksek kaideye sahip olmasının yanında, duruşu, bacak hareketi, bunun vücuda ve kıyafete yansımış şekli bakımından yakın olan bir diğer örnek Amisos'dan (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 148, no. 1142; Winter, 1903a, 214, fig. 6) ele geçirilmiştir. Ancak Smyrna buluntusundaki kaliteli işçilik göz önüne alındığı zaman Eskişehir örneğinin bu tipe ait bir yerel üretim versiyonu olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bunlar değerlendirildiğinde başta da belirtildiği gibi eserin yüz ve kıyafet hatlarının oldukça aşınmış durumda olmasından kaynaklı olarak net bir stil kritiği yapmak mümkün olmamıştır. Fakat şematik vücut oranları, proporsiyon hataları, kıyafetin genel hatlarında görülen şematik işçilik göz önünde bulundurularak eserin Roma Dönemi'ne ait yerel bir atölyenin ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

Aphrodite Louvre-Neapel tipinde yapılan ve Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir diğer eser **Kat. No. 6** ile sunulmuştur (lev. 11, fig. 4.6. a-b-c). Kat. No. 5 ile benzer şekilde yüksek ve kareye yakın dikdörtgen şeklindeki bir kaide üzerinde ayakta duran Aphrodite figürinidir. Kaidenin ön yüzünde yay şeklinde bir girland motifi kabartması bulunmaktadır. Kabartmanın detayları kaybolmuş durumdadır. Sağ ayağını öne atmasıyla dizde hafif kırılma görülmektedir. Bu hareket ile vücutta "S" kıvrımı hissedilmektedir. İki bacak arasında bulunan kıyafet kıvrımları yere kadar dökülmektedir. Kıyafet oldukça ince işlenmiş, özellikle sağ bacak ve diz kapağı kıyafet altından gösterilmiştir. Louvre-Neapel tipinin karakteristik bir özelliği olarak tanrıçanın sol göğsü açıkta bırakılmıştır. Kıyafeti sağ göğüs üzerinde gergindir. Dirsekten kırarak yukarı kaldırdığı sağ eli ile vücudunun arkasındaki himationu tutmaktadır. Sol eli ise kalça hizasında olup himationun kolun dirsekten aşağısına sarıldığı görülmektedir. Kıyafet kıvrımları, özellikle bacaklar arasındaki dikey hatlar, şematik ve kaba işlenmiştir. Figürün gövdesi, bacaklara oranla daha uzun görünmektedir. Vücut hatlarının ve kıyafet kıvrımlarının bu doğallıktan uzak görüntüsü Roma Dönemi'ni işaret etmektedir.

Taşıyıcı sol bacağın yanında, dizden kırılan sağ bacak hareketi ile vücutta oluşan kaykılma sonucu kıyafetin vücutla olan uyumu göz önüne alındığı zaman MÖ 1. yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiş olan Amisos (Leyenaar-

Plaisier, 1979, lev. 148, no. 1142; Winter, 1903a, 214, fig. 6) örneği ile oldukça yakın görünmektedir. Perkote (Mendel, 1908, lev. 13, fig. 9, no. 1891) ve Myrina'da (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 93, no. 670) bulunan pişmiş toprak figürinlerde de benzer duruş ve kıyafet kıvrımlarına rastlanılmaktadır. Özellikle Tiberius Dönemi'ne tarihlendirilen Myrina örneği ile kıyafetin açık olan sol göğüs altından kalın bir şerit halinde geçmesi ve kıyafet kıvrımlarının Eskişehir örneği ile benzer olan yüksek kaide üzerine iki bacak arasından dikey hatlar halinde dökülmesi bakımından yakındır. Yine Daskyleion buluntuları arasında yer alan heykelcik (Çevirici, 1998, lev. 9, kat. no. 19) de Kat. No. 6'daki gibi sol göğsü açıkta bırakan ve vücut hatlarını ortaya çıkaran bir kıyafet giymiştir. Eserin dizden altı kırık ve eksik olmasına rağmen benzer kıyafet kıvrımlarına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Parion buluntuları arasında yer alan ve MS 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiş bir diğer heykelcik (Aydın-Tavukçu, 2006, lev. 28, kat. no. 37; Kasapoğlu, 2015, lev. 26, kat. no. 1) ise Eskişehir örneğinden farklı olarak ileri doğru uzattığı sol elinde elma tutmaktadır.

Figürinin başı incelendiği zaman en dikkat çekici özellik önde doğallıktan uzak bukleler şeklinde işlenen saçlarıdır. Başın ön kısmında adeta bir çelenk gibi duran saçlar, arkada düz kazıma çizgiler ile toplanmış ve ensede topuz oluşturulmuştur. Benzer saç stilinin özellikle Flaviuslar Dönemi'nde uygulandığı bilinmektedir (Özbay, 2019, s. 73; Özgan, 2013, s. 43). Bu dönemde yapılan kadın portrelerinde saçlar, önde başlık veya çelenk gibi gösterişli bir şekilde toplanmıştır. Saç tipinin heykeltıraşlık eserlerindeki ilk örnekleri Agrippina Minör ve Julia Titi portrelerinde görülmektedir (Özgan, 2013, s. 104, fig. 106-107; s. 105-106, fig. 112). Bu tipte yapılan pişmiş toprak figürinlerde ise saç dalgaları dairesel kabartmalar şeklinde işlenmiştir. Pergamon (Töpperwein, 1976, lev. 50, fig. 349) ve Troia (Burr-Thompson, 1963, lev. LV, fig. 281; Mollard-Besques, 1971, lev. 118, fig. f) gibi farklı merkezlerde MS 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiş olan benzer saç tipine sahip kadın başlarına rastlanmıştır. Troia örneği, Kat. No. 6'da olduğu gibi Flavian tarzı saçlara, büyük küpelere ve yüzünde donuk bir ifadeye sahiptir. Lesbos Adası'nda da çelengi andıran saçlara sahip figürin başı (Burn ve Higgins, 2001, lev. 80, no. 2482) bulunmuştur. Eskişehir örneğinin yüz detayları aşınmış olmasına rağmen gözlerinin büyük, alt ve üst göz kapaklarının belirgin olduğunu söylemek

mümkündür. Burnu geniş, ağzı küçük, dudakları etlidir. Yüzü tok ve dolgundur. Kulaklarında yuvarlak formlu küpe taşımaktadır. Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunan ve MS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiş olan iki kadın başı (Özbay, 2019, lev. 116, fig. 56, lev. 117, fig. 57) ile hem saç hem de yüz özellikleri bakımından oldukça benzerdir. Ayrıca başın kırılmasından da anlaşılacağı üzere hamurun kötü pişirimli ve kırılkan yapısı Roma Dönemi'ni işaret etmektedir. Bahsedilen tüm özellikler ve benzer örnekler göz önünde bulundurularak Kat. No. 6 ile sunulan figürin MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve Aphrodite Louvre-Neapel tipi içerisinde değerlendirilen son eser **Kat. No. 7**'de yer almaktadır (lev. 12, gör. 4.7. a-b-c). Tanrıça, profilli, alçak ve dikdörtgen şeklindeki kaide üzerinde ayakta durmaktadır. İlk bakışta hamurun kırılkan yapısı dikkat çekmektedir. Khiton üzerine himaton giyimlidir. Açık bırakılan sol göğüs altından geçen kıyafet kıvrımı kalın bir kuşak gibi görünmektedir. Sağ elini yukarı kaldırarak vücudun arkasından gelen himatonu tutmaktadır. Dirsekten kırarak öne doğru uzattığı sol elinde yuvarlak bir nesne, olasılıkla elma vardır. Sağ ayağını öne atmasıyla dizde hafif kırılma görülmektedir. Bu hareket ile vücutta "S" kıvrımı hissedilmektedir. Her iki bacak üzerinden kazıma çizgiler halinde çapraz uzatılan kıyafet kıvrımları birleşerek "V" şeklini almıştır. Bu kıvrımlar iki bacak arasından dikey hatlar ile aşağı doğru dökülmektedir. Oldukça şematik ve kaba işlenen kıvrımlar, eserin arka tarafında da devam etmektedir. Omuzlar üzerinde çaprazken, etek kısmında dikey çizgiler halinde kaideye kadar inmektedir. Hem önden hem de arkadan bakıldığı zaman plastikten uzak olan kıyafet kıvrımları Roma Dönemi'ni işaret etmektedir.

Louvre-Neapel tipinin en iyi örneklerinden birisi olan ve bugün Louvre Müzesi'nde sergilenen MA 525 envanter numaralı heykel (LIMC II, 1984, fig. 225) MÖ 1. yüzyıl sonu ile MS 1. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir. Eskişehir örneği ile karşılaştırıldığı zaman işçilik açısından çok daha iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür. Tatmin edici vücut oranları, ince işlenmiş ve vücut hareketini yansıtan kıyafet kıvrımları da göz önüne alındığında Kat. No. 7'nin daha geç bir tarihe ait olması gerekmektedir. Yine aynı şekilde Diphilos atölyesi ürünlerinden Myrina'da bulunan MÖ 1. yüzyıl sonlarına ait bir pişmiş toprak figürin (A.g.e., fig. 237; Mollard-Besques, 1963, lev. 12 fig. a, fig. b;

Winter, 1903a, s. 214, fig. 5) de Eskişehir örneğine göre çok daha iyi bir işçilik sergilemektedir. Roma Dönemi'ne ait Myrina (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 93, fig. 670) ve Amisos (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 148, fig. 1142; Winter, 1903a, s. 214, fig. 6) örneklerine bakıldığı zaman benzer kıyafet kıvrımlarına rastlanmaktadır. İşçiliğin yanında sağ bacak hareketinin vücuda ve kıyafete olan uyumu bakımından Kat. No. 7 ile çok daha yakın görünmektedirler. Daskyleion örneğinde (Çevirici, 1998, kat. no. 20) vücut hatlarını belli eden kıyafet kıvrımları linear şekilde gösterilmiştir. Bu şematik işçiliğin yanında Eskişehir örneğinde olduğu gibi baş vücuda oranla daha küçük yapılmıştır. Proporsiyon bozuklukları da dikkate alınarak MS 1. yüzyıla tarihlendirilen Daskyleion buluntusu, Kat. No. 7 ile oldukça benzer görünmektedir.

Figürinin baş özellikleri incelendiğinde yüz hatlarının aşınmış durumda olduğu görülmektedir. Saçları ortadan ikiye ayrılmış ve yatay yivler şeklinde işlenmiştir. Geriye doğru taranan saçlar ensede bir topuz oluşturmuştur. Alın oldukça dardır. Ayrıca şakakların üzerinde ve başının tam tepesinde üç yuvarlak çıkıntı vardır. Benzer baş aksesuarına sahip örneklerden birisi Pergamon'da (Töpperwein, 1976, lev. 51, fig. 362) görülmektedir. Pergamon örneğinin dolgun yüz hatları Hellenistik Dönem'e ait olduğunu göstermektedir. Stilistik ve tipolojik olarak incelenen Kat. No. 7, şematik kıyafet kıvrımlarının yanında benzer örnekler de dikkate alınarak MS 1. yüzyıla ait olmalıdır.

4.1.3. Knidoslu Aphrodite

Aphrodite tipleri arasında edebi kaynaklarda en çok adı geçen ve en çok kopyası yapılan heykellerden birisi Knidoslu Aphrodite'dir. Kendinden sonraki plastik eserleri de etkilemiş, Hellenistik Dönem kadınının cinsel çekiciliğini oluşturmuştur (Tamsü-Polat, 2013, s. 367). MÖ 5. yüzyılın sonlarında yaşanan toplumsal gelişim ve değişimlerin de etkisiyle zariflik, cinsellik ve tutkunun ön planda olduğu eserler üretilmeye başlanmıştır. Bu durum hem kadının sosyal hayattaki yerinin hem de erkeklerin bakış açısının değiştiğini göstermektedir (Özgan, 2016, s. 96-97). Bu durumun ilk yansıması Knidoslu Aphrodite ile görülmektedir. Orijinal heykel Praxiteles tarafından MÖ 360-330 yıllarında Parion mermerinden yapılmıştır. O tarihe kadar yapılan ilk çıplak kadın heykeli

olması açısından çok ünlü bir eser olmuş ancak orijinali günümüze ulaşamamıştır. Heykelin mermer, pişmiş toprak veya bronz gibi malzemelerden sayısız kopyası yapılmış, kendinden sonraki Aphrodite heykelleri için bir prototip oluşturmuş ve günümüze kadar pek çok esere konu olmuştur (Havelock, 2007, s. 9; LIMC II, 1984, s. 49; Uğurlu, 2001, s. 380-382). Antik yazar Plinius, Praxiteles tarafından iki adet Aphrodite heykeli yapıldığını, bunlardan giyimli olanı Kos adasına, çıplak olanı ise Knidos'a sattığını anlatmıştır. Çıplak Aphrodite heykeli zamanla o kadar ünlü olmuştur ki Kral Nikomedes, başta hiç kimsenin almak istemediği heykeli satın almak istemiştir. Karşılığında Knidosluların borçlarını sileceğini söyler fakat Knidos halkı bunu kabul etmemiştir. Çünkü eser zamanla fazlaca ün kazanmış ve pek çok insan onu görmek için Knidos'a gelmeye başlamıştır (Plinius, *Naturalis Historia* 32, 20). Knidoslu Aphrodite'den bahseden bir diğer antik çağ yazarı Lukianos (MS 120-100)'dur. Heykelin duruşu hakkında; hafif gülümsediğinden, bir elini önünde tuttuğundan, hem önden hem de arkadan bakıldığında ne kadar etkileyici olduğundan bahsetmiştir. Lukianos'un bu betimlemesi Caracalla ve Plautilla tarafından MS 211-218 yıllarında bastırılan sikkeler üzerinde de görülmektedir. Tanrıça çıplak bir şekilde ayakta betimlenmiştir. Sağ bacak taşıyıcı, sol bacak hafifçe dizden kırılmıştır. Sağ eli ile genital bölgesini kapatırken, sol kol dirsekten bükülmüştür. Sol eli ile yanındaki vazo üzerine doğru dökülen kıyafetini taşımaktadır (Havelock, 2007, s. 11; Michaelis, 1887, s. 342; Seifert, 2009, s. 24)²⁶. Bugün, orijinal heykelin pek çok farklı varyasyonunun yapıldığı bilinmektedir. Özellikle Knidoslu tipinde yapılmış olan pişmiş toprak Aphroditelerde farklılıklar görülmektedir. Saç detayları, taşınan ve taşıyıcı bacak değişebilmektedir. Yanında bulunan vazo yer değiştirebilir. Ayrıca bazen sağ bazen sol el ile genital bölgesini kapatmıştır (Michaelis, 1887, s. 341; Tamsü-Polat, 2013, s. 367). Özellikle Geç Hellenistik Dönem'de Knidos'u ziyaret eden hacılar için yapılan küçük heykelcikler hem hatıra eşyası hem de sahibinin statüsüne katkısı olan bir nesne haline gelmiştir (Işın, 2007, s. 7).

²⁶ Bugün Vatikan Müzesi'nde sergilenmekte olan 812 no'lu heykel Praxiteles'inkine en yakın örnek olarak kabul edilmektedir (Bieber, 1955, fig. 24, 25; LIMC II, 1984, fig. 391; Seifert, 2009, fig. 4; Smith, 1991, fig. 98.1-2).

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Aphrodite heykelciklerinden iki tanesi Knidoslu Aphrodite tipinde yapılmıştır. Bunlardan ilki **Kat. No. 8** ile sunulan A-1-81 envanter numaralı eserdir (lev. 13, gör. 4.8. a-b-c). Çıplak şekilde ayakta tasvir edilen figürün ayak bileklerinden itibaren kırtıdır. Sol bacak hafifçe dizden bükülmüştür. Sağ bacak ise taşıyıcı durumdadır. Sol kol vücuda yapışık gelerek el ile genital bölge kapatılmıştır. Kol ve el işçiliğinde anatomik hatalar görülmektedir. Kol uzun, el ise büyük yapılmıştır. Eserin genelinde de görülen bu şematik gösterim Roma Dönemi özelliğidir. Sağ kol dirsekten bükülerek yanındaki vazo üzerine dökülen elbise tomarını tutmaktadır. Kıyafet kıvrımları dikey çizgiler ile plastikten uzak görünmektedir. Figürün hemen yanında yerde bulunan vazanın ağız kısmı kıyafet kıvrımları ile kapatılmıştır. Knidoslu Aphrodite tipinde seksepalitenin ön planda tutulması, yapıldığı dönemde de ün kazanmasının sebebi olmuştur (Çevirici-Coşkun, 2019, s. 26). Bu açıdan değerlendirildiği zaman eserin göğüsleri neredeyse hiç işlenmemiş gibi görünmektedir. Ayrıca gövdeye göre yukarıda yapılan göğüsler bir kez daha vücut formundaki özensizliği ortaya koymaktadır. Oldukça yaygın olan Knidoslu Aphrodite'ye tipolojik açıdan benzer örnekler başta Myrina (Mollard-Besques, 1963, lev. 15, fig. e, f, lev. 17, fig. a-c) olmak üzere Smyrna (Burn ve Higgins, 2001, lev. 56, fig. 2305; Winter, 1903a, 216, fig. 4), Stratonikeia (Tamsü-Polat, 2013, lev. 98), Aydın Ayaklıdere (Mendel, 1908, lev. 13, fig. 4, no. 3049) gibi pek çok merkezde görülmektedir. İonia'dan MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiş bir örnekte (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 149, fig. 1148) kıyafet kıvrımlarının daha kaliteli bir işçilik gösteriyor olması, Eskişehir örneğinden daha erken olduğuna işaret etmektedir. Tralleis örneği (Çekilmez, 2014, lev. 17, K.2) ile karşılaştırıldığı zaman benzer stilistik kıyafet kıvrımlarına rastlanmaktadır. Yine Myrina'dan bir başka örnekte (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 93, fig. 669) benzer duruşa sahip Aphrodite oldukça şematik bir işçilik ile görülmektedir. Proporsiyon bozuklukları ve orantısız vücut hatları ile Kat. No. 8 ile oldukça yakındır. Ayrıca vücuttaki esnemenin yanında şematik kıyafet kıvrımları söz konudur. Patara terrakottaları arasında da işçilik olarak yüzeysel ve kaba görünen Knidoslu tipi vardır (Işın, 2007, lev. 143, fig.21). Bir diğer benzer örnek Parion buluntularında karşımıza çıkmaktadır (Aydın-Tavukçu, 2006, lev. 27, kat. no. 34; Kasapoğlu, 2015, lev. 27, kat. no. 3). Eskişehir örneği gibi sağ bacağı taşıyıcı durumda olan eserin vücudunda zorlama şeklinde "S"

hareketi verilmiştir. Gövdeye göre yukarıda kalan göğüsler küçüktür. Genital bölgeyi kapatan sol kol kalın ve uzunken, el büyük işlenmiştir. Sağ kol üzerinden yanındaki vazanın ağız kısmına dökülen kıyafet kıvrımları şematik ve basit görünmektedir.

Kat. No. 8’de tanrıçanın saçları önden kabarık gösterilip alnın hemen üzerinde nodus (alın topuzu) oluşturulmuştur. Kalan saçlar ikiye ayrılarak burgu şeklinde kıvrılmış ve omuzlardan aşağı doğru bırakılmıştır. Bu işleniş biçimiyle dönem özelliklerini yansıtır görünmektedir. Uzun bir boyun üzerindeki yüzünde aşınmadan dolayı uzuv detayları kaybolmuştur. Ancak oval yüz hattı bulunmaktadır. Sonuç olarak, Kat. No. 8’deki Knidoslu Aphrodite heykelciği tüm özellikleri ve benzerlerinden yola çıkarak MS 1. yüzyıla tarihlendirilmelidir.

Bir diğer Knidoslu Aphrodite heykelciği olan **Kat. No. 9** (lev. 14, fig. 4.9. a-b-c), Kat. No. 8 ile benzer bir duruş sergilemektedir. Ancak ona göre daha özensiz bir işçilik söz konusudur. Hem sağ kol üzerinden yanındaki vazo üzerine dökülen kıyafet kıvrımları hem de saç ve yüz detayları daha yüzeysel işlenmiş olmasının yanında eserin yüzeyi oldukça aşınmış durumda olduğu için stil kritiği yapmak oldukça güçtür. Dikdörtgen ve yüksek bir kaide üzerinde çıplak betimlenen figürin, sol eli ile genital bölgesini kapatmaktadır. El ve parmak detayları yoktur. Sağ bacak hafifçe dizden bükülmüş, bacaklar kalın ve bitişiktir. Tüm bu özellikleri ile Roma Dönemi’ne ait yerel bir üretim ürünü olmalıdır. Benzer anatomik özelliklere ve kaba vücut işçiliğine sahip örnekler Myrina’da (Winter, 1903a, s. 216, fig. 2) rastlanmaktadır. MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiş olan bir başka Myrina örneğinde (LIMC II, 1984, fig. 404) görülen kıyafet kıvrımları ve esneme hareketi, Kat. No. 9’un benzer bir kaideye ve vücut işçiliğine sahip olmasına rağmen daha geç bir döneme ait olması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca Smyrna’da da benzer proporsiyon hatalarına sahip eserler bulunmuştur (Burn ve Higgins, 2001, lev. 56, fig. 2305; Winter, 1903a, s. 216, fig. 4). Tralleis terrakottalarına (Çekilmez, 2014, lev. 17, K.2, lev. 20, K.5) bakıldığı zaman hydria üzerine düşen kıyafet parçası ve duruş olarak oldukça yakın örnekler yer almaktadır. Taşıyıcı ve taşınan bacağın etkisi ile vücutta bir esneme söz konusudur. MS. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Aphrodite heykelciklerinde, Eskişehir örneğinde olduğu gibi boyun kalın, omuzlar dar yapılmıştır. Afyonkarahisar örneği (Çevirici-Coşkun, 2019, kat. no.

16) incelendiğinde MS 1. yüzyıl ile MS 2. yüzyıl arasına tarihlendirilmiş olan eserin, Kat. No. 9'dan daha kötü bir yerel işçilik gösterdiğini söylemek mümkündür. Son olarak, Geç Hellenistik Dönem ile Erken İmparatorluk Dönem'i arasına tarihlendirilen Miletos'ta bulunan bir örnek (Özcan 2007, lev. 207, fig. TK 1070) uzatılmış üst gövdesi, gövdeye göre yukarıda kalan ve küçük göğüsleri, kalın ve kütleli bacakları ile bu dönem pişmiş topraklarının genel özelliklerini yansıtmakta, Kat. No. 9 ile yakındır.

Saçlarda da yüzeysel ve şematik bir gösterim söz konusudur. Kat. No. 8 ile benzer olarak alnın hemen üzerinde nodus oluşturulmuştur. Olasılıkla burgu şeklinde olan iki tutam omuzlardan aşağı doğru dökülmektedir. Yüz uzunlarında detaylar tam olarak görülememekle birlikte şematik ve sert bir işçilik söz konusudur. Kaba ve büyük burun, yalnızca çizgisel olarak belirginleştirilen gözler ve dudaklar da eserin geri kalanında görülen özensizliği devam ettirmektedir. Sonuç olarak Kat. No. 9 için oldukça aşınmış durumda olması sebebiyle net bir tarihlendirme yapmak mümkün değildir. Ancak kaba ve özensiz işçiliğinin yanında proporsiyon hataları ile Roma Dönemi'ne işaret etmektedir.

4.1.4. Venus Felix

Bugün Vatikan Müzesi'nde sergilenmekte olan Aphrodite ve Eros figürlerinden oluşan grup heykeli Venüs Felix şeklinde isimlendirilmiş ayrıca bu tipe adını vermiştir (Blinkenberg, 1933, lev. 5, fig. 14; LIMC II, 1984, fig. 696). MS 155-176 yıllarına tarihlendirilmiş ve ince grenli beyaz mermerden yapılmış olan heykel grubu son derece iyi korunmuş durumdadır. Rönesans Dönemi'ne kadar oldukça ünlü bir eser olmuştur. Kaidesinde bulunan yazıtta Sallustia ve Helpidus tarafından Venüs Felix'e adandığı yazılmıştır. Gövde motifinde Knidoslu Aphrodite'nin kompozisyonu tekrarlanmış, utançla genital bölgesini kapatan tanrıça farklı bir betimleme ile sunulmuştur. Bacak hareketlerinden kaynaklanan "S" kıvrımı Knidoslu Aphrodite ile aynıdır (Blinkenberg, 1933, s. 141-142). Venüs Felix tipinde kıyafetin bir ucu sağ el ile tutulurken vücudun arkasından dolanarak hafifçe yukarı kaldırılmış olan sol kola uzanır. Kıyafet kıvrımları taşıyıcı olan sağ bacağı kapatırken, sol bacak hafifçe dizden kırılarak

açıkta bırakılmıştır. Kafa tipi tam olarak belirlenememiştir. Tanrıçanın sol tarafında ayakta duran bir Eros yer almaktadır. Çıplak Eros, yukarı kaldırdığı sağ eli ile tanrıçaya doğru genellikle meşale, ayna gibi nesneler uzatmaktadır (Filges, 1999, s. 379-380; LIMC II, 1984, s. 78-79; Mendel, 1914, s. 105-106).

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde yer alan ve tez kapsamında Venüs Felix tipi içinde değerlendirilen iki adet mermer heykelcik bulunmaktadır. Bunlardan ilki **Kat. No. 10** ile temsil edilmektedir (lev. 15, gör. 4.10. a-b-c-d). Aphrodite ve Eros'tan oluşan heykelcik grubu ilk bakışta Venüs Felix tipini akla getirmektedir. Yarı çıplak ve ayakta tasvir edilen tanrıçanın yanında çıplak Eros bulunması bu heykelciği Felix grubuna yakınlaştırmaktadır. Ancak benzer yanları olduğu gibi Felix tipinden ayrılan özellikleri de vardır. Yuvarlatılmış dikdörtgen formlu ve profilli bir kaide üzerinde ayakta duran Aphrodite heykelciğinin belden üstü kırık ve eksiktir. Tanrıça himationun ucunu sol eli ile genital bölgenin hemen üzerinde tutmaktadır. Venüs Felix tipinde kıyafetin sağ el ile tutulduğu görülmektedir. Aşağı doğru dökülen kıyafet taşıyıcı olan sol bacağı açıkta bırakırken, sağ bacak dizden hafifçe bükülerek geriye atılmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi Venüs Felix tipinde sağ bacak taşıyıcı konumdadır. Ayrıca bu tipte ayakta duran Eros, Eskişehir örneğinde bir kütle üzerinde oturur şekilde betimlenmiştir. Tipolojik açıdan benzer örnekler Anadolu'da Myrina (Mollard-Besques, 1963, lev. 33, fig. b) ve Smyrna (Burn ve Higgins 2001, lev. 56, fig. 2306) gibi merkezlerde görülürken, Afrika'dan Thapsos'da yer almaktadır (LIMC II, 1984, fig. 755; Winter, 1903a, s. 218, fig. 1). Kat. No. 10'un belden üstü kırık ve eksik olduğu için korunamayan sağ kolun olası pozisyonları açısından Tripolis örneği (Winter, 1903a, s. 219, fig. 1) de değerlendirilmelidir.

Eskişehir örneği ile hem stilistik hem de tipolojik açıdan en yakın eserler A. Filges (1999) ve J. İnan (1975) tarafından çalışılmıştır. Bu heykelcikler Filges tarafından, Felix tipinden ayrılan özellikleri de göz önünde bulundurularak "Antalya Tipi" şeklinde isimlendirilmiş ve yeni bir tip içerisinde değerlendirilmiştir (Filges, 1999, s. 380). Bu ismin kullanılmasına neden olan ilk eser Antalya Müzesi'nde bulunmaktadır (A.g.e., lev. 33, fig. 1). Yanında bir kütle üzerinde oturan kanatlı çocuk figürüyle birlikte betimlenen tanrıça, sol eli ile genital bölge üzerindeki kıyafetini tutarken sağ kolunu havaya kaldırmış ve

saç tutamını kavramıştır. Bu betimleme belden üstü eksik olan Eskişehir örneği için tip önerisi sunmaya olanak sağlamıştır. Suriye’den bulunduğu düşünülen ancak şu an nerede olduğu bilinmeyen eser (A.g.e., lev. 33, fig. 2), Filges tarafından ince ve orantısız bulunmuştur ve MS 3.-4. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Side’de bulunan ve kaide ile alt kısmı kısmen korunmuş olan 142 envanter numaralı eser kaide şekli ve kıyafet kıvrımları dikkate alınarak MS 3. yüzyılın ilk yarısına ait olmalıdır (A.g.e., lev. 33, fig. 3; İnan, 1975, lev. C, fig. 4, no. 214). Yine Side’de bulunan 144 envanter numaralı eser ise, kıyafet kıvrımlarında detayların az olması ve kaide tipinden yola çıkılarak Filges tarafından MS 3. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir (Filges, 1999, lev. 33, fig. 4; İnan, 1975, lev. LXXIII, fig. 81; Öztunç, 2018, Görsel 2.9. a-d). Aynı eserin İnan tarafından taşra işçiliği gösterdiği söylenmiştir. Ona göre sol bacak çıplak gösterilmemiş, sanatçı kıyafet motifini kavrayamamıştır. Bundan yola çıkarak eseri MS 3. yüzyılın sonlarına tarihlendirmiştir (İnan, 1975, s. 141-142). Kat. No. 10’da ve buraya kadar bahsedilmiş olan benzer örneklerde görülen bir diğer ortak özellik sol kolun dirsek hizasından Eros’un başına doğru uzanan kıyafet parçasıdır. İnan, bu durumu da taşra işçiliğinin bir göstergesi olarak değerlendirmiştir (A.g.e., s. 142). Ancak bu parça olasılıkla heykelciğin bağlı olduğu tip ile ilişkilidir (Öztunç, 2018, dipnot 96). Eskişehir örneğine en yakın örnek, bacak hareketiyle vücutta görülen duruş, kıyafet kıvrımları ve Eros’un neredeyse birebir aynı işlenmiş olması sebebiyle 144 envanter numaralı eserdir. Side örneği uzun ve ince olduğu için anatomik açıdan hatalıdır. Eser oldukça dar görünmektedir. Ayrıca kıyafet kıvrımları detaylı işlenmemiştir. Genital bölgenin hemen üzerinde toplanan kıyafet iki bacak arasından doğrusal bir şekilde aşağı doğru inmektedir. Eskişehir örneğinde de aynı şematik kıvrımlardan bahsetmek mümkündür. Her ikisinde de kıyafet altından görünen ayaklar üçgen formudur. Bir diğer benzer Aphrodite figürünü Efes kazılarında bulunmuştur (Christof ve Rathmayr, 2002, lev. 83, fig. 2). Yanında kanatlı çocuk figürünün yer alması gerektiği düşünülmektedir (A.g.e., s. 139). Figürinin aynı yerleşim yerinde ele geçirilen diğer eserler ile birlikte özellikle kaide tipi değerlendirilerek en geç MS 3. yüzyılın ortalarına ait olması gerektiği söylenmiştir. Kat. No. 10, Efes örneği ile kıyafet kıvrımları ve vücut oranları bakımından oldukça yakındır. Eskişehir örneği benzerleri dikkate alınarak Antalya tipi içerisinde değerlendirilmelidir. Kenarları yuvarlatılmış dikdörtgen formu ve profilli kaidesinin yanında,

şematik kıyafet kıvrımları ve benzer örnekleri değerlendirilerek Kat. No. 10 ile sunulan eser için MS 3. yüzyılın ikinci yarısı uygun bir tarih olacaktır.

Aynı tip içerisinde değerlendirmeye alınan bir diğer eser **Kat. No. 11** ile sunulmuştur (lev. 16, gör. 4.11. a-b). Kat. No. 10'da olduğu gibi genital bölgenin üzerine doğru çekilen ve sol bacağı açıkta bırakan himation olasılıkla sol el ile tutulmakta idi. Kıyafet kıvrımlarının tam bu noktadan kırılmış olması ve kalçanın yarısını kapatarak arkadan dolanması görüşümüzü desteklemektedir. Ayrıca vücudun sol tarafında biriken kıyafet kıvrımları da Antalya tipi olarak ele alınan eserler ile benzerlik göstermektedir. İnce grenli beyaz mermerden yapılmış olan heykelciğin yanında bir başka figürün olup olmadığını söylemek güçtür. Kat. No. 10'a göre daha dik bir duruşa sahiptir. Dizden hafifçe kırılan sağ bacağın hareketi vücuda tam olarak yansımamıştır. Bu özelliği ile Filges tarafından çalışılan Antalya (Filges, 1999, lev. 33, fig. 1) ve Suriye (A.g.e., lev. 33, fig. 2) örnekleri ile yakınlık göstermektedir. Herhangi bir tarihlendirme yapmak için yeterli veri olmamasına rağmen Kat. No. 10 ve benzerleri ile olan yakınlığının dışında kıyafet kıvrımlarından yola çıkarak MS 3. yüzyıla ait olması gerektiği söylenebilir.

4.1.5. Diğer

Bu başlık altında değerlendirmeye alınan toplam dört adet Aphrodite figürünü bulunmaktadır (Kat. No. 12, Kat. No. 13, Kat. No. 14, Kat. No. 15). Stilistik ve tipolojik açıdan incelendikleri zaman tanrıça Aphrodite oldukları anlaşılan bu dört figürün belli bir tipi temsil etmemekle birlikte yerel atölyelerin ürünleri olmalıdır. Figürinler sırasıyla pişmiş toprak, fildişi ve mermerden yapılmıştır.

İlk olarak **Kat. No. 12** ile temsil edilen Aphrodite heykelciği değerlendirilecektir (lev. 17, fig. 4.12. a-b). Bu tipte yer alan heykelcikler, “oyuncak / kadın / Aphrodite / tanrıça / oturan çıplak kadın / Hierodoulos ” gibi pek çok farklı tiplerle isimlendirilmiştir. Oturur pozisyonda ve çıplak olarak betimlenen heykelciklerin kullanım alanına ve kimliklerine dair pek çok farklı görüş ortaya atılmış, bu sebeple de farklı şekillerde isimlendirilmişlerdir. Genellikle çıplak olan bebekler nadiren giyinik, zengin takılar ve büyük

stephaneler ile betimlenebilmektedirler. Bu tipte yapılmış heykelcikler, evlerde sergilenmek için ve kutsal alanlarda adak eşyası olarak kullanılmasının dışında kız çocukları tarafından oyuncak olarak da kullanılmış ve çocuk mezarlarına sunu olarak bırakılmışlardır. Kökenleri Mezopotamya’da MÖ 3. binyıla kadar uzanmaktadır. Mezopotamya dışında Kıbrıs, Mısır gibi bölgelerde de yaygın olarak görülmektedir. Yunanistan’da Orientalizan Dönem ile ortaya çıkmış, Arkaik Dönem’den itibaren oyuncak olarak kullanılmış ve Hellenistik Dönem’de en güzel örneklerini vermişlerdir (Burr-Thompson, 1963, s. 87; Chesterman, 1974, s. 73; Dereboylu, 2012, s. 147; Dörig, 1958, s. 41; Kaplan, 2009, s. 60; Özcan, 2007, s. 132; Tavukçu, 1999, s. 62; Töpperwein, 1976, s. 57).

J. Dörig (1958), kökenlerinin dışında anlamlarından bahseden çalışmasında bu heykelcikler için “oyuncak bebek” ismini kullanmıştır. Bu bebekler ile oynayan kız çocukları tarafından evlenirken tanrıça Hera’ya adanmış olabileceklerinden bahsetmiştir (A.g.e, s. 44). Burr-Thompson (1963) tarafından, tanrıça Aphrodite’nin hizmetkarları olarak bilinen kült hizmetlileri ve kutsal fahişeler olan “Hierodoulos” olarak isimlendirilmişlerdir. Oturan kadın figürinleri, çıplaklığın ön plana çıkması ile özellikle Hellenistik Dönem’de oldukça geniş bir coğrafyada ve yaygın biçimde örnekler vermiştir. Kökenini Mezopotamyalı tanrılara dayandıran Burr-Thompson, kullanım amaçlarının ve anlamlarının anlaşılamadığından bahsetmiştir (A.g.e., s. 87). Bu tipte yapılmış heykelciklerin herhangi bir kült atfedilemeyeceğini ve farklı zaman dilimleri içinde farklı kültürler için yapıldıklarını söylemiştir (A.g.e., s. 92). Bu heykelciklere verilen bir diğer isim ise “Oriental Aphrodite” dir. Bu isim Higgins’e (1954, s. 115) göre ilk olarak Pottier ve Mollard-Besques tarafından kullanılmıştır. Ancak Tavukçu, bu ismi ilk kez Elderkin’in kullandığını ifade etmiştir (aktaran Tavukçu, 1999, s. 62). Tavukçu çalışmasında yer verdiği oturan heykelciklerden giyimli olanları Aphrodite olarak tanımlamıştır. Çıplak olanları da giyimli olan Aphroditelere benzeterek, giyinik başlayan geleneğin çıplak şekilde devam ettiğini söylemiş ve “Oriental Aphrodite” tanımlamasına bağlı kalmıştır (A.g.e., s. 65). Töpperwein (1976) bu figürler için “oturan oyuncak bebek” tanımını kullanmıştır. Özellikle Hellenistik Dönem’de çeşitli kült alanlarında bulunduğu için herhangi birisi ile ilişkilendirilemeyeceğini

söylemiştir. Ona göre bu heykelcikler MÖ 1. yüzyıldan itibaren yerini Aphrodite figürlerine bırakmıştır (A.g.e., s. 57). Rumscheid (2006, s. 226) kadın doğurganlığı ile ilişkilendirdiği bu ikonografi için stephane taşıyanların tanrıçaları temsil ettiğini diğer oturan bebeklerin insanlar olabileceğini söylemiştir. Dereboyu (2012), “Oturan Çıplak Kadınlar / Hierodouloslar” başlığı altında incelediği heykelcikleri tasarımlarından yola çıkarak üç farklı tipe ayırmıştır. Aigai’de bulunan örnekleri oynar kollu olanlar, elleri iki yandan bacaklara yapışık olanlar ve bir eli ile göğsünü tutar şekildedekiler olarak sınıflandırmıştır (A.g.e., s. 146-147). Özcan (2007), Miletos pişmiş toprakları arasında yer alan bu grup için “oturan oyuncak bebek” kavramını kullanmıştır. Ona göre aslında bu terim tamamen doğru değildir. Çünkü oturur pozisyonda tasvir edilmelerine rağmen herhangi bir taht, sandalye ya da tabure ile görünmezler (A.g.e., s. 131). Özbay (2016) tarafından yapılan çalışmada ise bu figürler ikiye ayrılmaktadır. Kimlik ayrımını saç stillerine göre yaparak süslü saç motiflerine ve başlıklara sahip olanları tanrıça Aphrodite kültüyle ilişkilendirmiştir. Basit bir saç düzenine sahip olanlar Hera, Artemis, Aphrodite, Nymphe veya Kybele gibi koutrophoros özelliği olan tanrıçalardan herhangi birisi için sunulmuş olabilir (A.g.e., s. 63). Kaplan (2009), “Aphrodite” heykelcikleri arasında değerlendirdiği bu figürler için özellikle Arkaik Dönem’den itibaren sıkça oyuncak olarak kullanıldıklarından bahsetmiştir. Bu amaçla üretilen bebeklerin arkalarında veya tepelerinde bir delik bulunmaktadır. Ona göre, delik bulunmayan Aphrodite heykelcikleri ise olasılıkla adak veya mezar eşyası olarak kullanılmışlardır (A.g.e., s. 60). Bu figürinler özellikle Hellenistik Dönem boyunca sevilerek üretilmiş, Erken Roma Dönemi’nde de üretilmeye devam edilmiştir (Öztepe, 2003, dip not 9). Tüm bu görüşlerden yola çıkarak kutsal alanlarda adak eşyası olarak kullanılmalarının yanında evlerde ve mezarlarda dinsel bir anlam taşıdıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca kız çocukları için sembolik bir oyuncak olarak görülmüşlerdir (Kielau, 2009, s. 178).

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi’nde yer alan Kat. No. 12 ile sunulan figürin oturur pozisyonundadır ve bacakları birbirine bitişiktir. Sağ kol dirsekten kırılıp eli ile göğsünü tutarken sol el gövdeye ve bacağı yapışiktir. Otururken yapılmış ve tek eli göğsünde olan bu heykelciklere Pergamon (Töpperwein,

1976, lev. 37, fig. 228-230), Myrina (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 99, fig. 695, 697, 698, lev. 153, fig. 1172; Mollard-Besques, 1963, lev. 10, fig. b-g; Winter, 1903b, lev. 166, fig. 4), Troia (Burr-Thompson, 1963, lev. XVIII, fig. 58), Samos (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 49, fig. 294), Miletos (Özcan, 2007, lev. 118, fig. TK 162, lev. 119, fig. TK 722), Aigai (Dereboyu, 2012, lev. 33, fig. 98-103), Priene (Rumscheid, 2006, lev. 32, kat. no. 81) ve Smyrna (Mollard-Besques, 1972, lev. 215, fig. d, e) gibi pek çok merkezde rastlanmıştır. Kat. No. 12 dik ve sert bir şekilde oturur. Karnı hafif şişik olarak gösterilmiştir. Göğüsler ile karın arasında bulunan enine iki çizgi bu görüntüyü vurgulamaktadır. Oturan figürlerde bu karın kıvrımları MÖ 3. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamıştır. Kasık bölgesi de karın üzerinde olduğu gibi çizgisel şekilde belirginleştirilmiştir. Göğüsleri yuvarlak ve belirgin olmakla birlikte yukarıdadır. Kısa boynunda Aphrodite figürlerinin tipik bir özelliği olan Venüs halkası vardır. Venüs halkası olarak isimlendirilen boyundaki etli yapı MÖ 4. yüzyıldan itibaren büyük heykeltıraşlık eserlerinde görülmeye başlamıştır. Pişmiş toprak eserlerde de MÖ 2. yüzyıla kadar uygulanmıştır. Daha sonra ince bir çizgi halinde görülen Venüs halkaları MÖ 1. yüzyıldan sonra işlenmemiştir (Burr-Thompson, 1963, s. 30). MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısından itibaren pişmiş toprak figürinlerde, zanaatkarlığın bir ifadesi olarak maket veya modelleme çubuğunun sıkça kullanıldığı görülmektedir. Venüs halkası gibi vücut kıvrımları, karın ve bel çevresindeki yağ kıvrımları, kasık bölgesi sınırları bu üslupta işlenmiştir (Özcan, 2007, s. 132-133). Oldukça dengeli görünen Geç Klasik Dönem oranları, Hellenistik Dönem ile birlikte yerini kutu şeklinde bir üst gövde ve sert şekilde işlenen yağ kıvrımlarına bırakmıştır (Vierneisel-Schlörb, 1997, s. 52). Kat. No. 12’de bu özelliklerin görülmesi eserin MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısından sonraki bir döneme ait olduğunu göstermektedir. Saçları ortadan ikiye ayrılmış ve kulakları kapatarak geriye doğru taranmış, ensede topuz oluşturulmuştur. Kalan saçlar kazıma çizgiler halinde topuzun altından enseye doğru inmektedir. Çok basit bir işçilik gösteren saçlar oldukça çizgiseldir. Önden “Knidos saç stili” olarak adlandırılan ve ilk kez Praxiteles’in Knidoslu Aphrodite’sinde uygulanan saç stiline sahiptir. Bu saç stilinde saçlar ortadan ikiye ayrılarak alında derin bir üçgen oluşturur ve ensede topuz yapılıdır (Öztepe, 2003, s. 82). Burr-Thompson, pişmiş topraklarda bu düzende saçın MÖ 3. yüzyıl ortalarından itibaren görüldüğünü söylemiştir (Burr-Thompson 1963, s. 37). Kat. No. 12’nin yüz

detayları aşınmış durumdadır. Ancak yüzünün yuvarlak, göz kapaklarının belirgin ve burnun geniş olduğunu söylemek mümkündür. Eserin arka tarafı oldukça yüzeysel işlenmiştir. Vücuttaki harekete bağlı bükülme hissedilmemekte olup daha katı ve sert bir şekilde gösterilmiştir. Sırtı oldukça diktir. İşçilikte görülen bu dejenerasyon MÖ 1. yüzyıl özelliğidir (A.g.e., s. 92-94). Bu bakımdan MÖ 1. yüzyıl Troia örneklerine benzemektedir (A.g.e., lev. XVI, fig. 59). Benzer vücut işçiliğine sahip örneklerden birisi Pergamon'dandır (Töpperwein, 1976, lev. 37, fig. 224). Vücut işçiliği, çizgisel hatlar ve oranlar bakımından oldukça benzer olmasına rağmen saç işçiliğinin Pergamon örneğinde daha kaliteli olduğu görülmektedir. Bu durum atölye farklılığından kaynaklanıyor olmalıdır. Benzer stilistik ve tipolojik özelliklere sahip Pergamon örnekleri MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir (A.g.e., lev. 37, fig. 228, 229). Aynı çizgisel hatlar MÖ 1. yüzyıl Smyrna terrakottalarında da görülmektedir (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 153, fig. 1172). Kat. No. 12'nin ne amaçla kullanıldığı ve nasıl bir anlam taşıdığı tartışmalı bir konudur. Ancak Hellenistik Dönem'de çıplaklık ile ön planda olan Aphrodite heykelciklerinin sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Aphrodite'nin koutrophoros tanrıçalar arasında olması (Çevirici-Coşkun, 2010, s. 183) göz önünde bulundurulduğu zaman bir eli ile göğsünü tutan bu figürler akla doğurganlıkla bir ilişkisi olabileceğini getirmektedir. Ancak düz bir saç modeline sahip olması bir soru işareti yaratmaktadır. Kat. No. 12 karın ve beldeki yağ kıvrımları, kasık çizgisi ve Venüs halkası ile çizgisel özellikler göstermesinin yanında sert işçiliği ve benzer örnekler dikkate alınarak MÖ 1. yüzyıla işaret etmektedir.

Kat. No. 13'de yer alan örnek ayakta ve çıplak betimlenmiş bir Aphrodite heykelciğidir (lev. 18, gör. 4.13. a-b-c). Figürinin bacakları birleşik ve kalın, kalçası oldukça geniştir. Bacaklar, vücudun arkasında bulunan ve kaide ile birleşmiş olan desteğe dayanmaktadır. Kollar vücuda sonradan eklenmiştir. Elleri, el ile şekillendirilmiş olup yassı bir şekilde arkadaki desteğe yapıştırılmıştır. Göğüsleri neredeyse hiç işlenmemiş gibi görünmektedir. Gövde üzerinde bulunan yuvarlak tümsek taşra işçiliğine işaret etmektedir. Figürinin omuzları vücuda göre oldukça dar yapılmıştır. Boynu ise uzun ve geniştir. Yüzü dolgun ve yanakları etli olan figürinin uzuv detayları aşınmış ve kaybolmuş durumdadır. Bu nedenle yüz detaylarından yola çıkarak bir tarihlendirme

yapmak mümkün değildir. Aphrodite düğümü olarak bilinen şekilde yapılan saçları, esere arkadan bakıldığında daha net anlaşıldığı üzere bir başlık gibi sonradan eklenmiştir. Kalın dalgalar halindeki saçlar, başın tam tepesinde bir fiyonk oluşturacak şekilde toplanmış ve başlık gibi görünmektedir. Kalan saçlar ise ensede topuz yapılmıştır. Başın hemen tepesinde bir fiyonk şeklinde yapılan bu saç modeli MÖ 4. yüzyıldan başlayarak özellikle Hellenistik Dönem’de oldukça popülerdir. Zamanla fiyonk daha büyük, dik ve ayrıntılı hale gelmiştir. Ve böylece bir kelebeğe benzeyen figür adeta takma saç karakterine bürünmüştür. MÖ 1. yüzyılda fiyonk daha stilize hale gelmiş ve kelebek kanadına benzer şekilde işlenmiştir. Roma Dönemi’nde ise daha çok yumru halindeki bir topuz şeklinde betimlenmiştir (Burr-Thompson, 1963, s. 42-43; Özcan, 2007, s. 146; Öztepe, 2003, s. 84). Farklı stilistik özellikler göstermelerine ve farklı tarihlere ait olmalarına rağmen benzer saç tipine sahip olan figürinlere Troia (Burr-Thompson, 1963, lev. XLVI, fig. 213) ve Miletos (Özcan, 2007, lev. 137, fig. TK 742) gibi merkezlerde rastlanmaktadır. Ayrıca Smyrna’da bulunan ve Flavius - Traian Dönemi’ne tarihlendirilmiş olan bir eserde benzer kabarık dalgalar halindeki saç görülmektedir (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 122, fig. 915). Roma Dönemi’ne ait olan Ephesos buluntuları da Smyrna örneklerini anımsatarak başın tepesinde fiyonk haline getirilmiştir (Burn ve Higgins, 2001, lev. 76, fig. 2434, 2435). Eskişehir örneğinin, yukarıda bahsedilen özellikleri dikkate alındığı zaman yerel üretim ürünü olmasının da etkisiyle birebir benzerini bulmak güçtür. Ancak orantısız vücut hatları, suni ve şematik işçiliği ile Roma Dönemi’ne ait olduğunu söylemek mümkündür.

Aphrodite olduğu anlaşılan fakat herhangi bir tipi temsil etmeyen bir diğer örnek **Kat. No. 14**’tür (lev. 19, gör. 4.14. a-b). Fildişinden yapılmış olan figürine ilk bakıldığında kırılğan yapısı ve aşınmış yüzeyi dikkat çekmektedir. Ayakta ve tamamen çıplak betimlenen figürinin bacakları ince ve bitişik yapılmıştır. Omuzlar vücuda göre geniştir. Üst gövdeden ayaklara kadar neredeyse sütun gibi düz görünen bir vücuda sahiptir. Herhangi bir hareketlilik yoktur. Gövdeden ayırık şekilde öne gelen kolları ile genital bölgenin hemen üzerinde bir deniz kabuğu tutmaktadır. Kollar yukarıdan aşağıya orantısız şekilde incelmıştır. Göğüsler ise belirginleştirilmemiştir. Vücut hatlarındaki bu basit işçilik ve proporsiyon bozuklukları Roma Dönemi’ni işaret etmekle birlikte

yerel bir atölyeye ait olduğunu göstermektedir. Kalın ve kısa boyun üzerindeki uzun yüzünde detaylar kaybolmuş ve aşınmış durumdadır. Saçlar, Kat. No. 13'tekine benzer olarak başın hemen tepesinde bir fiyonk oluşturacak şekilde toplanmıştır. Geriye kalan saçlar her iki omuz üzerinden aşağı dökülmektedir. Esere arkadan da bakıldığında anlaşılabileceği üzere saçlar kazıma çizgiler ile oldukça şematik bir işçilik göstermektedir. Açıkça yerel üretim ürünü olduğu anlaşılan Kat. No. 14 ile birebir benzeyen örnekler bulunamamıştır. Ancak benzer şekilde genital bölge üzerinde deniz kabuğu tutan betimlemelerine rastlanmıştır (Dunand, 1990, s. 31, fig. 5). Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunan bir figürin (Çevirici-Coşkun, 2019, kat. no. 9) ile yerel atölye işçiliğinin yanında şematik ve çizgisel saç detayları bakımından benzerlik göstermektedir. Ayrıca Tarsus örnekleri arasında benzer saç özellikleri gösteren örnekler bulunmaktadır (Goldman, 1950, lev. 248, fig. 506-508). Sonuç olarak Kat. No. 14 için korunamamış detayları sebebiyle net bir tarih belirtmek mümkün olmamakla birlikte, proporsiyon bozuklukları, kaba işçiliği ve şematik çizgileri ile Roma Dönemi'ne ait olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Boyundan itibaren kırık olan **Kat. No. 15**, Eskişehir'deki Sivrihisar İlçesi'nin 16 km güneyinde bulunan Pessinus (Ballıhisar) kazılarında ele geçirilmiştir (lev. 20, gör. 4.15. a-b). "H Alanı" kazıları sırasında (Lambrechts, 1973, s. 108) 1.55 cm derinlikten bulunan ve Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan mermer kadın başı Kat. No. 15 ile temsil edilmektedir. "H Alanı", Hellenistik tapınağın batısında ve nehir terasında yer alan, kireçtaşı sütunlu bir *quadriporticus*'tur²⁷. Tapınak eksenine paralel olarak yapılmıştır. İlk kazıları Lambrechts tarafından yapılan alan, başlangıçta tapınak kompleksinin bir devamı olarak görülmüş ve Tiberius veya Cladius Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Ancak mimari özellikleri, duvar resimleri, seramik buluntuları ve alandaki kömür örnekleri kapsamlı şekilde incelendiğinde burundaki Geç Hellenistik kompleksin bir parçası olduğu anlaşılmıştır. MÖ 80-75 civarında yani tapınak yapısının kurulmasından yaklaşık olarak 80 yıl önce bir yangın sonucu yok olmuştur (Verlinde, 2015, s. 33). Kat. No. 15, 20-30 cm'lik kül tabakasından bulunmuştur. Mermer baş üzerinde yangın izleri bulunmaktadır (Lambrechts, 1973, s. 108). Baş hafif sağa dönük ve eğiktir.

²⁷ "H" alanı izometrik rekonstrüksiyon Verlinde, 2015, fig. 5.

Başın boyun üzerine belli bir açı ile yerleştirilmiş olması tarihlleme açısından önemli kriterlerden birisidir. Özellikle Tanagra örneklerinde görülen bu özen MÖ 3. yüzyıldan itibaren söz konusudur (Özbay, 2019, s. 68). Geriye doğru taranmış olan dalgalı ve kabarık saçlar önden bir bant ile sıkıştırılmış, başın tepesinde yükseltilerek Aphrodite düğümü olarak bilinen fiyonk şeklinde tutturulmuştur. Ense kısmında bir topuz oluşturulmuştur. Ve kulak arkalarından iki bukle inmektedir. Başın hemen tepesinde bir fiyonk şeklinde yapılan bu saç modeli MÖ 4. yüzyıldan başlayarak özellikle Hellenistik Dönem’de oldukça popülerdir. Zamanla fiyonk daha büyük, dik ve ayrıntılı hale gelmiştir. MÖ 1. yüzyılda fiyonk daha stilize hale gelmiş ve kelebek kanadına benzer şekilde işlenmiştir (Burr-Thompson, 1963, s. 42-43). Kat. No. 15 ile benzer şekilde fiyonk, ensede topuz ve kulak arkalarından bukleler inen saç modeli İtalya (Bald-Romano, 2006, 104, kat. no. 53), Satavra (Batu, 2008, 48, res. 32-33) ve Aphrodisias (Erim, 1976, s. 49, fig. 60) örneklerinde görülmektedir. Roma Dönemi’ne tarihlendirilmiş olan Satavra örneği Kat. No. 15’e göre daha yüzeysel işlenmiş olmasına rağmen benzer saç modeline sahiptir. Aphrodisias örneği daha hareketli ve derin kanallı işlenmiş, stilistik açıdan farklıdır. İtalya örneği ise özensiz matkap kullanımı nedeniyle Erken İmparatorluk Dönemi’ne tarihlendirilmiştir. Bu saç modelinin daha sonraki dönemlerde de kullanıldığını göstermektedir. Kat. No. 15’in yüzü yuvarlak ve dolgun hatlara sahiptir. Özellikle MÖ 3. yüzyılda yuvarlak formda dolgun yüzler görülmektedir (Burr-Thompson, 1963, s. 32). Gözleri kısık ve üst göz kapakları belirgin işlenmiştir. Hülyalı ve dalgın bakışlara sahiptir. Başın boyun üzerine açısal yerleşimi bu duygu durumunu destekler niteliktedir. Troia buluntuları arasında benzer kısık gözlere ve kalın üst göz kapaklarına sahip bir kadın başı bulunmaktadır (A.g.e. lev. XLI, fig. 191). Kat. No. 15’in burnu biçimli ve geniş, ağzı küçük ve dudakları etlidir. Kalın ve küçük dudaklar Hellenistik Dönem özelliğini yansıtmaktadır (A.g.e., s. 30). MÖ 2. yüzyıla ait Myrina (Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 116, fig. 839, lev. 118, fig. 865) ve Pergamon (A.g.e., lev. 134, fig. 1043) terrakotaları arasında Kat. No. 15 ile benzer şekilde kalınlaşmış göz kapakları, küçük ve dolgun dudaklar, dolgun yüz hatları ve derin hatlarda birbirinden ayrılmış saç buklelerine sahip eserler görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Kat. No. 15’in MÖ 80-75 civarında bir yangın tabakasında

bulunmuş olmasının yanında Hellenistik Dönem özellikleri göstermesi ve benzer örnekler dikkate alınarak eser MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmelidir.

4.2. EROS HEYKELCİKLERİ

Kanatlı tanrı Eros, MÖ 5. yüzyılda pişmiş toprak figürinlerde görülürken MÖ 4. yüzyıldan itibaren serbest yontularda da yer almış ve tüm Akdeniz dünyasında yaygın olarak betimlenmiştir. Hellenistik ve Roma Dönemleri boyunca sevilerek kullanılan bir karakterdir (Ammerman, 2002, s. 155; Çekilmez, 2016, s. 298). Eros figürinleri çeşitli kutsal alanlarda adak eşyası olarak, yetişkin veya çocuk mezarlarında ise mezar hediyesi olarak kullanılmışlardır (Ammerman, 2002, s. 155). Mezar buluntusu olarak görülen Erosların mezar sahibine ölümden sonraki hayatta rehberlik ettiği ve koruyucu görev üstlendiği düşünülmüştür. Giyinik veya çıplak olarak tasvir edilmiş olabilirler. Bazen çeşitli hayvanlarla görülen Eros, otururken veya ayakta bir nesneye dayanırken betimlenmiştir (Çevirici-Coşkun, 2019, s. 42-43).

Bu çalışma kapsamında iki adet Eros heykelciği değerlendirilmiştir. Birisi pişmiş toprak (Kat. No. 16) ve diğeri boynuz/kemikten üretilmiş (Kat. No. 17) olan Eros figürinlerinde yuvarlak ve profilli alçak kaide kullanılmıştır. Makara formundaki bu yuvarlak kaidelerin kökeni Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönemlerinde tanınan ve kullanılan “*salt-cellar*” ya da “*tuzluk*” olarak bilinen kap formudur. Figürin kaidesi olarak Tarent mezarlarında sıkça karşılaşılmıştır (Işın, 2007, s. 54). MÖ 3. ve 2. yüzyıllarda pişmiş toprak figürinlerde sıkça karşılaşılan makara kaidenin kökeninin bronzdan yapılmış olan Boston Aphrodite heykeli olabileceği de düşünülmektedir (Özbay, 2019, s. 62). Pişmiş topraktan çift kalıp tekniği ile içi boş olarak üretilmiş olan Kat. No. 16’da yanlardan kalıpların birleşim yeri belli olmaktadır. Pişirme deliği bulunmayan eserde kaidenin altı açıktır ve kaide, gövde ile aynı kalıptan çıkmadığıdır. Kanatlar olasılıkla sonradan eklenmiştir. Arkasında kalçanın hemen üzerinde ve altında iki küçük delik bulunmaktadır. Başında ve gövdesinde yer yer kırmızı boya izleri görülmektedir. Kat. No. 17 kırılğan yapılı malzemesi ile dikkat çekmektedir.

4.2.1. Uyuyan/Uykulu Eros

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde iki adet Eros heykelciği bulunmaktadır. Bunlardan ilki **Kat. No. 16** ile temsil edilen “Uyuyan/Uykulu Eros” tur (lev. 21, gör. 4.16. a-b-c). Eros, ayakta, oturarak ya da uzanmış şekilde uyurken gösterilebilmektedir. Ayakta ve bir meşaleye yaslanırken uyuyan Eroslar (LIMC III, 1986, fig. 790, 791) Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle lahitlerde ve mezar kabartmalarında daha sık uygulanmıştır (Richter, 1915, s. 90)²⁸. Bir kaya kütlesi üzerinde oldukça rahat şekilde uzanmış uyuyan Eros betimleri daha çok Hellenistik Dönem'de görülmüştür (Richter, 1915, s. 90, no. 132)²⁹. Bir kaya formasyonu üzerinde oturarak uyuyan Eroslar genellikle dizlerinden birini kendine doğru çekmiş, iki elini bu dizinin üzerine koymuş ve başını ellerine dayamıştır (Goldman, 1950, lev. 221, fig. 109, lev. 222, fig. 117; LIMC III, 1986, fig. 789 c; Mollard-Besques, 1972, lev. 216, fig. c; Winter, 1903a, s. 210, fig. 10). Bu tipte yapılmış pişmiş toprak figürinlerin en erken örneği Ludwing Museum'daki AK0279 nolu eser olarak gösterilmektedir. Anadolu buluntusu olan eser Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmiştir. Eserde Erken Hellenistik Dönemle birlikte görülen kontropost duruş özellikleri görülmektedir. Baş, omuzlar ve bacaklar farklı yönlere bakmaktadır (Çekilmez, 2016, s. 305). Kat. No. 16, yuvarlak ve iki adet yiv ile profillendirilmiş olan alçak bir kaide üzerinde oturur şekilde tasvir edilmiştir. Olasılıkla bir kaya formasyonu üzerinde oturan figür çıplaktır ve kanatları vardır. Sol bacak dizden bükülerek yukarı çekilmiştir. Sağ bacak ise serbest bırakılarak kaidenin sağ tarafına basmaktadır. Bacakların arasında oturuş biçiminden kaynaklanan mesafe söz konusudur. Figürün sağ kolu dirsekten bükülerek sol omzunu tutmuş durumdadır. Sol kol ise vücuttan hafifçe ayrılmış olup eli sol bacağındadır. Kolların pozisyonu nedeniyle yukarıda bahsedilen örneklerden ayrılmaktadır. Genellikle iki kol dirsekten kırılarak diz üzerine koyulurken Eskişehir örneğinde farklı konumlandırılmıştır. Smyrna agorası buluntularından MÖ 1. yüzyıla tarihlendirilmiş Eros/Hypnos? ile benzerlik göstermektedir (Şahin ve Taşlıalan

²⁸ Kütahya Müzesi, Amazonlar Lahdi üzerinde bulunan Eros betimleri bu tipte gösterilmiş olup lahit MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Türktüzün, 1991, s. 85).

²⁹ En iyi korunmuş örneklerden birisi Metropolitan Müzesi'nde bulunmaktadır (Hanfmann, 1963, fig. 7; LIMC III, 1986, fig. 780a).

2010, s. 237, res. 35). Sağ kolun omuz üzerinde olması, saç kıvrımları ve tombul vücut hatları ile Eskişehir örneğine benzemektedir. Ancak Smyrna eseri Şahin ve Taşlıalan tarafından benzer örneklerle dayanarak ayakta olduğu ve sol koluyla ters duran bir meşaleye dayandığı şeklinde yorumlanmıştır. Burada Eros'un Hypnos-Somnus sıfatıyla gösterildiği düşünülmüştür (A.g.e., s. 197). Kat. No. 16'nın ayak ve el bilekleri ile her iki kolunun pazuları üzerinde halka şeklinde aksesuarlar (bilezik) bulunmaktadır. Vücudu genel anlamda dolgun hatlara sahiptir. Pergamon terrakottaları arasında Eskişehir örneği ile benzer şekilde oturan Eros figürini (Kielau, 2018, lev. 34, fig. 573) MÖ 50'den önceki bir tarihe ait olmalıdır. Bir kuş üzerinde oturduğu düşünülen Eros'un sol bacağı yukarı çekilmiş, sağ bacağı ise serbest şekilde aşağı sarkıtılmıştır. Oldukça dolgun vücut hatlarına sahiptir. Kat. No. 16'nın kabarık ve dalgalı saçları kulaklarını kapatmaktadır. Boynu kısa ve kalın, yüzü yuvarlak ve yanakları etlidir. Uyurken gösterilen Eros'un gözleri kapalı, göz kapakları belirgin, burnu geniş ve burun delikleri büyük, ağız küçük, dudakları dolgundur. Benzer dalgalı saç modeli ve dolgun, yuvarlak yüz hatlarına sahip bir çocuk başı Priene terrakottaları arasında bulunmaktadır (Mendel, 1908, s. 2223; Rumscheid, 2006, lev. 139, kat. no. 323). Ayrıca Tarsus örneklerinde benzer uyuklu halde Eros figürleri görülmektedir (Goldman, 1950, lev. 221, fig. 109, lev. 222, fig. 117). Esere arkadan bakıldığında sadece kalça belirginleştirilmiştir. Boynu işlenmemiş, kafa direkt gövde üzerine oturtulmuştur. Birebir benzeri bulunmamakla birlikte yukarıdaki tipolojik incelemeler sonucunda Kat. No. 16 için Roma Dönemi'ne ait olduğunu söylemek uygun olacaktır. Elleri dizlerinin üzerinde birleştirerek uyuyan Eros betimlemeleri ve benzer saç işlenişleri Hellenistik Dönem özelliği gösterirken (İnan, 1975, s. 140) Eskişehir örneğinin durağan yapısı Roma Dönemi'ne işaret etmektedir. İkonografideki kolların hareketindeki değişiklik ve kullanılan aksesuarlar Hellenistik geleneğin dejenere olduğunu göstermektedir.

4.2.2. Oturan Eros

Kat. No. 17 ile temsil edilen boynuz/kemikten üretilmiş olan Eros heykelciği, Pessinus kazıları sırasında bulunmuştur (lev. 22, gör. 4.17. a-b-c). "D Alanı" olarak isimlendirilen bölgenin D11 numaralı açmasından 1971 yılı sezonunda ele geçmiştir (Lambrechts, 1973, s. 109). D Alanı, teras duvarları,

basamakları ve sütun kaideleri ile bir dizi mimari parçadan oluşmaktadır (Krsmanovic, 2018, s. 484). Temel açmasında Geç Hellenistik Dönem seramikleri ve kandilleri bulunmuştur. Tarihlendirmenin zor görüldüğü alan için Hellenistik Dönem terminus ante quemdir. Ancak D11 açması tanımlanabilir mimari parçalar ve seramik buluntular nedeniyle tarihlemede daha net bilgiler sunmaktadır. Açmada MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiş olan korniş ve arşitrav parçaları bulunmuştur (A.g.e., s. 487). Heykelcik yuvarlak ve yivler ile profilendirilmiş bir kaide üzerinde oturur şekilde tasvir edilmiştir. Kaidenin altı açıktır ve çevresinde eşit aralıklarla delikler bulunmaktadır. Lambrechts, bu parçanın aslında bir asa ya da bastonun başını süsleyen bir aksesuar olduğunu söylemiştir (Lambrechts, 1973, s. 109). Olasılıkla kaide çevresindeki delikler eseri ahşaba monte etmek için açılmıştır. Çıplak olan figürün oturduğu kütle üzerinde çiçek motifleri yer almaktadır. Bacakları dizden bükülmüş, ayakları ise detaylandırılmamıştır. Dizlerinin arasında olasılıkla bir hayvan tutmaktadır. Malzemenin kırılğan yapısı nedeniyle gövdesi büyük oranda tahrip olmuştur. Çocuk figürlerinde olduğu gibi Eroslar da günlük hayatta hayvanlarla oynarken betimlenmişlerdir (Çekilmez, 2014, s. 65). Köpek, horoz, geyik ve kaz gibi hayvanlarla oynarken gösterilmiş, bazen yunus, kuş gibi hayvanların sırtına binmiş ya da hayvanlara yiyecek verirken görülmüştür (Ammerman, 2002, s. 156). Figürinlerde hayvanlarla birlikte yapılmış ilk örnekler Klasik Dönem öncesinde kadınlarda, erkek ve kız çocuklarında görülmektedir (Winter, 1903a, s. 78). Hellenistik Dönem boyunca ağırlıklı olarak mezar stellerindeki çocuklarda görülmüş, Roma Dönemi boyunca da sevilerek kullanılmıştır (Çekilmez, 2014, s. 66). Figürün başı öne doğru eğilmiş ve hafif sağa doğru yatırılmıştır. Bununla vücutta zorlama bir hareket söz konusudur. Boynu yok denecek kadar kısadır. Yüzü yuvarlak şekilde olup yanakları dolgundur. Göz bebekleri oyularak işlenmiştir ve üst göz kapaklarına yakındır. Kıvrıkcık ve kısa saçları vardır. Benzer saç kıvrımlarına ve göz işçiliğine sahip örnekler Tarsus'ta görülmektedir (Mollard-Besques, 1972, lev. 351, fig c; Goldman, 1950, lev. 248, fig. 504, lev. 249, fig. 513, 516). Eskişehir örneğinin dudakları Goldman tarafından "Eros yayı" olarak tanımlanan görüntüye sahip olup üst dudaktaki yay belirgindir (Goldman, 1950, s. 371). Bu tipte yapılmış bir diğer Eros başı Side örnekleri arasındadır (İnan, 1975, kat. no. 98). Tombul ve sevimli bir çocuk olarak tasvir edilen Erosların Hellenistik Dönem geleneği olduğu

düşünülmektedir (İnan, 1975, s. 158). Kat. No. 17’de bu gelenek uygulanmaya ve eserin yüzü sempatik bir ifadeye gösterilmeye çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. Tarsus ve Side’de görülen Roma örneklerinin saç işçiliği değerlendirildiği zaman Kat. No. 17’nin daha erken bir döneme işaret ettiğini söylemek mümkündür. Doğal olmayan saç ve yüz işçiliği ile oturma eylemi ve başının açısıyla görülen vücuttaki zorlama hareket büyük oranda tahrip olmuş durumdaki eseri MS 1. yüzyıla yakınlaştırmaktadır. Nitekim eserin bulunduğu tabaka da bu tarihi destekler niteliktedir.

4.2.3. Eros Figürlü Kabartmalı Levha

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi’nde bulunan ve Eros konulu eserlerden sonuncusu **Kat. No. 18** ve **Kat. No. 19** ile değerlendirilen fildişinden yapılmış olan kabartmalı levhalardır (lev. 23, gör. 4.18. - 4.19.). Alpu Kocakızlar Tümülüsü kazıları sırasında diğer mezar hediyeleri ile birlikte mezar odasından bulunmuşlardır. Tümülüs, Devlet Su İşleri’nin çalışmaları sırasında tesadüfen keşfedilmiş ve Eskişehir Müzesi ekipleri tarafından kurtarma kazıları başlatılmıştır. Eskişehir Alpu ilçesinin 3 km kuzeybatısında yer alan tümülüsün çapı 80 m, yüksekliği 6 m’dir. Tümülüsün yeri Phrygia Epiktetos bölgesinde, Midaeum (Karahöyük) ile Accilaeum (Uyuztepe) arasındadır. Dorylaion’dan (Eskişehir) Ancyra’ya (Ankara) ve Pessinus’a (Ballıhisar) giden başlıca Roma yolları üzerinde konumlanmıştır (Atasoy, 1974, s. 255). Mezar odasının içinden devamlı fışkıran su kazı işlemini zorlaştırmış ve bazı buluntulara zarar vermiştir. Tümülüsün aristokrat bir aileye ait olduğu düşünülmektedir. Bulunan duvarların, fresklerin, adak eşyalarının, kandillerin ve üç sikkenin işçiliği değerlendirildiği zaman Geç Hellenistik - Erken Roma Dönemlerine ait olduğu ve birkaç nesil boyunca kullanıldığı görülmektedir (A.g.e., s. 262).

Kat. No. 18 ve Kat. No. 19 ahşaptan yapılmış bir takı/mücevher kutusu üzerine monte edilmiş olmalıdır. Kat. No. 19 üzerinde bulunan delikler bu görüşü desteklemektedir. Kazı çalışmaları sırasında üçüncü bir plaka daha bulunmuştur ve onun da üzerinde delikler vardır. Eskişehir Müzesi’nde envanter numarası olmadan korunmaktadır. Bu iki levhanın yanı sıra kutunun diğer yüzü olduğu düşünülen parça üzerinde yangın izleri bulunmakta olup büyük kısmı

tahrip olmuştur (Çalık-Ross, 2002, s. 149-150)³⁰. Fildişi plakaların beraberinde tarak, iğne gibi objelerin de yer almış olması mezar sahibinin bir kadın olduğunu göstermektedir (Atasoy, 1974, s. 260; Çalık-Ross, 2013, s. 149). Dikdörtgen şeklindeki kabartma levhalardan Kat. No. 18 üzerinde müzik aletleri çalan üç adet Eros figürü bulunmaktadır. Kat. No. 19’da bir kaya kütlesi üzerinde oturan Eros ve karşısında uçmakta olan bir kuşu tutan Eros betimi yer almaktadır. Her iki levhada da Erosların boyları oldukça kısa, vücutları ise dolgun gösterilmiştir. Boyunları yok denecek kadar kısadır. Düz çizgiler halindeki saçları diadem ile toplanmış, bandın altından kıvrıkcık ve kabarık şekilde çıkarak kulaklarını kapatmıştır.

Benzer şekilde diademli saç modeline ve kıvrımlarına sahip olan Eros betimlerinden birisi Boiotia’dan bulunmuş kemikten yapılmış pyxis üzerinde yer almaktadır (<https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010281553>, 05.06.2022). Roma Dönemi’ne ait eserde saç kıvrımlarının Eskişehir örneğine göre daha plastik işlendiği görülmektedir. Ayrıca oturuştaki zorlama hareket Boiotia örneğinde daha belirgindir. Yine pyxisler üzerinde yer alan benzer Eros örneklerinden iki tanesi fildişinden yapılmış olup MS 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir (<https://art.thewalters.org/detail/33212/erotes-2/> ve <https://art.thewalters.org/detail/36812/erotes/>, 05.06.2022). Pyxisler ve Eskişehir örneği üzerindeki Erosların vücut yapısı incelendiği zaman kısa ve dolgun yapıları benzer görünmektedir. Eskişehir’de her iki levha üzerinde de gözlerin etrafındaki oyuklar derindir. Aynı durum pyxisler üzerindeki Eros betimleri için de geçerlidir. Ancak Eskişehir’deki Erosların daha sevimli ve sempatik göründüklerini söylemek mümkündür. Bu durum Eskişehir örneklerini Hellenistik Dönem’e yakınlaştırmaktadır. Kat. No. 19 üzerindeki oturan Eros figürininde karnın, oturma pozisyonuna uygun şekilde betimlenmesi ve pyxisler üzerindeki göre daha başarılı olması Hellenistik gelenek etkisinde kalındığını bir kez daha göstermektedir. Ancak Kat. No. 18’de ortada aulos çalan Eros’un vücut oranlarının uyumsuz olması ve profilden tasvir edilmesine rağmen gövdenin önden gösterilmesi Roma Dönemi’nde yaşanan dejenerasyonun etkisi gibi görünmektedir. Aynı durum Kat. No. 19’daki elinde kuş tutan Eros için de geçerlidir. Bacak ve kolların profilden görünmesine karşın

³⁰ Üçüncü kabarmalı levha için bkz. Çalık-Ross, 2002, s. 152, fig. 5.

karnı da gösterilmiştir. Bir diğer benzer fildişi plaka Louvre Müzesi'nde bulunmaktadır (Courajod ve Molinier, 1885, s. 41-42; <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010280814#>, 05.06.2022). MS 1. yüzyılın son çeyreği – MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiş olan iki fildişi plaka Eskişehir örneği ile ikonografik açıdan oldukça benzerdir. Üzerinde aplik delikleri bulunan Louvre örneği plakalarda müzik aletleri çalan ve dans eden Eroslar görülmektedir. Benzer proporsiyon özellikleri göstermelerine rağmen Louvre'da saçlar, kanatlar, karın üzerindeki çizgiler daha yüzeysel işlenmiştir. Kat. No. 18'in sonunda elinde meşale tutarken arkasına dönmüş olan figür ile Louvre plakalarından ilkinde sahnenin sonunda arkasına dönmüş olan figür karşılaştırıldığı zaman Louvre'da vücuttaki zorlama hareket daha fazla hissedilmektedir. Baş ve gövde estetikten uzak şekilde geriye dönerken bacaklar ve kollar profilden gösterilmiştir. Bu durumda Eskişehir örneğinin daha erken bir döneme ait olduğunu söylemek mümkündür.

Kat. No. 18 ve Kat. No. 19'un stilistik ve tipolojik özellikleri incelendiği zaman ve benzer örnekler ile karşılaştırılınca hem Hellenistik Dönem hem de Roma Dönemi özelliklerini bir arada yansıttığı görülmüştür. Ayrıca bulundukları Alpu Kocakızlar Tümülüsü mezar odasında yer alan diğer buluntularla yapılan tarihlendirme de göz önünde bulundurulduğunda Eros figürlü kabartmalı plakaların MÖ 1. yüzyıl ile MS 1. yüzyıl aralığına tarihlendirilmesi gerekmektedir.

4.3. KATALOG

KAT. NO. 1

Aphrodite Heykelciği (lev. 6, fig. 1 a-b)

Tip: Aphrodite Anadyomene

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-249-72

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Alpu Kocakızlar Tümülüs Kazısı, 22.09.1972.

Ölçüler: H: 28,5 cm K: 5 cm

Buluntu Durumu: Devetüyü renginde hamurdan, çift kalıp tekniği ile içi boş olarak üretilmiştir. Diz üzerinden ikiye kırılan heykelcik yapıştırılmak suretiyle restore edilmiştir. Yine gövdenin sağ tarafı ile sol el kırık ve eksiktir. Eserin

üzerindeki boyalar tamamen dökülmüş olup, yalnız başörtüsünün ön kısmında pembe renkte boya izleri kalmıştır.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Atasoy, 1974, lev. 53, fig. 15; Çalık-Ross, 2013, fig. 3; Goldman, 1950, lev. 212, fig. 11; Kaplan, 2009, lev. 10, kat. no. 34; Kasapoğlu, 2015, lev. 29, kat. no. 7; lev. 29, kat. no. 8; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 148, no. 1144; LIMC II, 1984, fig. 672; Mollard-Besques, 1971, lev. 54, fig. b; lev. 156, fig. c; lev. 339, fig. g. Gövde üzerindeki tümsekler için bkz. LIMC II, 1984, fig. 779; Mollard-Besques, 1971, lev. 121, fig. b; Töpperwein, 1976, lev. 35, fig. 212; Winter, 1903a, s. 220, fig. 5.

Tanım: Üst ve alt kısmında iki profili olan dikdörtgen bir kaide üzerinde ayakta durmaktadır. Figürün vücut ağırlığı sağ bacak tarafından taşınırken, sol bacak biraz öne atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Eserin üst bedeni tamamen çıplak olup göğüsleri belirgindir. Kalçasından itibaren bacaklarını saran ve genital bölgesinin hemen üzerinde düğümlenen bir himation giymiştir. Kıyafetinin altından diz kapağı görülebilmektedir. Etek uçlarının dışına çıkan ayakları

kabaca işlenmiş ve detaylandırılmamıştır. Ayrıca iki göğsünün arasında ve gövdenin sol aşağısında iki küçük tümsek görülmektedir. Kollar dirsekten bükülmüş ve omuz hizasından itibaren yukarı kaldırılmıştır.

Başında bir stephane ve başörtüsü vardır. Örtü iki yana, omuzlarının üzerine dökülmüştür ve yukarı kaldırdığı elleriyle örtünün uçlarını tutmaktadır. Saçları ise düz çizgiler ile ortadan ikiye ayrılmış ve arkada bir topuz oluşturulmuştur. Öndeki saçlar dalgalar halinde çene hizasına kadar inmektedir. Uzun bir boyna sahip figürün kolyesi bulunmaktadır. Baş hafifçe sağa doğru yönelmiştir. Dolgun bir yüze sahiptir. Göz detayları çok belirgin değilken birbirine yakındır. Burnu geniş, ağzı küçük, dudakları etlidir. Yüzde hafif bir gülümseme algılanmaktadır. Eserin arka tarafı işlenmemiş olup pişirme deliği mevcut değildir.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl – MS 1. yüzyıl.

KAT. NO. 2

Aphrodite Heykelciği (lev. 7, fig. 2 a-b-c)

Tip: Aphrodite Anadyomene

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-42-08

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Seyitgazi Müzesi'nden devredilmiştir, 2008.

Ölçüler: H: 21,5 cm G: 5,4 cm K: 4,3 cm

Buluntu Durumu: Devetüyü rengi hamurdan çift kalıp tekniği ile içi boş olarak üretilmiştir. Üzerinde yer yer kireç patina kaplıdır. Omuzdan itibaren her iki kolu ile sağ ayağı kırık ve eksiktir.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Çevirici-Coşkun, 2019, kat. no. 4-8; Işın, 2007, lev. 142, fig. 20; Kasapoğlu, 2015, lev. 29, kat. no. 7, lev. 29, kat. no. 8; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 148, no. 1144; Töpperwein, 1976, lev. 34, fig. 207; Winter, 1903a, s. 212, fig. 4.

Tanım: Ayakta betimlenen figürün vücut ağırlığı sağ bacak tarafından taşınırken, sol bacak biraz öne atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Sol ayağın ileriye doğru atılmasıyla sağ kol hafif düşük, sol kol ise yukarıda kalmıştır. Böylece kontropost duruş oluşmuştur. Eserin üst bedeni tamamen çıplaktır. Kalçasından itibaren bacaklarını saran ve genital bölgesinin hemen altında düğümlenen bir himation giymiştir. Kıyafet ayaklara kadar uzanır. Etek uçlarının dışına çıkan ayakları kabaca işlenmiş ve detaylandırılmamıştır. Göğüsleri ve göbek deliği belirgin değildir.

Saçları ortadan ikiye ayrılmış ve geriye doğru taranmıştır. Kalın bir boyun üzerindeki baş hafifçe kendi soluna yönelmiştir. Dolgun ve yuvarlak bir yüze sahiptir. Figürün yüz uzuvları stilize olarak işlenmiştir. Alt ve üst göz kapakları belirgin, burnu geniş, ağzı küçük ve dudakları etlidir. Eserin arka tarafı işlenmemiş olup pişirme deliği mevcut değildir.

Tarih: MÖ 1. yüzyılın sonu – MS 1. yüzyılın ilk yarısı.

KAT. NO. 3

Aphrodite Heykelciği (lev. 8, fig. 3 a-b-c)

Tip: Aphrodite Anadyomene

Cinsi: Bronz

Müze Env. No: A-112-77

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 23.09.1977. (Kayseri’de bulunmuştur.)

Ölçüler: H: 6,6 cm G: 2,6 cm Ağırlık: 100 gr

Buluntu Durumu: Döküm tekniği ile içi dolu olarak üretilmiştir. Sarı metal üzerinde siyah patina oluşmuştur. İyi korunmuş olan heykelciğin ayakları bilek

üzerinden itibaren eksiktir.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Bieber, 1955, fig. 604; Burkhalter, 1990, s. 56, fig. 2; Giuliano, 1981, s. 310, fig. IV, 23; Havelock, 2007, fig. 29; Kızgut, 2004, lev. 81, fig. c, d; LIMC II, 1984, fig. 424, fig. 425.

Tanım: Tamamen çıplak ve ayakta tasvir edilen figürün vücut ağırlığı sağ bacak tarafından taşınırken, sol bacak biraz öne atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Bu hareketle birlikte sol ayağın yere parmak uçlarında bastığı düşünülmektedir (Kızgut, 2004, s. 241-242). Bacaklardaki duruş omurgaya da yansıtılmış ve vücuda “S” kıvrımı verilmiştir. Her iki kolunu dirsekten kırarak havaya kaldıran figür, ortadan ikiye ayrılan uzun saçlarını tutmaktadır. Sağ kol gövdeye daha yakın ve sağ el diğerine oranla daha aşağıdadır. Sol kol ise gövdeden ayrık şekilde havaya kaldırılmış ve saç buklesini daha yukarıdan kavramıştır. Gövde oldukça dolgun fakat orantılıdır. Göğüsler belirgin olup uçları deliktir.

Kısa bir boyun üzerindeki baş sola doğru dönerken hafif yukarı bakar durumdadır. Düz saçları ortadan ikiye ayrılmıştır. Figürün yüzü dolgun ve yuvarlakken yüz uzuvları aşınmış durumdadır. Gözleri büyük ve yuvarlak olup deliklerle belirginleştirilmiştir. Burun kemerli, ağız ise küçüktür. Ayakları eksik olan figürün bir kaidesi olup olmadığı bilinmemektedir. Eserin arka kısmı da aynı kalitede işlenmiştir. Kalçası vücut ile orantılı ve dolgundur.

Tarih: MS 2. yüzyıl – MS 3. yüzyıl.

KAT. NO. 4

Heykel Eli

Tip: Aphrodite Anadyomene (lev. 9, fig. 4 a-b-c-d)

Cinsi: Mermer

Müze Env. No: A-316-67

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 06.11.1967.

Ölçüler: H: 12,5 cm G: 8,9 cm

Buluntu Durumu: Mermerden yapılmış ve bilekten itibaren korunmuştur. Başparmak hariç diğer parmakların uçlarında kırıklar mevcuttur.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Saçını benzer açıdan tutuyor olabilecek Anadyomene örnekleri; Bieber, 1955, fig. 605; Havelock, 2007, fig. 30; LIMC II, 1984, fig. 667.

Tanım: Bir kadın heykeline ait olan ve bilekten itibaren kopmuş eldir. İnce grenli beyaz mermerden yapılmış eldeki parmaklar ustaca ve oldukça zarif şekilde işlenmiştir. El, bir saç tutamını kavramaktadır. Saç tutamı avuç içinde işlenmemişken, elin üst kısmında yani avuç dışındaki kısımlarda örgü şeklinde gösterilmiştir.

Tarih: Roma Dönemi.

KAT. NO. 5

Aphrodite Heykelciği (lev. 10, fig. 5 a-b-c)

Tip: Aphrodite Louvre-Neapel

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-15-73

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Bursa Müzesi'nden devredilmiştir, 05.02.1973.

Ölçüler: H: 22,2 cm G: 6,3 cm

Buluntu Durumu: Kiremit rengi hamurdan, çift kalıp tekniği ile içi boş olarak üretilmiştir. Eserin tamamı korunmuş durumdadır.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Aydın-Tavukçu, 2006, lev. 28, kat. no. 37; Aydın-Tavukçu ve Coşkun, 2018, lev. 1, fig. 4; Kaplan, 2009, lev. 9, kat. no. 31; Kasapoğlu, 2015, lev. 26, kat. no. 1; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 148, no. 1142; Mollard-Besques, 1963, lev. 14, fig. a, b; Winter, 1903a, s. 214, fig. 1, 6. Benzer kaideler için bkz. LIMC II, 1984, fig. 404; Mollard-Besques, 1963, lev. 13, fig. b, lev. 14, fig. d.

Tanım: Figür dikdörtgen bir kaide üzerinde ve ayakta tasvir edilmiştir. Yüz ve kıyafetlerdeki detaylar tamamen silinmiş olup daha şematik görünmektedir. Kaidenin üzerinde bir yunus balığı kabartması yer almaktadır. Çapraz şekilde duran balığın kafası sağ alt köşeye doğruyken, kuyruğu sol üst köşeye doğru uzanmaktadır. Ayaktaki figürün vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınırken, sağ bacak biraz öne atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Sağ kol gövdeden ayrılıp dirsekten bükülerek havaya kaldırılmış, böylece vücudunun arkasındaki himationunu öne doğru çekmektedir. Sol kol ise dirsekten hafif bir şekilde kırılmış ve himation ile birleştirilmiştir. Olasılıkla kıyafeti sol kol üzerinden aşağıya doğru sarmaktadır. Bacaklar vücudun arkasındaki manto ile birleştirilmiş ve destek sağlanmıştır. Ayaklar detaylandırılmamıştır.

Figürün başı yuvarlak şekildedir ancak burun dışındaki uzuvlar tamamıyla kaybolmuş durumdadır. Bu nedenle göz, ağız ve saç detayları görünmemektedir. Eserin arka tarafı işlenmemiştir. Sırtında pişirme deliği mevcuttur.

Tarih: Roma Dönemi.

KAT. NO. 6

Aphrodite Heykelciği (lev. 11, fig. 6 a-b-c)

Tip: Aphrodite Louvre-Neapel

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-34-76

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 15.03.1976.

Ölçüler: H: 35 cm G: 9,7 cm

Buluntu Durumu: Çift kalıp tekniği ile içi boş olarak üretilmiştir. Başı kırılmış ve sonradan başka bir baş eklenmiştir. Başında, gövdesinde ve bel hizasında

bulunan kırıkların yapıştırılması suretiyle birleştirilerek restore edilmiştir. Yüzeysel dökülmeler olmuştur.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Aydın-Tavukçu, 2006, lev. 28, kat. no. 37; Burn ve Higgins, 2001, lev. 80, no. 2482; Burr-Thompson, 1963, lev. LV, fig. 281; Çevirici, 1998, lev. 9, kat. no. 19; Kasapoğlu, 2015, lev. 26, kat. no. 1; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 93, no. 670, lev. 148, no. 1142; Mendel, 1908, lev. 13, fig. 9, no. 1891; Mollard-Besques, 1971, lev. 118, fig. f; Özgan, 2013, s. 104, fig. 106-107, s. 105-106, fig. 112; Töpperwein, 1976, lev. 50, fig. 349; Winter, 1903a, s. 214, fig. 6.

Tanım: Kareye yakın dikdörtgen ve yüksek bir kaide üzerinde ayakta duran, khiton ve himation giyimli Aphrodite heykelciğidir. Kenarları profilili olan kaide üzerinde yay şeklinde gırlant motifli bulunmaktadır. Figürün vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınırken, sağ bacak serbest bir şekilde geriye atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Bu bacak hareketi ile vücutta bir esneme görülmektedir. Sağ kol gövdeden ayrılp dirsekten bükülerek havaya kaldırılmış olup böylece vücudunun arkasındaki himationunu öne doğru çekmektedir. Sol kol vücuda birleşik ve hafifçe dirsekten bükülmüş durumdadır. Vücudun arkasından uzanan himation sol kolun dirsek altından sarılarak aşağıya sarkıtılmıştır. Figürün üzerine giydiği khiton sol göğsü açıkta bırakmıştır. Elbise kıvrımları altından vücut hatları görülmekte ve bacak hareketi hissedilmektedir. Etek altından çıkan detaylandırılmamış parmak uçları görülmektedir.

Figürün baş kısmının kırılmış olduğu ve sonradan yeni bir baş eklendiği anlaşılmaktadır. Önden dairesel kabartmalar şeklinde, adeta bir başlık gibi ve doğallıktan uzak görünen saçlar, geriye doğru düz hatlar ile taranarak ensede bir topuz oluşturmuştur. Kulaklarında dairesel küpeler yer almaktadır. Yuvarlak bir yüzü olan heykelciğin yanakları etli, göz kapakları belirgin, burnu geniş, ağzı küçük ve dudakları dolgundur. Eserin arka tarafı işlenmemiştir. Sırt kısmında pişirme deliği mevcuttur.

Tarih: MS 1. yüzyıl.

KAT. NO. 7

Aphrodite Heykelciği (lev. 12, fig. 7 a-b-c)

Tip: Aphrodite Louvre-Neapel

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-35-76

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 15.03.1976.

Ölçüler: H: 32,5 cm G:14,5 cm

Buluntu Durumu: Çift kalıp tekniği ile içi boş olarak yapılmış olan bir heykelciğdir. Vücudun diğer bölümleri gibi baş da kırık olan kısımların birleşmesiyle restore edilmiştir. Yüzey çok aşınmıştır ve sırtında da kırıklar mevcuttur.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Çevirici, 1998, lev. 10, kat. no. 20; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 93, fig. 670, lev. 148, fig. 1142; LIMC II, 1984, fig. 225, 237; Mollard-Besques, 1963, lev. 12, fig. a, b; Töpperwein, 1976, lev. 51, fig. 362; Winter, 1903a, s. 214, fig. 5, 6.

Tanım: Figür, profil ve dikdörtgen şeklindeki alçak bir kaide üzerinde ayakta durmaktadır. Chiton ve himation giyimli heykelciğin vücut hatları kıyafet kıvrımlarının altından hissedilmektedir. Vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınırken, sağ bacak serbest bir şekilde geriye atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Sağ kol gövdeden ayrılarak dirsekten bükülerek havaya kaldırılmış olup böylece vücudunun arkasındaki himationunu öne doğru çekmektedir. Gövdenin sol tarafında, kıyafet üzerinde dört adet yuvarlak tümsek yer almaktadır. Sol kol vücuda birleşik ve hafifçe dirsekten bükülmüş durumdadır. Vücudun arkasından uzanan himation sol kolun dirsek altından aşağıya sarkıtılmıştır. Sol elinde ileriye doğru hafifçe uzattığı yuvarlak bir nesne vardır. El parmakları bitişik şekilde nesneyi kavramıştır. Figürün üzerine giydiği chiton sol göğsü açıkta bırakmıştır. Ayaklar detaylandırılmamıştır.

Figürün saçları ortadan ikiye ayrılmış ve yatay yivler şeklinde işlenmiştir. Geriye doğru taranan saçlar ensede bir topuz oluşturmuştur. Ayrıca şakakların üzerinde ve başının tam tepesinde üç yuvarlak çıkıntı vardır. Bu çıkıntılar olasılıkla kıyafetle birleşmiş olan başörtüsünü tutan bir saç aksesuarıdır. Alnı oldukça dardır. Yüzü oval şekilde olup uzuvların detayları kaybolmuş durumdadır. Göz kapakları belirgin, burnu geniş, ağız detayı ise görünmemektedir. Eserin arkası da işlenmiştir. Kıyafet kıvrımları doğrusal çizgiler halinde kaideye kadar devam etmektedir. Sırtında pişirme deliği mevcuttur.

Tarih: MS 1. yüzyıl.

KAT. NO. 8

Aphrodite Heykelciği (lev. 13, fig. 8 a-b-c)

Tip: Knidoslu Aphrodite

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-1-81

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 15.12.1980.

Ölçüler: H: 27,2 cm G: 11,3 cm K: 5,5 cm

Buluntu Durumu: Kiremit rengi hamurdan, çift kalıp tekniği ile içi boş olarak üretilmiştir. Heykelciğin alt kısmı bilek üzerinden kırık ve eksik olup korunabilen kısımlar yapıştırılmak suretiyle restore edilmiştir.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Aydın-Tavukçu, 2006, lev. 27, kat. no. 34; Çekilmez, 2014, lev. 17, K.2; Işın, 2007, lev. 143, fig. 21; Kasapoğlu, 2015, lev. 27, kat.no.3; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 93, fig. 669, lev. 149, fig. 1148; Mendel, 1908, lev. 13, fig. 4, no. 3049; Mollard-Besques, 1963, lev. 15, fig. e, f, lev. 17, fig. a-c; Winter, 1903a, s. 216, fig. 4.

Tanım: Ayakta duran figür çıplaktır. Vücut ağırlığı sağ bacak tarafından taşınırken, sol bacak biraz geriye atılarak dizden bükülmüştür. Bu duruş vücuda enseme sağlamıştır. Dirsekten kırarak yukarı kaldırdığı sağ kolunun üzerinden sarkan elbisesi yanındaki hydrianın üzerine dökülmektedir. Kıyafet vazounun ağız kısmını sarmış durumdadır. Sol kol vücuda yapışık şekilde dirsekten bükülerek el genital bölge üzerine getirilmiştir. Vücudu orantılı, göğüsleri küçüktür.

Saçlar başın tepesinde nodus oluşturacak şekilde toplamıştır. Her iki yanından serbest şekilde omuzlardan aşağı doğru dökülen iki saç buklesi bulunmaktadır. Uzun bir boyun üzerindeki yüz uzuvları oldukça aşınmış durumdadır. Göz ve ağız detayları kaybolmuşken, burun büyüktür. Eserin arka kısmında da işçilik söz konusudur. Kalça belirginleştirilmiş, kıyafet kıvrımları kol üzerinden inerek ayaklara kadar uzanmıştır. Sırt kısmında pişirme deliği bulunmaktadır.

Tarih: MS 1. yüzyıl.

KAT. NO. 9

Aphrodite Heykelciği (lev. 14, fig. 9 a-b-c)

Tip: Knidoslu Aphrodite

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-14-73

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Bursa Müzesi'nden devredilmiştir, 05.02.1973.

Ölçüler: H: 21,9 cm G: 7,5 cm

Buluntu Durumu: Çift kalıp tekniği ile içi boş olarak üretilmiştir. Pişirme deliğinin çevresindeki küçük kırılma dışında tamamı korunmuştur.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Burn ve Higgins 2001, lev. 56, fig. 2305; Çekilmez, 2014, lev. 17, K.2, lev. 20, K.5; Çevirici-Coşkun, 2019, kat. no. 16;

LIMC II, 1984, fig. 404; Mollard-Besques, 1992, lev. 91, fig. a; Winter, 1903a s. 216, fig. 2, fig. 4.

Tanım: Düz profilli, trapez formunda bir kaide üzerinde ayakta duran figür çıplaktır. Figürün vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınırken, sağ bacak biraz öne atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Sağ kolunun üzerinden sarkan elbisesi yanındaki hydrianın üzerine dökülmektedir. Sol kol dirsekten bükülerek el genital bölge üzerine getirilmiştir. Bacakları kalın ve göğüsleri belirgindir. Omuzları oldukça dar olan eserin boynu kısa ve kalındır.

Baş hafif sağa dönüktür. İki yana ayrılarak omuzlara dökülen saçlar tepede nodus oluşturacak şekilde toplanmıştır. Yüzü oval ve dolgun iken uzuv detayları şematik ve basit çizgiler halindedir. Eserin arka tarafında işçilik azdır. Bacaklar arkada bütün ve kütleli halde görünürken, sağ kol üzerinden sarkan kumaş kaideye kadar uzanmış, kıyafet kıvrımları kazıma çizgiler ile detaylandırılmıştır. Ayrıca kalça belirginleştirilmiştir. Sırtında pişirme deliği mevcuttur.

Tarih: Roma Dönemi.

KAT. NO. 10

Aphrodite Heykelciği (lev. 15, fig. 10 a-b-c-d)

Tip: Venüs Felix / Antalya Tipi (?)

Cinsi: Mermer

Müze Env. No: A-10-70

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 26.03.1970.

Ölçüler: H: 21,5 cm G: 11,5 cm K: 6 cm

Buluntu Durumu: Beyaz mermerden yapılmış olan heykelciğin belden üstü kırık ve eksiktir. Sol kol dirseğin altından itibaren korunmuş durumdadır. Kaidenin hem üst hem de alt profilinde küçük kırılma ve

kopmalar mevcuttur. Kadın heykelciğinin sol yanında bulunan küçük heykelcik ise oldukça iyi korunmuş durumdadır.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Burn ve Higgins, 2001, lev. 56, fig. 2306; Christof ve Rathmayr, 2002, lev. 83, fig. 2; Filges, 1999, lev. 33, fig. 1-4; İnan, 1975, lev. C, fig. 4, no. 214, lev. LXXIII, fig. 1, no. 81; LIMC II, 1984, fig. 696, 755; Mollard-Besques, 1963, lev. 33, fig. b; Winter, 1903a, s. 218, fig. 1, 219, fig. 1.

Tanım: Yuvarlatılmış dikdörtgen formlu ve profilli bir kaide üzerinde ayakta duran Aphrodite ile sol yanında kanatlı ve çıplak şekilde oturan Eros heykelciğidir. Tanrıça yarı giyimli olup belden üstü çıplaktır. Figürün vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınırken, sağ bacak serbest bir şekilde geriye atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Kalçasının altından itibaren vücudunu saran ve arkadan bacakları tamamen örterken, önden sağ bacağı örtüp sol bacağı açıkta bırakan bir himation giymiştir. Sol eli ile genital bölge üzerinde toplanmış olan himationu tutmaktadır. Toplanmış olan parça iki bacak arasından aşağıya doğru dökülmüştür. Sol kol altından sarkmış olan kıyafetinin bir parçası Eros heykelciğinin başı ile birleşmiştir. Sağ bacak altından çıkan ayakucu, sol bacakta ise ayağın tamamı görülmekte olup, üçgen formdaki ayakların parmakları detaylandırılmamıştır.

Kadın heykelciğinin sol yanında bir kaide üzerinde oturmuş olan çıplak ve kanatlı çocuk figürü bulunmaktadır. Oldukça iyi korunmuş olan figür, sağ bacağına serbest bırakarak aşağı uzatmış, sol bacağına göğsüne doğru çekmiş ve her iki kolunu vücuda birleşik şekilde dirsekten kırarak dizine koymuştur. İki elini sol diz kapağı üzerinde birleştirmiştir. Başı sola doğru eğilmiş ve ellerine yakınlaşmıştır. Boynu kalın ve kısadır. Kulaklarını örten kabarık saçlara sahip olan Eros'un yüzü yuvarlak ve dolgun, göz detayları kaybolmuş, burnu geniş ve ağzı küçüktür. Sol ayağının hemen altında rulo şeklinde bir nesne bulunmaktadır. Eserin arka tarafında da işçilik söz konusu olup Eros'un kanatları ve oturduğu kaide şekillendirilmiştir. Ayrıca Aphrodite'nin kalçası belirginleştirilmiş ve üzerinde toplanan kıyafetin kıvrımları kaideye kadar inmektedir.

Tarih: MS 3. yüzyılın ikinci yarısı.

KAT. NO. 11

Aphrodite Heykelciği (lev. 16, fig. 11 a-b)

Tip: Venüs Felix / Antalya Tipi (?)

Cinsi: Mermer

Müze Env. No: A-324-79

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 28.11.1979.

Ölçüler: H: 14 cm G: 6,5 cm

Buluntu Durumu: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Belin hemen üstünden ve alt bacak kısmından kırık ve eksiktir. Korunabilen kısımlarda da kopukluklar vardır.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Filges, 1999, lev. 33, fig. 1, 2.

Tanım: Ayakta duran ve yarı giyimli Aphrodite heykelciğidir. Tanrıçanın belden üstü çıplak olup vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınırken, sağ bacak serbest bir şekilde geriye atılarak dizden hafifçe bükülmüştür. Kalçasının altından itibaren vücudunu saran ve arkadan bacakları tamamen örterken, önden sağ bacağı örtüp sol bacağı açıkta bırakan bir himation giymiştir. Olasılıkla kırık ve eksik olan sol eli ile genital bölge üzerinde toplanmış olan himationu tutmaktadır. Toplanmış olan parça iki bacak arasından aşağıya doğru dökülmüştür. Eserin arka tarafı da ön tarafı gibi özenle işlenmiştir. Kalçayı yarı açıkta bırakarak toplanan kıyafetin kıvrımları bacakları sararak aşağı doğru dökülmektedir.

Tarih: MS 3. yüzyıl.

KAT. NO. 12

Aphrodite Heykelciği (lev. 17, fig. 12 a-b)

Tip: (?)

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-58-73

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 18.10.1973.

Ölçüler: H: 11,1 cm G: 2,8 cm

Buluntu Durumu: Kiremit rengi hamurdan, çift kalıp tekniği ile içi dolu olarak üretilmiştir. Eserin tamamı korunmuş durumdadır.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Burr-

Thompson, 1963, lev. XVI, fig. 58, 59; Dereboylu, 2012, lev. 33, fig. 98-103; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 49, fig. 294, lev. 153, fig. 1179; Mollard-Besques, 1963, lev. 10, fig. b-g; Mollard-Besques, 1972, lev. 215, fig. d, e; Özcan, 2007, lev. 118, fig. TK 162, lev. 119, fig. TK 722; Rumscheid, 2006, lev. 32, kat. no. 81; Töpperwein, 1976, lev. 37, fig. 224, 228, 229; Winter, 1903b lev. 166, fig. 4.

Tanım: Figürin oturur pozisyonda olup vücudu tamamen çıplaktır. Bacaklar birbirine yapışık olup dizden bükülerek aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Ayak parmakları kazıma çizgilerle belirtilmiş olmasına karşın detaylı değildir. Sol eli, vücuda yapışık şekilde gelerek sol bacak üzerine koyulmuştur. Sağ kol yine vücuda yapışık şekilde dirsekten bükülerek eliyle sağ göğsünü tutmaktadır. Göğüsler ve göbek deliği belirgindir. Oturma pozisyonu ile vücut yağları ve kasık bölgesi çizgisel olarak işlenmiştir.

Saçlar ortadan ikiye ayrılmış ve kulakları kapatarak arkada topuz oluşturulmuştur. Bir kısmı enseden çizgisel ve muntazam sıralar halinde sırta doğru inmektedir. Yüzü aşınmış olmasına rağmen alt ve üst göz kapaklarının belirgin, burnunun geniş, ağzının küçük olduğunu söylemek mümkündür. Eserin

arka tarafında sert bir işçilik söz konusudur. Kalça belirginleştirilmiştir. Sırt üzerinde iki adet delik mevcuttur.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl.

KAT. NO. 13

Aphrodite Heykelciği (lev. 18, fig. 13 a-b-c)

Tip: (?)

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-15-73

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Bursa Müzesi'nden devredilmiştir. 05.02.1973.

Ölçüler: H: 20,5 cm G: 4,3 cm

Buluntu Durumu: Baş ve gövde çift kalıp tekniği ile üretilmiş, kollar ve saç sonradan eklenmiştir. Kiremit rengi hamur kullanılmıştır. Sağ kol kırık üç parçanın birleştirilmesi suretiyle restore edilmişken,

sol kol dirsek üstünden itibaren kırık ve eksiktir. Ayrıca kaidenin ve figürün dayandığı desteğin sağ tarafındaki kırık ve çatlaklar yapıştırılarak birleştirilmiştir.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Burn ve Higgins, 2001, lev. 76, fig. 2434, 2435; Burr-Thompson, 1963, lev. XLVI, fig. 213; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 122, fig. 915.

Tanım: Basit dikdörtgen formlu bir kaide üzerinde ayakta duran, çıplak şekilde tasvir edilmiş figürün bacakları birleşik ve kalın, kalçası oldukça geniştir. Ayaklar işlenmemiştir. Bacaklar vücudun arkasındaki desteğe dayanmıştır. Sol bacak hafifçe dizden kırılmıştır. Vücuttan ayrıık şekilde aşağı sarkan sonradan eklenmiş kolları ile arkasındaki desteği tutmaktadır. Sol kol dirsek üstünden itibaren kırıktır. Sağ elde ise parmaklar detaylandırılmamış, yassı ve oval şekilde desteğe yapıştırılmıştır. Figürün geniş kalçasına rağmen omuzları dardır ve

göğüsleri belirgin değildir. Göğüslerin hemen altında, gövde üzerinde yuvarlak küçük bir tümsek bulunmaktadır. Uzun ve geniş boyun üzerinde bulunan oval şeklindeki yüzünde aşınmayla birlikte uzuv detayları belirginliğini yitirmiş durumdadır.

Yüz dolgun ve yanaklar etlidir. Kısmen korunan burun geniş, ağız küçüktür. Sonradan eklendiği anlaşılan saçlar dalgalı ve kabarık olup kulakları kapatarak yüzün çevresini sarmıştır. Geriye doğru taranmış ve başın tepesinde yükseltiyle Aphrodite düğümü olarak bilinen fiyonk şeklinde tutturulmuştur. Ensede topuz oluşturulmuştur. Eserin arka tarafı işlenmemiştir ve pişirme deliği mevcut değildir.

Tarih: Roma Dönemi.

KAT. NO. 14

Aphrodite Heykelciği (lev. 19, fig. 14 a-b)

Tip: (?)

Cinsi: Fildişi

Müze Env. No: A-186-90

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 26.09.1990.

Ölçüler: H: 9,5 cm G: 2,2 cm K: 0,9 cm

Buluntu Durumu: Fildişinden üretilmiş olan heykelciğin ayakları ile saçın üst kısmı kırık ve eksiktir. Yüzeysel dökülmeler olmuştur.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Çevirici-Coşkun, 2019, kat. no. 9; Goldman, 1950, lev. 248, fig. 506-508. Benzer şekilde deniz kabuğu tutan figür için Dunand, 1990, s. 31, fig. 5.

Tanım: Ayakta betimlenen figür tamamen çıplaktır. Vücut ağırlığı sol bacak tarafından taşınırken, sağ bacak biraz geriye atılarak hafifçe dizden bükülmüştür. Bu hareket ile beklenen esneme vücuda yansıtılmamıştır. Ayrıca bacaklar ince ve uzundur. Kollar omuzlardan itibaren incelerek vücuttan ayırık şekilde genital

bölgeye kadar uzanmakta ve elinde tuttuğu istiridye kabuğu ile cinsel organını kapatmaktadır. Gövde de bacaklar gibi ince ve uzundur. Göğüsleri belirgin değildir.

Dalgalı saçları başın hemen üzerinde kabarık şekilde düğümlenmiştir. Yüzün her iki yanında omuz üzerine dökülen saç bukleleri bulunmaktadır. Geriye kalan saçlar kazıma çizgiler halinde arkaya doğru taranmıştır. Yüzü uzun ve ince olan figürinin uzuv detayları aşınmış durumdadır. Gözler büyük ve yuvarlak, burun uzun ve kalındır. Eserin arka kısmında da işçilik söz konusudur. Sırtta omurga üzerinden inen düz çizgi, kalça ve bacaklar boyunca devam etmektedir. Saçlar “V” oluşturan çizgiler şeklinde arkada da detaylandırılmıştır.

Tarih: Roma Dönemi.

KAT. NO. 15

Aphrodite Başı (?) (lev. 20, fig. 15 a-b)

Tip: (?)

Cinsi: Mermer

Müze Env. No: A-23-82

Kazı Env. No: P.71/H.45

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: 1971
Pessinus Kazısı, 20.06.1981.

Ölçüler: H: 13,5 cm G: 8,5 cm

Buluntu Durumu: İnce grenli beyaz mermerden yapılmıştır. Boyundan aşağısı kırık ve eksik olan heykelcik

başının cephe kısmında dikine bir çatlak vardır. Saçların üzerinde kırmızı boya izleri görülebilmektedir. Ayrıca başın tepesinde fiyonk şeklinde toplanan saçların bir ucu kırılmıştır.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Bald-Romano, 2006, 104, kat. no. 53; Batu, 2008, s. 48, fig. 32-33; Burr-Thompson, 1963, lev. XLI, fig. 191; Erım, 1976,s.

49, fig. 60; Leyenaar-Plaisier, 1979, lev. 116, fig. 839, lev. 118, fig. 865, lev. 134, fig. 1043.

Tanım: Baş ve boyun kısmı korunmuştur. Baş hafif sağa dönük ve eğiktir. Geriye doğru taranmış olan dalgalı ve kabarık saçlar önden bir bant ile sıkıştırılmış, başın tepesinde yükseltilerek Aphrodite düğümü olarak bilinen fiyonk şeklinde tutturulmuştur. Ense kısmında ise bir topuz oluşturulmuştur. Ve bir kısmı enseden sırta doğru inmektedir.

Yüzü yuvarlak ve dolgun tasvir edilmiştir. Gözleri çekik, burnu biçimli ve geniş, ağzı küçük ve dudakları etlidir.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl.

KAT. NO. 16

Eros Heykelciği (lev. 21, fig. 16 a-b-c)

Tip: Uyuyan/Uykulu Eros

Cinsi: Pişmiş Toprak

Müze Env. No: A-40-70

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Satın alma, 05.06.1970.

Ölçüler: H: 17,8 cm G: 9,4 cm (Kanat hizasında)

Buluntu Durumu: Devetüyü-kiremitimsi renk hamurdan, çift kalıp tekniği ile yapılmış bir heykelciktir. Tek parça halinde ele geçirilen eserin üzerinde yer yer kırmızı boya izleri görülmektedir.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Goldman, 1950, lev. 221, fig. 109, lev. 222, fig. 117; Kielau, 2018, lev. 34, fig. 573; Mendel, 1905, 2223; Rumscheid, 2006, lev. 139, kat. no. 323; Şahin ve Taşlıalan, 2010, s. 237, res. 35.

Tanım: Figür, yuvarlak ve iki adet yiv ile profillendirilmiş olan alçak bir kaide üzerinde oturur şekilde tasvir edilmiştir. Olasılıkla bir kaya formasyonu üzerinde

oturan figür çıplaktır ve kanatları vardır. Sol bacak dizden bükülerek yukarı çekilmiştir. Sağ bacak ise serbest bırakılarak kaidenin sağ tarafına basmaktadır. Bacakların arasında oturuş biçiminden kaynaklanan mesafe söz konusudur. Figürün sağ kolu dirsekten bükülerek sol omzunu tutmuş durumdadır. Sol kol ise vücuttan hafifçe ayrılmış olup eli sol bacağındadır. Ayak ve el bilekleri ile her iki kolunun pazuları bileziklidir. Vücudu genel anlamda dolgun hatlara sahiptir.

Figürün başı, sağ eli ile tuttuğu, sol omzuna doğru eğilmiş şekildedir. Kabarık ve dalgalı saçları kulaklarını kapatmaktadır. Boynu kısa ve kalın, yüzü yuvarlak ve yanakları etlidir. Uyurken gösterilen Eros'un gözleri kapalı, göz kapakları belirgin, burnu geniş ve burun delikleri büyük, ağzı küçük, dudakları dolgundur. Gövdesinin arkasında bulunan kanatları açık şekildedir. Eserin arka tarafı işlenmemiştir. Figürün oturduğu kütle üzerindeki kalçası detaylandırılmıştır. Pişirme deliği mevcut değildir.

Tarih: Roma Dönemi.

KAT. NO. 17

Eros Heykelciği (lev. 22, fig. 17 a-b-c)

Tip: Oturan Eros

Cinsi: Fildişi

Müze Env. No: A-24-82

Kazı Env. No: P.71 / D.84

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: 1971 Pessinus Kazısı, 20.06.1981.

Ölçüler: H: 8,8 cm G: 4,5 cm KÇ: 4 cm

Buluntu Durumu: Fildişi / kemikten yapılmış olan heykelcik cilalanmıştır. Kollar ile vücudun arkasındaki kanatların uç kısımları kırık ve eksiktir. Ayrıca dizlerde,

kaidenin ön ve arka kısmında, başın arkasında kırılmalar söz konusudur. Figür,

pek çok kırık parçanın yapıştırılması suretiyle restore edilmiştir. Yüzeysel kopma ve çatlamlar vardır. Kaidenin içi boştur.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Goldman, 1950, lev. 248, fig. 504, lev. 249, fig. 513, 516; İnan, 1975, kat. no. 58; Mollard-Besques, 1972, lev. 351, fig. c.

Tanım: Yuvarlak ve yivler ile profillendirilmiş bir kaide üzerinde oturur şekilde tasvir edilmiştir. Kaidenin çevresinde eşit aralıklarla delikler bulunmaktadır. Çıplak olan figürün oturduğu kütle üzerinde çiçek motifleri yer almaktadır. Bacakları dizden bükülmüş, ayakları ise detaylandırılmamıştır. Dizlerinin arasında bir domuz yavrusu tutmaktadır.

Figürün başı öne doğru eğilmiş ve hafif sağa doğru yatırılmıştır. Bu hareket vücuduna da yansımıştır. Olasılıkla dizlerinin arasındaki domuz yavrusuna bakmaktadır. Boynu yok denecek kadar kısadır. Yüzü yuvarlak şekilde olup yanakları dolgundur. Gözleri büyük, göz kapakları ve göz bebekleri belirgin şekilde işlenmiştir. Burnu geniş ve burun delikleri büyüktür. Ağız küçük ve dudakları etlidir. Kıvrıkcık ve kısa saçları vardır. Kulakları görünebilmektedir. Eserin arka tarafı işlenmiştir. Kırılmış olan kanatların alt kısımları belirgin şekilde görülmektedir. Kaidenin hemen üzerinde bitki motifleri devam etmektedir.

Tarih: MS 1. yüzyıl.

KAT. NO. 18

Kabartmalı Levha (lev. 23, fig. 18)

Cinsi: Fildişi

Müze Env. No: A-310-72

Müzeye Geliş Şekli ve

Tarihi: Alpu Kocakızlar
Tümülüs Kazısı, 06.11.1972.

Ölçüler: H: 5,3 cm G: 12,2
cm K: 0,2 cm

Buluntu Durumu: Fildişinden üretilmiş olan kabartmalı bir levhadır. Sağ profilin orta kısmında kırılmalar vardır. Eser su altında kaldığından çürümeler olmuştur.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Atasoy 1974, lev. 53, fig. 11-12; Courajod ve Molinier, 1885, 42; Çalık-Ross, 2002, s. 152, fig. 5; <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010281553>; <https://art.thewalters.org/detail/33212/erotes-2/>; <https://art.thewalters.org/detail/36812/erotes/> , 11.02.2022.

Tanım: Dikdörtgen şeklindeki kabartma levha üzerinde müzik aletleri çalan üç adet Eros figürü bulunmaktadır. Figürlerin boyları oldukça kısa, vücutları ise dolgun gösterilmiştir. Boyunları yok denecek kadar kısadır. Her üçünün de düz çizgiler halindeki saçları diadem ile toplanmış, bandın altından kıvrıcık ve kabarık şekilde çıkarak kulaklarını kapatmıştır.

En sağdaki Eros, sağ elinde bir bıçak ve sol elinde lir taşımaktadır. Vücudunun arkasında bulunan kanatlarından birisi görülmektedir. Baş profilden verilen Eros'un gözleri ve göz kapakları belirgin, burnu uzun, dudakları aralıklıdır. Ortadaki Eros figürü aulos çalmaktadır. Vücudu ve baş profilden gösterilmiş olmasına rağmen gövdenin cepheden gösterilmiş olması orantısızlık yaratmıştır. Bu figürün de vücudunun arkasındaki kanatlardan birisi görülmektedir. Sol ayağını öne doğru atmıştır. Geride kalan sağ ayak parmakları çizgisel şekilde detaylandırılmıştır. En soldaki üçüncü Eros figürü ise sol ayağıyla küçük bir höyük üzerine basmaktadır. Serbest kalan sağ ayağın parmakları çizgisel şekilde detaylandırılmıştır. Sağ elinde yanan bir meşale taşımaktadır. Vücudun arkasındaki kanatlardan birisi görülmektedir. Baş arkasındaki Eroslara doğru dönüktür. Bu dönüş hareketi gövdesine de yansıtılmıştır.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl – MS 1. yüzyıl.

KAT. NO. 19

Kabartmalı Levha (lev. 23, fig. 19)

Cinsi: Fildişi**Müze Env. No:** A-311-72**Müzeye Geliş Şekli ve****Tarihi:** Alpu Kocakızlar

Tümülüs Kazısı,

06.11.1972.

Ölçüler: H: 6,6 cm G: 12,3

cm K: 0,2 cm

Buluntu Durumu: Fildişinden üretilmiş olan kabartmalı bir levhadır. Üst profilin sağ kısmında küçük kırılmalar vardır ve kırılan parça yapıştırılmak suretiyle restore edilmiştir. Ayrıca sol alt kenardan ortaya doğru uzanan bir çatlak bulunmaktadır. Eser su altında kaldığından çürümeler olmuştur.

Stilistik ve Tipolojik Benzerler: Atasoy, 1974, lev. 53, fig. 11-12; Courajod ve Molinier, 1885, 42; Çalık-Ross, 2002, s. 152, fig. 5; <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010281553>; <https://art.thewalters.org/detail/33212/erotes-2/>; <https://art.thewalters.org/detail/36812/erotes/>, 11.02.2022.

Tanım: Dikdörtgen şeklindeki kabartma levha üzerinde iki adet Eros figürü bulunmaktadır. Figürlerin boyları oldukça kısa, vücutları ise dolgun gösterilmiştir. Boyunları yok denecek kadar kısadır. Her ikisinin de düz çizgiler halindeki saçları diadem ile toplanmış, bandın altından kıvrıkcık ve kabarık şekilde çıkarak kulaklarını kapatmıştır.

Soldaki Eros figürü hafifçe öne doğru eğilmiştir ve elleriyle havalanmakta olan bir kuş tutmaktadır. Profilden gösterilen figürün arkasındaki kanatlarından birisi görülmektedir. Gözleri oyulmuş ve belirgin, burnu uzun, dudakları kalındır. Kuşun kanatları ve gagası açıktır. Eros'un hemen önünde ve yerde kuş kafesi olduğu düşünülen bir sepet görülmektedir. Sağdaki diğer Eros figürü ise bir kaya kütlesi üzerinde oturmaktadır. Sol eli ile arkasındaki ağaca yaslanmıştır. Sağ eli ise öne doğru uzanmaktadır. Öndeki sol ayağın parmakları

kazıma çizgiler ile detaylandırılmıştır. Sağ bacak dizden bükülmüş olup görülmemektedir. Vücudun arasında iki kanadı vardır. Figürün arkasında bulunan ağacın üzerinde bir kuş daha yer almaktadır. Sahnenin en solunda ve yerde bir sunu kabı bulunmaktadır.

Fildişi plaka üzerinde ahşap bir kutunun üzerine sabitlendiğini düşündüren çivi delikleri yer almaktadır. Sağdaki Eros'un bacaklarının yanında, soldaki Eros'un başının önünde, arkaya yasladığı kolu ile ağacın arasında ve sunu kabının üzerinde benzer boyutlarda (yaklaşık 0,2 cm) delikler görülmektedir. Sunu kabının üzerindeki delik hasar görmüştür.

Tarih: MÖ 1. yüzyıl – MS 1. yüzyıl.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

5.1. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Eskişehir il sınırları içerisinde Prehistorik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar tarihlendirilmiş birçok yerleşim yeri ve nekropol alanı tespit edilmiştir. Bu alanlarda farklı arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan ve tez kapsamında değerlendirilen Aphrodite ve Eros konulu eserlerin çoğu (Kat. No. 3, Kat. No. 4, Kat. No. 6, Kat. No. 7, Kat. No. 8, Kat. No. 10, Kat. No. 11, Kat. No. 12, Kat. No. 14, Kat. No. 16) müzeye satın alma yoluyla gelmiştir. Bir kontekst buluntusu olmayan bu eserler stilistik ve tipolojik özelliklerinin yanında benzer örneklerden yola çıkılarak kendi içlerinde gruplara ayrılmış ve tarihlendirmeleri yapılmıştır. Bu eserler dışında diğer müzelerden devredilenler (Kat. No. 2, Kat. No. 5, Kat. No. 9, Kat. No. 13) ve Alpu Kocakızlar Tümülüsü kazıları (Kat. No. 1, Kat. No. 18, Kat. No. 19) ile Pessinus (Ballıhisar) Kenti kazıları (Kat. No. 15, Kat. No. 17) sırasında ele geçirilmiş olanlar vardır. Kazı buluntusu olan eserler ise hem stilistik özellikleri hem de buluntu tabakaları ve buluntu durumları değerlendirilerek tarihlenmiştir.

Aphrodite ve Eros tasvirlerinin pek çok yerleşimin nekropol alanlarında mezar buluntusu olarak ele geçtiği bilinmektedir. Eros figürinleri adak eşyası olarak kutsal alanlara bırakılmalarının yanında mezar hediyesi olarak da kullanılmışlardır. Hem yetişkin hem de çocuk mezarlarında bulunan Eros figürinlerinin mezar sahibine ölümden sonraki hayatta rehberlik ve eşlik ettiği düşünülmektedir. Aynı zamanda ölen kişiye koruyuculuk yaptıkları bilinmektedir (Çevirici-Coşkun, 2019, s. 42-43). Özellikle Hellenistik Dönem'de tanrısal kişiliklerden en çok betimlenen heykelcikler arasında Aphroditeler yer almaktadır. Tasvir sanatında standart bir formu olmayan Aphroditeler pek çok farklı tipte karşımıza çıkmaktadır (Ammerman, 2002, s. 150). Mezar buluntusu olarak kullanılan figürinlerin tam olarak ne amaçla kullanıldıkları tartışma konusudur. Ancak ne amaçla kullanılmış olurlarsa olsunlar bunun dini bir eylem olduğunu söylemek mümkündür (Ammerman, 1990, s. 44). Tanagra ve Myrina gibi yerleşim yerlerindeki mezar buluntuları incelendiği zaman Aphrodite figürinlerinin yalnızca kadın mezarlarında bulunmadığı, hem erkek hem de çocuk mezarlarında rastlandığı görülmektedir

(Havelock, 2007, s. 110-111). Bu durum tanrıçanın *khitonien* kimliği ile açıklanabilmektedir (Korkut, 2005, dip not. 19). Bu inanışa göre *khitonik* tanrı/tanrıçaların ölen kişilere öbür dünyada iyi ve sorunsuz bir hayat sunma gücü olduğu düşünülmektedir (Tamsü-Polat, 2013, s. 360; Durnagözü, 2020, s. 182). Bu tanrıçalar arasında yer alan Aphrodite'nin betimlemeleri hem mezar hediyesi olarak hem de lahitler üzerinde sıkça kendine yer bulmuş, tüm Anadolu'da yayılım göstermiştir (Korkut, 2005, s. 154-155). Bu inanışın yanında tanrıça Aphrodite'nin mezarlara bırakılmış olan figürinleri ünlü sanat eserlerinin kopyaları olarak üretilmiş ve mezar sahibinin sosyal statüsünü ortaya koymuştur. Toplumdaki yerlerinin vurgulanmasını sağlamanın yanında, belki de öbür dünyada teselli edici bir refakatçi görevi görmüştür. Ayrıca tanrıçanın “yenileyici, yeniden yaratıcı” güçlerinin ölen erkeğe, kadına ya da çocuğa bahsedilebileceğine olan bir umuttan dolayı olmalıdır (Havelock, 2007, s. 111; Işın, 2007, s. 35).

Buradan hareketle ve Kat. No. 1, Kat. No. 18 ve Kat. No. 19'un Alpu Kocakızlar Tümülüsü'nün mezar odasından bulunmuş oldukları göz önüne alınarak, tez kapsamında değerlendirilen eserlerin mezar hediyesi olarak kullanılmış oldukları düşünülmektedir. Burada Kat. No. 15, Kat. No. 17, Kat. No. 18 ve Kat. No. 19 diğerlerinden ayrılmaktadır. Kat. No. 17 ahşap bir baston veya asanın üzerine applike edilerek süs eşyası olarak kullanılmıştır (Lambrechts, 1973, s. 109). Kat. No. 15'te yer alan mermer baş Pessinus (Ballıhisar) “H” alanı olarak isimlendirilen alandan bulunmuştur. Başlangıçta Hellenistik tapınağın devamı olduğu düşünülen bu alanın daha sonra Geç Hellenistik Dönem kompleksi olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Kat. No. 18 ve Kat. No. 19 ile temsil edilen Eros kabartmalı fildişi plakaların olasılıkla ahşap bir mücevher ya da takı kutusu üzerine monte edilmiş oldukları görülmektedir. Bu kutu da Alpu Kocakızlar Tümülüsü mezar odasından diğer buluntular ile birlikte bulunmuştur.

Eskişehir Müzesi'nde bulunan Aphrodite ve Eros konulu eserlerden en erkeni MÖ 1. yüzyıla (Kat. No. 12, Kat. No. 15), en geç olanı ise Roma Dönemi'ne ve MS 3. yüzyıla aittir. Buradan hareketle eserlerin Geç Hellenistik Dönem ile Roma Dönem'i boyunca üretildiklerini söylemek mümkündür.

Epigrafik belgeler (steller, sunaklar, mezar taşları, mil taşları vb.), arkeolojik belgeler (anıtlar, mimari buluntular, heykeller, figürinler vb.) ve

nümizmatik belgeler (sikkeler), toplumsal ve dinsel yapının aydınlatılmasında başvuru alan en önemli kaynaklardır (İznik, 2006, s. 17). Bir bölgenin dinsel tarihi hakkında bilgi edinmek için nümizmatik belgeleri yani sikkeleri de incelemek gerekmektedir. Sikkelerin arka ve ön yüzlerinde bulunan yazıtlar ve resimler basıldığı dönem hakkında önemli bilgiler vermektedir. Epigrafik belgelerden elde edilen bilgileri pekiştirmek ve eksik olan bazı noktaların aydınlatılmasını sağlamak açısından yardımcıdırlar. Sikkelerin arka yüzlerinde farklı betimlemeler yer alabilmektedir. Bina ve köprüler gibi mimari yapılar imparatorların propagandalarını yapmalarını sağlarken, farklı tanrı veya tanrıçalar imparatorluğun koruyucuları olarak görülmektedir. Roma Dönemi'nde sikkeler üzerinde en çok gösterilen tanrı/tanrıçalar; Jüpiter, Apollon, Diana, Herkül, Mars, Minerva, Neptün, Merkür ve Venüs'tür (Tekin, 1998, s. 16-17).

Eskişehir ve il sınırları içerisinde Aphrodite ve Eros kültü ile ilgili veriler incelendiği zaman farklı kentlerde basılan sikkeler dikkat çekmektedir³¹. Özellikle sadece Roma İmparatorluğu Dönemi'nde sikke basan Midaion kenti (Tarakan, 2019, s. 117) sikkeleri arasında Aphrodite (Aulock 1987, no. 811, 812, 842; Bertolami Fine Arts, E-Auction 4, Lot 212 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=9841> ve <https://www.acsearch.info/search.html?id=1225225>, 05.06. 2022);

Gorny&Mosch Giessener Münzhandlung Auction 225, Lot 1855 (<https://www.acsearch.info/search.html?id=2161832>, 05.06.2022) ve Eros (Aulock, 1987, no. 813, 814, 823; Tarakan, 2019, no. 134a) betimlerine yer verildiği görülmektedir. Diadumenianus (217-218) Dönemi'ne tarihlenen sikkeler üzerindeki Aphrodite frontal bir duruş sergilemektedir ve çıplak olarak gösterilmiştir (lev. 24, gör. 5.1., 5.2., 5.3.). Sol eli ile genital bölgesini kapatan tanrıça, sağ elinde tuttuğu ok kılıfına yaslanmış durumdadır (Aulock, 1987, 811, 812; Bertolami Fine Arts, E-Auction 4, Lot 212 (<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=9841> ve <https://www.acsearch.info/search.html?id=1225225> 05.06. 2022);

³¹ Sikkeler için bkz. lev. 27, 28, 29.

Gorny&Mosch Giessener Münzhandlung Auction 225, Lot 1855 (<https://www.acsearch.info/search.html?id=2161832>, 05.06.2022). III. Gordianus (238-244) Dönemi'ne ait bir sikkede yine cepheden ve ayakta gösterilen tanrıça çıplaktır (lev. 24, gör. 5.4.). Sağ eli genital bölge üzerinde olan Aphrodite, sol eli ile belirsiz bir nesneye (ağaç kütüğü?) asılı olan elbisesine dayanmıştır (Aulock, 1987, no. 842). Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmekte olan ve yine III. Gordianus Dönemi'ne ait bir sikke üzerinde Eros/Thanatos betimi yer almaktadır (lev. 25, gör. 5.5.). Sağ profilden gösterilen Eros'un ayakları çapraz durmakta ve elinde tuttuğu meşaleye yaslanmaktadır (Tarakan, 2019, 134a). Yine Midaion sikkeleri üzerinde Tykhe ve Tembris ile birlikte tasvir edilen Eros, sahnenin en sağında elinde meşale tutarken gösterilmiştir (lev. 25, gör. 5.6., 5.7., 5.8.) (Aulock, 1987, no. 813, 814, 823). Ayrıca Dorylaion'da bulunan sikkeler üzerinde Eros betimlerine yer verilmiştir (lev. 26, gör. 5.9., 5.10.) (Aulock, 1987, no. 287, 288, 289). Ayakta duran kanatlı Eros elinde meşale tutmaktadır (Aulock, 1987, no. 287; <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85267768>, 05.06.2022). Bahsi geçen nümizmatik buluntular bölgede Aphrodite veya Eros kültünün varlığına dair doğrudan bir kanıt sunmamaktadır. Ancak Aphrodite ve Eros kültünün yüzyıllar boyunca çok geniş coğrafyalarda varlık gösterdiği bilinmektedir.

Phrygia, Lykonía ve Caria bölgelerinde bulunan epigrafik malzeme, W. M. Calder tarafından 1925 yılından itibaren sistematik olarak çalışılmış ve MAMA (Monumenta Asiae Minoris Antiqua) isimli bir dizi yayın ile sunulmuştur. MAMA V'de Dorylaion ve Nacoleia merkezlerinde bulunan epigrafik eserler bulunmaktadır (Cox ve Cameron 1937). Tez kapsamında incelenen yayında Aphrodite ve Eros ile ilgili herhangi bir adak yazıtının bulunmadığı görülmüştür. Daha güncel, son dönem buluntuları da taranmış ve Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan eserler incelenmiş ancak Eskişehir ve çevresinden Aphrodite ve Eros ile ilgili herhangi bir yazıt rastlanmamıştır. "Eros" un şahıs ismi olarak geçtiği yazıtlar görülmüştür (MAMA V, no. 34 ve no. 230).

Bu çalışmada değerlendirilen ve Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan eserlerin hangi amaçla kullanıldığı, söz konusu bölgede gerçekleştirilecek olan kazı çalışmalarının artmasıyla zaman içinde daha da

açıklık kazanacak bir konudur. Çalışma kapsamına giren eserlerin büyük oranda nereden geldiği bilinmese de eldeki verilerle tipolojik ve ikonografik açıdan değerlendirilmeleri, benzer çalışmalara kılavuzluk etmesi bakımından değer taşımaktadır.

EKLER

LEVHA 1

Görsel 2.1.: Elinde aynası ve takılarıyla Aphrodite betimi, The Louvre Museum, K33 bis, N3157.

Kaynak: <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010274344> (2022)

Görsel 2.2.: Aphrodite betimli bronz ayna, Staatliche Antikensammlungen Munich, 3482.

Kaynak: Barr-Sharrar, 1990, s. 214, fig. 5.

LEVHA 2

Görsel 2.3.: Kuğu üzerinde oturan Aphrodite, The Ashmolean Museum, AN1891.451.a.

Kaynak: https://collections.ashmolean.org/collection/search/per_page/25/offset/0/sort_by/relevance/object/75804 (2022).

Görsel 2.4: Kuğu üzerinde oturan Aphrodite, The British Museum, 1908,0412,1.

Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1908-0412-1 (2022).

LEVHA 3

Görsel 2.5: Elinde güvercin tutan Aphrodite ve Ares, Museo Nazionale Tarquiniese, RC6848.

Kaynak: <https://weblimc.org/page/monument/2080135> (2022).

Görsel 2.6: Koç üzerinde oturan Aphrodite, Museo Archeologico Nazionale, 25845/13.

Kaynak: <http://ta.sandart.net/en/artwork/image/4826> (2022).

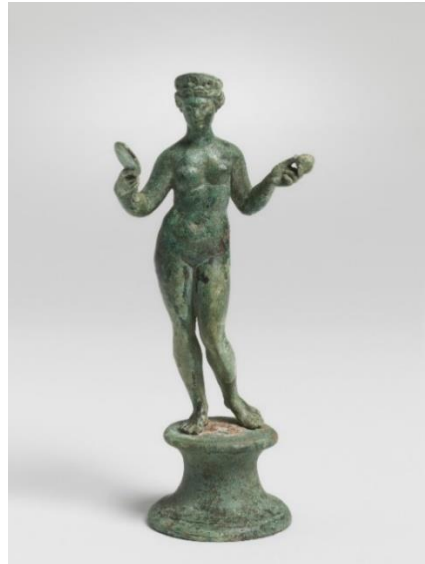
LEVHA 4

Görsel 2.7: Kaplumbağa üzerine basan Aphrodite heykeli, The Berlin Altes Museum, 1459. (Aphrodite Brazza)

Kaynak: Koçak, 2013, lev. 1, fig. 1.

Görsel 2.8: Elinde elma ve ayna tutan Aphrodite heykelciği, The Harvard Art Museum, 1971.30.

Kaynak: <https://harvardartmuseums.org/collections/object/304074> (2022).

LEVHA 5

Görsel 3.1: Ressam Macron'un kırmızı figürlü Attika kasesi üzerinde Aphrodite ve Eros, Antikensammlung, Staatliche Museen zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz, F2291.

Kaynak: Breitenberger, 2007, s. 94, lev. 8.

Görsel 3.2: Eros, Himeros ve Aphrodite betimi, Atina National Archaeological Museum, Akr.2526/15131.

Kaynak: Pala, 2010, s. 204, fig. 10.1.

Görsel 3.3: Kovalamaca oynayan genç Eros betimi, The Atina National Archaeological Museum, 15375.

Kaynak: <https://weblimc.org/page/monument/2105576> (2022).

Görsel 4.1. a-b: Katalog No. 1.

a

b

Görsel 4.2. a-b-c: Katalog No. 2.

a

b

c

Görsel 4.3. a-b-c: Katalog No. 3.

a

b

c

Görsel 4.4. a-b-c-d: Katalog No. 4.

a

b

c

d

Görsel 4.5. a-b-c: Katalog No. 5.

c

Görsel 4.6. a-b-c: Katalog No. 6.

a

b

c

Görsel 4.7. a-b-c: Katalog No. 7.

a

b

c

Görsel 4.8. a-b-c: Katalog No. 8.

a

b

c

Görsel 4.9. a-b-c: Katalog No. 9.

a

b

c

Görsel 4.10. a-b-c-d: Katalog No. 10.

a

b

c

d

Görsel 4.11. a-b: Katalog No. 11.

a

b

Görsel 4.12. a-b: Katalog No. 12.

a

b

Görsel 4.13. a-b-c: Katalog No. 1.

a

b

c

Görsel 4.14. a-b: Katalog No. 14.

a

b

Görsel 4.15. a-b: Katalog No. 15.

a

b

Görsel 4.16. a-b-c: Katalog No. 16.

a

b

c

Görsel 4.17. a-b-c: Katalog No. 17.

a

b

c

Görsel 4.18.: Katalog No. 18.

Görsel 4.19.: Katalog No.19.

Görsel 5.1.: Midaion'dan Aphrodite betimli sikke (Diadumenianus MS 217-218).

Kaynak: <https://www.acsearch.info/search.html?id=1225225> (2022)

Görsel 5.2.: Midaion'dan Aphrodite betimli sikke (Diadumenianus MS 217-218).

Kaynak: <https://www.acsearch.info/search.html?id=2161832> (2022)

Görsel 5.3.: Midaion'dan Aphrodite betimli sikke (Diadumenianus MS 217-218).

Kaynak: Tarakan, 2019, s. 226, fig. 115-c.

Görsel 5.4.: Midaion'dan Aphrodite betimli sikke (III. Gordianus 238-244).

Kaynak: Tarakan 2019, s. 229, fig. 133-a.

Görsel 5.5.: Midaion'dan Eros betimli sikke (III. Gordianus MS 238-244).

Kaynak: Tarakan 2019, s. 229, fig. 134-a.

Görsel 5.6.: Midaion'dan Tykhe, Tembris ve Eros betimli sikke (Severus Aleksander MS 222 - 235).

Kaynak: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8531371j> (2022)

Görsel 5.7.: Midaion'dan Tykhe, Tembris ve Eros betimli sikke (Severus Aleksander MS 222 - 235).

Kaynak: Tarakan, 2019, s. 226, fig. 117-a.

Görsel 5.8.: Midaion'dan Tykhe, Tembris ve Eros betimli sikke (I. Maximinus MS 235-238).

Kaynak: Tarakan, 2019, s. 228, fig. 124-a.

Görsel 5.9.: Dorylaion'dan Eros betimli sikke (III. Gordianus MS 238-244).

Kaynak: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85267768> (2022)

Görsel 5.10.: Dorylaion'dan Eros betimli sikke (III. Gordianus MS 238-244).

Kaynak: Tarakan, 2019, s. 213, fig. 55-b.

KAYNAKÇA

acsearch.info. Sikke. (2022). Retrieved from:

<https://www.acsearch.info/search.html?id=1225225>

-----, Sikke. (2022). Retrieved from:

<https://www.acsearch.info/search.html?id=2161832>

Akurgal, E. (2005). *Anadolu kültür tarihi*. Ankara: Tübitak.

Albek, S. (1991). *Dorylaion'dan Eskişehir'e*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Alp, A. O. (2009). Eskişehir, Başara Köyü kazılarında bulunan Bizans Dönemi kiliseleri. *XIII. Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 21-30.

Alp, A. O. ve Çağlar, M. D. (2009). Eskişehir-Han ilçesi ve Başara Köyü kazıları (2004-2007). *KST*, 1(30), 189-200.

Alp, A. O. ve Oransoy, A. (2015). Han Nekropolü'nde ele geçen Roma Dönemi seramikleri. İçinde C. Şimşek, B. Duman ve E. Konakçı (Eds.), *Mustafa Büyükkolancı'ya armağan*, (s. 9-29.) İstanbul: Ege Yayınları.

Altınsapan, E., vd. (2015). 2011-2014 kazıları ışığında Karacahisar Kalesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 621-633.

Altınsapan, E. ve Gerengi, A. (2017). Eskişehir Karacahisar Kalesi kazı çalışmalarında bulunan bir grup sikke. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(58), 1-9.

Ammerman, R. M. (1990). The religious context, Hellenistic terracotta figurines. In J. P. Uhlenbrock (Ed.), *The coroplast's art* (pp. 37-46). New York: Aristide D. Caratzas Publisher.

-----, (2002). *The sanctuary of Santa Venera at Paestum II, The votive terracottas*. Michigan: The University of Michigan Press.

Anderson, J. G. C. (1897). A summer in Phrygia: I. *JHS*, 17, 396-424.

-----, (1898). A summer in Phrygia: II. *JHS*, 18, 81-128+340-344.

Aristophanes. (1966). *Kuşlar*. (A. Erhat ve S. Eyüboğlu Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Asia Minor Coins. Sikke. (2022). Retrieved from:

<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=9841>

Atasoy, S. (1974). The Kocakızlar Tumulus in Eskişehir, Turkey. *AJA*, 78, 255-263.

Atlan, S. (1966). Eskiçağ Ankara'sında Aphrodite kültü. *Belleten*, 30(117), 181-193.

Aulock, H. V. (1987). *Istanbuler mitteilungen beiheft 27, Münzen und städte Phrygiens, teil II*. İstanbul: Tübingen.

Aydın, H. (2013). *Mitos'tan logos'a Eski Yunan felsefesinde aşk*. İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Aydın-Tavukçu, Z. (2006). *Parion nekropolü 2005 yılı buluntuları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Aydın-Tavukçu, Z., ve Coşkun, S. (2018). Kocaeli Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi'nden bir grup terrakotta Aphrodite figürini. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(2). 1275-1289.

Bald-Romano, I. (2006). *Classic sculpture: Catalogue of the Cypriot, Greek and Roman stone sculpture in the University of Pennsylvania Museum of archaeology and anthropology*. Philadelphia: University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology.

Barnett, R. D. (1987). Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu kavimleri. (Ö. Çapar Çev.). *DTCF Dergisi*, 31(1-2), 43-73.

Barr-Sharrar B. (1990). Small bronze sculpture from the ancient world. In M. True & J. Podany (Eds.). *How important is provenance? Archaeological and stylistic questions in the attribution of ancient bronzes* (pp. 209-236.). California: The J. Paul Getty Museum.

Baştürk, M. B., vd. (2016). Dünden bugüne Şarhöyük (Dorylaion): 2015 sezonu. *KST*, 3(38), 263-274.

----- (2019, 18-19 Nisan). *Şarhöyük yeni dönem kazıları: Eskişehir'in 6 binyılı*. [Sözlü Bildiri] ASTAM VIII. Kazı Ve Araştırmalar Sempozyumu, Eskişehir.

- Batu, D. (2008). *Konya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen Yağlıbayat eserleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Baydur, N. (1998). *Roma sikkeleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bieber, M. (1933). Die Venüs Genetrix Arkesilaos. *RA*, 48, 261-276.
- , (1955). *The sculpture of the Hellenistic Age*. New York: Columbia University Press.
- Bilgen, A. N. (2005a). 2004 Yılı Midaion/Karahöyük yüzey araştırması. *AST*, 2(23), 403-408.
- , (2005b). *Çavlum, Eskişehir Alpu Ovası'nda bir Orta Tunç Çağı mezarlığı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- , (2006). Çavlum Orta Tunç Çağı Nekropolü'nde ele geçen lületaşı mühür. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(16), 17-21.
- , (2007). Midaion/Karahöyük'de Tunç Çağı bulguları. İçinde E. Öztepe ve M. Kadioğlu (Eds.), *Patronvs Coşkun Özgünel'e 65. yaş armağanı / festschrift für Coşkun Özgünel zum 65. Geburtstag* (s.111-112). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Black, J., & Green A. (1992). *Gods, demons and symbols of ancient Mesopotamia*. London: University of Texas Press.
- Blinkenberg, C. (1933). *Knidia beitrage zur kenntnis der Praxitelischen Aphrodite*, Kopenhagen: Levin & Munksgaard.
- Boedeker, D. D. (1974). *Aphrodite's entry into Greek epic*. Leiden: Lugduni Batavorum E. J. Brill MCMLXXIV.
- Bonnefoy, Y. (Ed.). (2000a). *Antik dünya ve geleneksel toplumlarda dinler ve mitolojiler sözlüğü* (1. Cilt). (L. Yılmaz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- , (2000b). *Antik dünya ve geleneksel toplumlarda dinler ve mitolojiler sözlüğü* (2. Cilt). (L. Yılmaz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Breitenberger, B. (2007). *Aphrodite and Eros: The development of erotic*

- mythology in Early Greek Poetry and cult*. New York - London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Brinke, M. (1996). Die Aphrodite Louvre-Neapel. *Ant.Pl.*, 25, 7-64.
- Brinkerhoff, D. M.(1978). *Hellenistic statues of Aphrodite, Studies in the history of their stylistic development*. New York: Garland Publishing.
- Brody, L. R. (2001). The cult of Aphrodite at Aphrodisias in Caria. *Kernos*, 14, 93-109.
- Budin, S. L. (2002). Creating a goddess of sex. In D. Bolger & N. Servint (Eds.), *Engendering Aphrodite: Women and society in ancient Cyprus* (pp. 315-324). Boston: American Schools of Oriental Research Archaeological Reports 7.
- (2014). Before Kypris was Aphrodite. In D.T. Sugimoto (Ed.), *Transformation of a goddess: Istar – Astarte – Aphrodite*. (pp. 195-215). Zürich: Academic Press Fribourg Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen.
- Burkert, W. (1992). *The orientalizing revolution: Near Eastern influence on Greek culture in the Early Archaic Age*. Cambridge: Harvard University Press.
- (2011). *Griechische religion Archaische und Klassische Epoche*. Stuttgart: Kohlhammer.
- Burkhalter, F. (1990). Les statuettes en bronze D'Aphrodite en Egypte Romaine, D'Apres les documents papyrologiques. *Revue Archeologique*, 1, 51-60.
- Burn, L. & Higgins, R. (2001). *Catalogue of Greek terracottas in the British Museum, Volume III*. London: The British Museum Press.
- Burr-Thompson, D. (1963). *Troy, the terracotta figurines of the Hellenistic Period: Supplementary monography III*. New Jersey: Princeton University Press.
- Calder, W.M. & E. Bean, G. (1958). *A Classical map of Asia Minor*. London: The British Institute of Archaeology. Retrieved from: <https://nla.gov.au/nla.obj-750951469/view>
- Carrington, P. (1977). The Heroic Age of Phrygia in ancient literature and

- art. *Anatolian Studies*, 27, 177-126.
- Chesterman, J. (1974). *Classical terracotta figures*. New York: The Overlook Press.
- Christof, E. & Rahtmayr E. (2002). Die chronologische stellung der skulpturenfunde in den wohneinheiten 1, 2, 4 und 6. In F. Krinzinger (Ed.), *Das hanghaus 2 von Ephesos studien zu baugeschichte und chronologie*. (pp. 137-143). Viyana: Verlag Der Österreichischen Akademie.
- Cicero. (2006). *De nature deorum – Tanruların doğası*. (Ç. Menzilioğlu, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Claerhout, I. & Devreker, J. (2008). *Ana Tanrıça'nın kutsal kenti Pessinus*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Clark, N. (2015). *Aphrodite and Venus in myth and mimesis*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Courajod, L. & Molinier, E. (1885). *Donation du baron Charles Davillier Catalogue des objets exposes au Musee du Louvre*. Paris: Imprimeries reunies.
- Cox, C. W. M. & Cameron, A. (1937). *MAMA Vol. V, Monuments from Dorylaeum and Nacolea*. Manchester: The Manchester University Press.
- Cömert, B. (1999). *Mitoloji ve ikonografi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Cyrino, M.S. (2010). *Aphrodite gods and heroes of the ancient world*. England: Routledge Publishing.
- Çakalgöz, S. (2011). *Seyitömer Höyüğü kazıları ışığında Eskişehir, Afyon, Kütahya çevresinde bulunan Frig keramiği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çalık-Ross A. (2002). Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nden bir erkek portresi. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 307-312.
- (2013). Sculptural objects from The Kocakızlar Tumulus in Alpu. İçinde B. Söğüt (Ed.), *Stratonikeia'dan Lagina'ya Ahmet Adil Tırpan armağanı* (s. 147-153). İstanbul: Ege Yayınları.
- Çambel, H. (1948). Friky'a'da, Midas şehri yanında bulunan prehistorik mezar.

IV. *Türk Tarih Kongresi*, 228-229.

Çapar, Ö. (1991). Hellen mitoslarında doğulu unsurlar. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 6(1), 79-90.

Çekilmez, M. (2014). *Tralleis güney nekropolü terrakotta figürinleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

----- (2016). Tralleis'ten bir Eros yontusu. *OLBA*, 24, 297-322.

Çevirici, F. (1998). *Kültler açısından Daskyleion terrakottaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Çevirici-Coşkun, F. (2010). Adana, Mersin ve Silifke Müzeleri'nde Bulunan Koutrophoros Figürinleri. 4. *Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu*, 181-197.

----- (2019). Afyonkarahisar Müzesi terrakotta figürinleri İçinde G. Coşkun (Ed.), *Aphrodite Figürinleri*. (s. 11-35). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Darga, A. M. (1993). Şarhöyük-Dorylaion kazıları (1989-1992). *KST*, 1(25), 481-501.

Darga, A. M. ve Tüfekçi-Sivas, T. (2000). Şarhöyük - Dorylaion kazı çalışmaları. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 97-127.

Darkot, B. (1945). Eskişehir. İçinde *İslam Ansiklopedisi* IV, 384-386.

De Laborde, A. (1938). *Voyage de L'Asie Mineure*. Paris: Firmin Didot, Freres Editeurs.

De Tournefort, P. (1717). *Relation D'un voyage du Levant, Fait par ordre du roy*. Paris: Avec Privilege Du Roy.

Dereboylu, E. (2012). *Aigai pişmiş toprak figürinleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Dernschwam, H. (1923). *Tagebuch einer reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553-55)*. München: Duncker & Humblot.

- Digital LIMC. (2022). Museo Nazionale di Tarquinia'dan RC 6848 envanter numaralı eser. Retrieved from:
<https://weblimc.org/page/monument/2080135>
- (2022). National Archaeological Museum Athens'ten 15375 envanter numaralı eser. Retrieved from:
<https://weblimc.org/page/monument/2105576>
- Doğru, H. (2001). Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devletinin kuruluşundaki önemi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 105-127.
- Dörig, J. (1958). Von Griechischen puppen. *AntK.*, I, 41-52.
- Dunand, F. (1990). *Catalogue des terres cuites Greco-Romaines D'Egypte*. Paris: Reunion Des Musees Nationaux.
- Durna, G. E. (2002). *Antik Çağ'da Güney-batı Anadolu (Karia) Bölgesi'nde Aphrodite kültü, Aphrodite karakterine analitik bir yaklaşım*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Durnagölü, N. (2020). *Stratonikeia koroplastiği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Denizli.
- Efe, T. (1990). Three early sites in the Vicinity of Eskişehir: Asmainler, Kanlıtaş and Kes Kaya. *Anatolica*, 16, 31-60.
- (1995). *Orman Fidanlığı'nda 1992-1994 yılları arasında yapılan kurtarma kazıları*, *KST*, 1(27), 95-107.
- Efe, T. ve Türkteki, M. (2007). Keçiçayırı (Seyitgazi/Eskişehir) 2007 yılı kurtarma kazıları. *Colloquium Anatolicum*, VI, 75-87.
- Efe, T., Sarı, D. ve Fidan, E. (2011). The significance of the Keçiçayırı Excavations in the prehistory of Inland Northwestern Anatolia. In A. N. Bilgen, vd. (Eds.), *Archaeological research in Western Central Anatolia (The IIIrd international symposium of archaeology, Kütahya)*, (pp. 9-28). Kütahya: Üçmart Press.
- Efe, T., vd. (2019). Küllüoba kazısı 2018 yılı sonuçları. *KST*, 4(41), 317-330.
- Erhat, A. (1996). *Mitoloji sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Erim, K. T. (1976). Excavations at Aphrodisias in Caria, 1974. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 1(23), 25-50.
- Farnell, L. R. (1896). *The cults of the Greek states vol. II*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Filges, A. (1999). Marmorstatuetten aus Kleinasien zu ikonographie, funktion und production antoninischer, severischer und spaterer Idealplastik. *IstMitt*, 49, 377-430.
- Friese, W. (2009). Geliebter gott oder göttlicher geliebter? Adoniskult im schatten der Aphrodite. In M.Seifert (Ed.), *Aphrodite: herrin des krieges - göttin der liebe* (pp. 91-110). Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Gabriel, A. (1948). Frikya’da Midas Şehri kazıları. IV. *Türk Tarih Kurumu Kongresi*, 225-227.
- Gallica. Sikke. (2022). Retrieved from: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8531371j>
- . Sikke (2022). Retrieved from: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b85267768>
- Giuliano, A. (1981). *Museo Nazionale Romano, Le sculpture, I, 2*. Roma: De Luca Editore.
- Goldman, H. (1950). *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus the Hellenistic and Roman periods*. New Jersey: Princeton University Press.
- Graves, R. (2004). *Yunan mitleri: Tanrılar, kahramanlar, söylenceler*. (U. Akpur, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Gürgen, İ. (2017). Aphrodite’nin kökenleri. İçinde P. Pınarcık, vd. (Eds.), *Prof. Dr. Recep Yıldırım’a armağan* (s. 447-457). Ankara: Bilgün Kültür Sanat Yayınları.
- Güterbock, H. G. (1945). *Kumarbi efsanesi*. (S. Alp, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Habicht, C. (2006). *The Hellenistic monarchies, selected papers*. (P. Stevenson Çev.). Ann Arbor: The University of Michigan Press.

- Hanfmann, G. M. A. (1963). Hellenistic art. *Dumbarton Oaks Papers*, 17, 77-94.
- Hansen, W. (2000). Foam-Born Aphrodite and the mythology of transformation. *The American Journal of Philology*, 1(121), 1-19.
- Harcum, G. C. (1927). A statue of the type called the Venus Genetrix in the Royal Ontario Museum. *AJA*, 31, 141-152.
- Harvard Art Museum. (2022). 1971.30 envanter numaralı eser. Retrieved from: <https://harvardartmuseums.org/collections/object/304074>
- Haspels, C. H. E. (1971). *The highlands of Phrygia, sites and monuments Vol. I*, Princeton: Princeton University Press.
- (1981). Midas Şehri Kazısı. *Belleten*, 45(178), 1-6.
- Havelock, C. M. (2007). *The Aphrodite of Knidos and her successors: A historical review of the female nude in Greek art*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Herodotos. (2006). *Tarih*. (M.Ökmen, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hesiodos. (2016). *Theogonia – İşler ve günler*. (S. Eyüboğlu ve A. Erhat, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Higgins, R. A. (1954). *Catalogue of the terracottas in the department of Greek and Roman antiquities British Museum, Vol. I*. London: At The University Press, Oxford.
- (1967). *Greek terracottas*. London: Methuen & Co Ltd.
- (1970). The Polychrome decoration of Greek terracottas. *Studies in Conservation*, 4(15), *Special Issue on the Conservation, Technique and Examination of Polychromed Sculpture*, 272-277.
- (1986). *Tanagra and the figurines*. New Jersey: Princeton University Press.
- Homeros. (2010). *Homeric hymn to Aphrodite*. (G. Fawkes Ed. & G. Navy, Çev.). Burlington.
- (2015). *Odyseia*. (A. Erhat ve A. Kadir, Çev.). İstanbul: Türkiye İş

Bankası Kültür Yayınları.

----- (2016). *İlyada*. (A. Erhat ve A. Kadir, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Howatson, M. C. (2013). *Oxford antikçağ sözlüğü*. (F. Ersöz, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Huguenot, C. (2001). Les Erotes volants: Recherche sur la signification D'un groupe de terres cuites Hellenistiques D'eretrie. *Ant.K.*, 44, 92-116.

Işın, G. (2007). *Patara terrakottaları, Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri*. İstanbul: Ege Yayınları.

İnan, J. (1975). Side'nin Roma Devri heykeltraşlığı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İznik, E. (2006). *Roma İmparatorluğu Döneminde Frigya Epiktetos merkezlerinde (Dorylaeum, Nacoleia, Midaeum, Cotiaeum, Aezani) sosyopolitik, sosyoekonomik ve sosyokültürel yapı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Kaplan, D. (2009). *Çanakkale Arkeoloji Müzesi Frank Calvert Koleksiyonu terrakotta figürinleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karusu, S. (1974). Neues zur Aphrodite "Frejus" ein attischer kopf und das fragment einer Grabstele. *MDATA*, 89, 151-172.

Kasapoğlu, H. (2015). *Parion antik kenti Roma Dönemi terrakotta figürinleri (2004-2013)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Kerenyi, K. (1966). *Die mythologie der Griechen die götter - und menschheitsgeschichten*, 1, München: Deutscher Taschenbuch Verl.

Kılıç, Y. ve Uncu, E. (2011). Eski Mezopotamya inanç sisteminin Yunanlılara etkisi (İştar Aphrodite Örneği). *History Studies*, 1(3), 183-201.

Kızgut, İ. (2004). *Türkiye'nin seçilmiş bazı müzelerinden Hellenistik ve Roma Dönemi bronz heykelcikleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Kielau, S. (2009). *Terrakotten aus Pergamon, tonfiguren aus Wohnhäusern der Stadtgrabung*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Westfälischen Wilhelms-Universität, Philosophischen Fakultät, Münster.
- Kinneir, J. M. (1818). *Journey through Asia Minor, Armenia and Koordistan, in the years 1813 and 1814*. London: Albemarle Street.
- Koçak, M. (2013). *Aphrodite am Pfeiler: Studien zu aufgestellten/angelehnten weiblichen Figuren der Griechischen Marmorplastik*, İstanbul: Ege Yayınları.
- (2016). "Aphrodite'nin Berlin'de bir epifanisi", *Phaselis, II*, 235-244.
- Korfmann, M. (1983). *Demircihüyük I – Architektur, stratigraphie und befunde, 1975-1978*. Mainz Am Rhein: Verlag Philipp Von Zabern.
- Korkut, T. (2005). "Pisidia'da chthonik Aphrodite kültü", *Adalya, VIII*, 151-156.
- Körte, A. (1896). *Anatolische skizzen*. Berlin: Julius Springer.
- (1926). *Die Griechischen terrakotten*. Berlin: Hans Schoetz & Co. G.M.B.H.
- Krsmanovic, D. (2018). The excavations of Ghent University at Pessinus - A conspectus of the work by Pieter Lambrechts (1967-73) and John Devreker (1986-2008). In G. Tsetskhladze (Ed.), *Pessinus and its regional setting, Vol. I*. (pp. 465-506) Leuven: Peeters.
- L. West, M. (2000). The name of Aphrodite. *Glotta*, 1/2(76) 134-138.
- Lambrechts, P. (1973). Rapport sur la cinquième campagne de fouilles À Pessinonte. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 1(20), 107-115.
- Larson, J. (2007). *Ancient Greek cults*, New York – London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Leake, W. M. (1824). *Journal of a tour in Asia Minor, with comparative remarks on the ancient and modern geography of that country*. London: John Murray.
- Lebessi, A. (1976). A sanctuary of Hermes and Aphrodite in Crete, *Expedition Magazine of The Penn Museum*, 3(18), 2-14.

- Lewis, B. (1956). 1641-1642'de bir Karayit'in Türkiye seyahatnamesi. (Çev. F. Selçuk) *Vakıflar Dergisi*, III, 97-106.
- Leyenaar-Plaisier, P. G. (1979). *Les terres cuites Grecques et Romaines, catalogue de la collection du Musée National des Antiquités A Leiden, Tome III*. Leiden: Rijksmuseum Van Oudheden.
- LIMC (1984). *Lexicon iconographicum mythologiae classicae (LIMC) II, Aphrodisias-Athena*. Zürich-Münih: Artemis Verlag.
- (1986). *Lexicon iconographicum mythologiae classicae (LIMC) III, Athenion-Eros/Amor, Cupido*. Zürich-Münih: Artemis Verlag.
- Lucas, P. (1712). *Voyage du sieur Paul Lucas fait par ordre du roy dans la Grece, L'Asie Mineure, La Macedonie et L'Afrique, Tome I*. Paris: Avec Approbation Privilege Durot.
- Luckenbill, D. D. (1926). *Ancient Records Of Assyria And Babylonia, Historical Records Of Assyria Vol. I*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lullies R. (1954). *Die Kauernde Aphrodite*. Munich: Filser-Verlag, München-Pasing.
- Mansel, A. M. (1999). *Ege ve Yunan tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mendel, G. (1908). *Musées Impériaux Ottomans catalogue des figurines Grecques de terre cuite*. Constantinople: Typographie Et Lithographie Ahmed İhsan.
- (1914). *Musées Impériaux Ottomans catalogue des sculptures Grecques, Romaines et Byzantines, Tome Second*. Constantinople: En Vente Au Musée Impérial.
- Merker, G. S. (2000). *The sanctuary of Demeter and Core terracotta figurines of the Classical, Hellenistic and Roman Periods, Corinth Vol. XVIII, Part IV*. New Jersey: The American School of Classical Studies At Athens.
- Michaelis, A. (1887). "The Cnidian Aphrodite of Praxiteles", *JHS*, 8, 324-355.
- Mollard-Besques, S. (1963). *Musée National du Louvre, catalogue Raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite Grecs et Romains II, Myrina*. Paris: Musées Nationaux.

- (1971). *Musée National du Louvre, catalogue Raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite Grecs Etrusques et Romains III, Epoques Hellénistique et Romaine Grèce et Asie Mineure, Volume I*. Paris: Musées Nationaux.
- (1972). *Musée National du Louvre, catalogue Raisonné des figurines et reliefs en terre-cuite Grecs Etrusques et Romains III, Epoques Hellénistique et Romaine Grèce et Asie Mineure, Volume II*. Paris: Musées Nationaux.
- Museo Archeologico Nazionale di Napoli. (1994). *Catalogue della collezione Glittica 2*. Istituto poligrafico e zecca dello Stato. Retrieved from: <http://ta.sandrart.net/en/artwork/image/4826>
- Neumer-Pfau W. (1982). *Studien zur ikonographie und gesellschaftlicher funktion hellenistischer Aphrodite – Statuen*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.
- Nilsson, M. P. (1992). *Geschichte der Griechischen Religion, Band 1, Die Religion Griechenlands bis auf die Griechische Weltherrschaft*. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Nygren, A. (2004). *Agape and Eros*. Philadelphia: The Westminster Press.
- Özbay, A. (2016). *Klazomenai Karantina Adası kuzey yamacı kazılarında ele geçen pişmiş toprak figürinler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- (2019). Kadın Figürinleri. İçinde G. Coşkun (Ed.), *Afyonkarahisar Müzesi terrakotta figürinleri*. (s. 56-76). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Özcan, F. (2007). *Die figürlichen terrakotten von Milet aus Klassischer und Hellenistischer zeit*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ruhr-Universität, Fakultät Für Geschichtswissenschaft, Bochum.
- Özgan, R. (2013). *Roma portre sanatı I*. İstanbul: Ege Yayınları.
- (2016). *Hellenistik Devir heykeltraşlığı II*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Öztepe, E. (2003). "Smintheion'dan bir grup pişmiş toprak heykelcik", *Belleten*, 67(248), 77-92.

- Öztunç, H. Y. (2018). *Side Müzesi'nde bulunan mermer tanrı ve tanrıça heykelcikleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Pala, E. (2010). Brill's companion to Aphrodite. In A. Smyth & S. Pickup (Eds.), *Aphrodite on the Acropolis: Evidence from Attic Pottery* (pp. 195-216). Leiden, Boston: Brill.
- Palalı, M. (2015). *Eskişehir Karacahisar Kalesi 2011-2014 yılları kazı buluntuları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Parman, E. (2002a). Eskişehir-Karacahisar Kalesi 2001 yılı kazı çalışmaları. *KST*, 2(24), 69-80.
- , (2002b). *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve bölge müzelerindeki Bizans taş eserleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Pausanias. (1961). *Description of Greece*. (W. H. S. Jones, Çev.). Cambridge: Harvard University Press.
- Platon. (2014). *Şölen*. (E. Çoraklı, Çev.). İstanbul: Alfa.
- Plinius. (1952). *Naturalis historia. (Vol. IX) Books 33-35*. (H. Rackham, Çev.). Cambridge: Harvard University Press.
- , (1962). *Naturalis historia. (Vol. X) Books 36-37*. (D. E. Eichholz, Çev.). Cambridge: Harvard University Press.
- Penglas, C. (2005). *Greek myths and Mesopotamia, parallels and influence in the Homeric Hymns and Hesiod*. New York – London: Routledge.
- Perrot, G. (1864). *Souvenirs D'un voyage en Asie Mineure*. Paris: Michel Levy Freres.
- Peters, F. E. (2004). *Antik Yunan felsefesi terimleri sözlüğü*. (H. Hünler, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Polat, Y. (2008). *M.Ö. IV. binyıl – M.Ö. I. binyıl arasında Dağlık Phrygia Bölgesi'nde yerleşim modelleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Preus, A. (2007). *Historical dictionary of Ancient Greek philosophy*. Toronto: Scarecrow Press.
- Radet, M. G. (1895). *En Phrygie, Rapport Sur Une Mission Scientifique En Asie Mineure (Aout-Septembre 1893)*. Paris: Imprimerie Nationale.
- Ramsay, W. M. (1895). *The cities and Bishoprics of Phrygia to the Turkish conquest from the earliest times Vol. I*. Oxford: At The Clarendon Press.
- , (1897). *The cities and Bishoprics of Phrygia to the Turkish conquest from the earliest times Vol. I. Part II*. Oxford: At The Clarendon Press.
- Richter, G. M. A. (1915), *Greek, Etruscan and Roman bronzes*. New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Robertson, N. (2010). *Religion and reconciliation in Greek cities, the sacred laws of Selinus and Cyrene*. Oxford: Oxford University Press.
- Rodoslu Apollonios. (2018). *Argonautika*. (A.Çokona, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Roller, L. E. (2004). *Ana Tanrıça'nın izinde Anadolu Kybele kültü*. (B. Avunç, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Rumscheid, F. (2006). *Die figürlichen terrakotten von Priene, fundkontexte, ikonographie und funktion in wohnhäusern und Heiligtümern im licht antiker parallelbefunde Priene I*. Weisbaden: Reichert Verlag.
- Santas, G. (1988). *Plato and Freud: two theories of love*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Seeher, J. (1991). Demircihüyük nekropol kazısı 1990 yılı sonuçları. *KST*, 1(13), 163-175.
- Seifert, M. (2009). *Aphrodite: Herrin des krieges - Göttin der liebe*. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Sevin, V. (1988). Elazığ yöresi Erken Demir Çağı ve Muşkiler sorunu. *Höyük*, I, 51-71.
- , (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Smith, R.R.R. (1991). *Hellenistic sculpture*. London: World of Art.

- Strabon. (2000). *Geographika, antik Anadolu coğrafyası, Kitap: XII – XIII – XIV*. (A. Pekman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Suhr, E. G. (1963). The spinning Aphrodite in the Minor arts. *AJA*, 67, 63-68.
- Şahin, F. (2010). *Patara metal buluntuları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Şahin, M. ve Taşlıalan, M. (2010). Smyrna agorası heykeltraşlık buluntuları. *OLBA*, 18, 173-240.
- Şahin, S. (1986). Phrygia Epiktetos. *AST*, IV, 265-268.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı, Harita Genel Müdürlüğü. (2022). Eskişehir fiziki il haritası. Erişim adresi: <https://www.harita.gov.tr/urun/eskisehir-fiziki-il-haritasi/408>
- Tahberer, S. (2006). *Adana Arkeoloji Müzesi'ndeki Hellenistik ve Roma Dönemleri, terracotta figürinlerin yapım tekniklerinin araştırılması ve uygulanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Tamsü, R. (2008). Observations on the Phrygian rock-cult altars. *Proceedings of the IX Symposium on Mediterranean Archaeology SOMA 2005*, 439-445.
- Tamsü-Polat, R. (2013). *Stratonikeia Akdağ nekropolü: Somut ve soyut kültür üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tamsü-Polat, R., vd. (2019). 2018 Yılı Yazılıkaya/Midas Vadisi Yüzey Araştırması. *AST*, 3(37), 233-247.
- Tarakan, E. (2019). *Dorylaion, Midaion ve Nakoleia sikkeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Tavukçu, A. Y. (1999). *Troas Bölgesi terrakotta figürinleri (İ.Ö. 1375 – İ.S. 395)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tekin, O. (1998). *Eskiçağda para, antik nümismatiğe giriş*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

- Texier, C. (1839). *Description de l'Asie Mineure, faite par ordre du gouvernement Français, de 1833 à 1837, premiere partie*. Paris: Typographie de Firmin Didot Freres, Imprimeurs de L'institut De France.
- The Ashmolean Museum. (2022). AN1891.451.a envanter numaralı eser. Retrieved from: https://collections.ashmolean.org/collection/search/per_page/25/offset/0/sort_by/relevance/object/75804
- The British Museum. (2022). 1908,0412.1 envanter numaralı eser. Retrieved from: https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1908-0412-1
- The Louvre Museum. (2022). MND 874. 1 envanter numaralı eser. Retrieved from: <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010281553>
- , (2022). MNC 1256; AE 2751 envanter numaralı eser. Retrieved from: <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010280814#>
- , (2022). K 33 bis; ED 179; n 3157 envanter numaralı eser. Retrieved from: <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010274344>
- The Walters Art Museum. (2022). 71.45 envanter numaralı eser. Retrieved from: <https://art.thewalters.org/detail/33212/erotes-2/>
- , (2022). 71.59 envanter numaralı eser. Retrieved from: <https://art.thewalters.org/detail/36812/erotes/>
- Töpperwein, E. (1976). *Terrakotten von Pergamon*. Berlin: Walter De Gruyter & Co.
- Tsetschladze, G. R. (2018). *Pessinus and its regional setting, Vol. I*. Leuven: Peeters.
- Tüfekçi-Sivas, T. (1997). *Eskişehir-Afyonkarahisar-Kütahya il sınırları içindeki Phryg kaya anıtları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- , (2003). Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar illeri 2001 yılı yüzey araştırması. *AST*, 2(20), 285-298.
- , (2012). Frig vadileri ve kutsal Yazılıkaya-Midas kenti. İçinde T. Tüfekçi Sivas ve H. Sivas (Eds.), *Frigler, Midas'ın ülkesinde, anıtların gölgesinde* (s. 112-159). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Türkcan, A. U. (2011). Kanlıtaş Höyük ve civarı (İnönü, Eskişehir) yüzey araştırması. *AST*, 1(28), 303-328.
- Türkcan, A. U., vd. (2017). Kanlıtaş Höyük (Eskişehir/İnönü) kazısı 2016 çalışmaları. İçinde S. Ünan (Ed.), *Kütahya Müzesi 2016 Yıllığı IV* (s. 233-266). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Türkteki, M., vd. (2021). Anadolu’da bir İlk Tunç Çağı kenti: Küllüoba, genel değerlendirme ve 2020 yılı çalışmaları. *Lycus*, 3, 105-128.
- Türktüzün, M. (1991). Çavdarhisar (Aizonai) Roma Devri nekropolü kurtarma kazısı. *MKKS*, II, 81-94.
- Uğurlu, E. (2001). Heykeltraş Praxiteles. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(3), 377-399.
- Uhlenbrock, J. P. (1990). The coroplast and his craft. In J. P. Uhlenbrock (Ed.), *The coroplast's art Greek terracottas of the Hellenistik world* (pp. 15-21). New York: Aristide D. Caratzas Publisher.
- Umar, B. (1993). *Türkiye’deki tarihsel adlar, Türkiye’nin tarihsel coğrafyası ve tarihsel adları üzerine alfabetik düzende bir inceleme*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Ustinova, Y. (1998). Aphrodite Ourania of the Bosphorus: The great goddess of a frontier pantheon. *Kernos*, 11, 209-226.
- Verlinde, A. (2015). The Pessinunte sanctuary of the mother of the gods in light of the excavated Roman temple. *Latomus*, 1(74), 30-72.
- Vermeule, C. (1968). Graeco-Roman statues: Purpose and setting I. *The Burlington Magazine*, 78(110), 545-559.
- Vierneisel-Schlörb, B. (1997). *Die figürlichen terrakotten I. Spätmykenisch bis Späthellenistisch*. München: Keramaikos Ergebnisse der Ausgrabungen.
- Von Diest, W. (1898). *Von Tilsit nach Angora, forschungsreise zweier preussischen stabsoffiziere im frühjahr 1896*. Gotha: Justus Perthes.
- Walcot, P. (1956). The text of Hesiod’s Theogony and the Hittite epic of Kumarbi. *The Classical Quarterly*, 6,(3-4), 198-206.
- West, S. (1994). Nestor’s bewitching cup. *Zeitschrift für Papyrologie und*

Epigraphik 101, Dr. Rudolf Habelt GmbH, 9-15.

Winter, F. (1903a). *Die typen der figürliche terrakotten, Teil. 1.* Berlin-Stuttgart: Verlag Von W. Spemann.

----- (1903b). *Die typen der figürliche terrakotten, Teil. 2.* Berlin-Stuttgart: Verlag Von W. Spemann.

Wissowa, G. (1907a). Phrygia. In *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft* (C.1-s.XX) (pp. 781-892) München: Alfred Druckenmüller Verlag.

----- (1907b). Aphrodite. In *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft* (C.2-s.I) (pp. 2729-2788). München: Alfred Druckenmüller Verlag.

----- (1907c). Eros. In *Paulys Realencyclopädie Der Classischen Altertumswissenschaft* (C.1-s.VI) (pp. 484-544). München: Alfred Druckenmüller Verlag.

Witczak, K. T. (1993). Greek Aphrodite and her Indo-European origin. In L. Isebaert (Ed.), *Miscellanea Linguistica Graeco-Latina* (pp. 115-123). Namur: Societe des Etudes Classiques.

Yılmazyaşar, H. (2021). Bilgiyi Ararken: Karacahisar Kalesi Araştırma-Kazı Süreci (1999-2020). *Fetih ve Medeniyet Dergisi*, 1(1), 14-21.

Yörükan, T. (2000). *Yunan mitolojisinde aşk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

DİZİN

-A-

Aphrodite, v, vi, 1, 2, 3, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 85, 87, 88, 90, 91, 93, 95, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 147, 148, 149, 150, 151

Aristophanes, 33, 40

-C-

Cicero, 40, 43, 44

-E-

Eros, v, vi, 1, 2, 3, 23, 26, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 66, 67, 68, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 100, 101, 108, 110, 112, 113, 114, 115, 147, 148, 149, 150

Eskişehir, v, vi, 2, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 52, 53, 57, 58, 60, 61, 64, 65, 67, 68, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 117, 119, 147, 149

Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi, v, vi, 1, 2, 3, 14, 15, 16, 47, 48,

49, 50, 59, 60, 63, 66, 71, 75, 77, 81, 147, 148, 150, 151

-F-

figürin, v, 1, 2, 16, 27, 30, 35, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 82, 103, 106, 147, 148, 149

-H-

Herodotos, 5, 21, 25, 26

Hesiodos, 21 23, 24, 26, 29, 30, 38, 39, 43

Homeros, 6, 24, 25, 28, 29, 32, 38

-K-

kabartmalı levha, v, 3, 81, 112, 114

-P-

Pausanias, 25, 34, 39, 40

Phrygia, v, vi, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 81, 118, 150

Platon, 25, 26, 37, 39, 40

Plinius, 12, 49, 56, 62, 63

Rodoslu Apollonios, 44

-S-

Strabon, 6, 7, 11, 12, 14

